ANUL II. — No. 2. FEBRUARIE 1891.

ANALELE ARCHITECTUREI

ȘI ALE

ARTELOR CU CARE SE LÉGĂ

DIRECTOR I. N. SOCOLESCU ARCHITECT

RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE

Este cunoscut, cititorilor noştri, lupta architecţilor, pictorilor şi sculptorilor romînĭ, contra sistemuluĭ întrebuinţat pînă adĭ pentru restaurarea monumentelor nóstre istorice, luptă pornită dintr'un sentiment de datorie, ca ómenĭ specialĭ şi de iubire pentru remăşiţile scumpe ale trecutuluĭ nostru.

Am dat loc tutulor discuţiunilor şi pentru şi contra, şi adĭ nu facem de cît să continuăm, pînă ce, ceĭ în drept, vor recunóşte că dreptatea e cu noĭ.

Nu ne sperie nicĭ ameninţările, nicĭ ifosile celor cu bărbĭ albe şi inimĭ negre, aduşĭ de departe spre a ne blama.

Dorim să se facă lumină, şi *să nu se maĭ facă nimic pe viitor fără control*, *artistic*, *istoric*, *archeologic şi financiar*.

Ministerul Instrucţiuneĭ Publice, a găsit cu cale a aduce din Franţa pe d. architect Révoil, spre a se pronunţa în chestiunile ridicate de noĭ asupra restaurărilor efectuate saŭ proectate.

Cercetarea s'a făcut — *între patru ochĭ* — ascultîndu-se numaĭ o parte. Resultatul acesteĭ cercetărĭ părtinitóre „*Raportul d-luĭ Révoil*“ fiind un act — ce ne permitem a 'l taxa de *act de complesenţă* — 'l dăm aci maĭ jos în întregul sĕŭ, spre a se aprecia de cititoriĭ noştri.

La acest raport, colegul nostru, d. architect Gabrielescu, face un respuns plin de drepte aprecierĭ şi din citirea căruia, orĭ cine se póte convinge, că ancheta d-luĭ Révoil este o pură formalitate spre a facilita votarea unuĭ credit şi a acoperi pe un compatriot compromis prin o purtare nesocotită.

Iacă respunsul, colegului nostru, şi raportul în cestiune :

RESPUNS
LA
RAPORTUL D-LUI RÉVOIL

Dacă în urma scrierilor, a petiţiunilor şi a manifestărilor unanime ale artiştilor din ţară din anul trecut în afacerea restaurăreĭ monumentelor istorice, mĕ maĭ adresez astădĭ din noŭ publiculuĭ ; acésta n'o fac pentru a da nouĭ lămurirĭ, — ele ne maĭ fiind trebuincióse în urma aprobăriĭ unanime ce am primit ; ci pentru a respunde unuĭ raport plin de neadevĕrurĭ, întocmit pentru a apăra greşelile şi vinovăţia celor acuzaţĭ, şi cu scopul de a căpăta de la Cameră creditul de două milióne ce se maĭ cere pentru perpetuarea nenorocituluĭ sistem de restaurărĭ.

Privind maĭ de aprópe fasele prin care a trecut acéstă cestiune, s'ar zice că orĭ ce luptă pentru bine e de prisos în ţară la noĭ ; căcĭ dacă am dat pe faţă rana unuĭ serviciŭ de scandalurĭ şi risipĭ, unde este îndreptarea rĕuluĭ ? La ce servesc probele aduse ? Dacă publicul s'a convins că suvenirile neamuluĭ romînesc sunt schilodite şi spoite ; că sub cuvînt de restaurare se şterg urmele uneĭ arte adevĕrat naţionale, acéstă indignare generală, ce schimbare a sistemuluĭ a putut produce ? Nimic, nicĭ o schimbare ! Căcĭ ceĭ cărora le stă în mînă a face ceva, ceĭ care ar trebui să îndrepteze rĕul, n'aŭ de cît preocuparea şi interesul de a patrona persóne şi de a căuta prin tóte mijlócele să facă lumea să crédă că totul e bine, chiar dacă se batjocoresc monumentele, chiar dacă se vor maĭ deplasa cîte-va milióne din punga statuluĭ.

Şi apoĭ, ce le pasă lor de opinia publică şi de ştiinţă. Publicul ! — acéstă vorbă mare, ştie s'o învîrtéscă ; iar ştiinţa va judeca maĭ tîrziŭ. De o cam dată unul cîştigă la sigur : cel care are puterea în mînă face din negru-alb.

Cînd am întreprins acéstă campanie, ştiam că mulţĭ părtaşĭ aĭ greşelelor făcute se vor ridica pentru a le susţine ; ştiam că mulţĭ din ceĭ indignaţĭ se vor da la o parte ; maĭ ştiam de asemenea că părerile multor istoricĭ şi archiologĭ se vor clătina la vremurĭ grele ; că vor merge contra convingereĭ lor chiar pînă a da sprijinul unor lucrurĭ reprobate de ştiinţă ; dar să le credem ; — căcĭ aşa e lumea nóstră. Ştiam zic tóte acestea,

şi am întreprins desfăşurarea şi darea la lumină a sistemuluĭ nenorocit ce se practică cu restaurările la noĭ, şi a abuzurilor făcute, pentru că credeam de datoria mea să pun publicul în cunoştinţă de cele ce se petreceaŭ : nu pentru a 'ĭ mîhni sufletul cu trista ştire că odórele străbunilor seĭ aŭ fost schilodite ; ci pentru a 'l deştepta ca să pue frîŭ acestor vandalisme — maĭ cu sémă că de astă dată se cerea la Cameră un credit de milióne pentru noĭ barbariĭ.

Mărturisesc cu mulţumire, că la strigătul de alarmă al nostru — al cîtor-va tinerĭ architecţĭ, Camera pătrunsă de adevĕrata causă ce susţinem, şi indignată că se batjocoresc cele maĭ frumóse monumente ale ţereĭ, a protestat cu bărbăţie prin delegaţiĭ secţiunilor, pronunţîndu-se contra sistemuluĭ nenorocit de a se cheltui baniĭ pentru a denatura şi distruge clădirile.

Aci fu primul pas de bărbăţie şi de deşteptare naţională, şi vĕdêndu-se că nu e chip de scăpare, se amînă cererea creditului pînă la facerea uneĭ expertize de către persóne competente.

Mijlocul ce se întrebuinţă însă pentru reuşită fu ingenios, şi căutară a 'ĭ da tóte aparinţele de adevĕr.

Aduseră ca arbitru pe d. Révoil : adică tocmaĭ persona căreia un coleg al meŭ 'ĭ ceruse printr'o scrisóre să 'ĭ arăte principiile în materie de restaurare.

In respunsul sĕŭ la cererea colegului meŭ, d. Révoil neştiind ce persóne sunt în joc, s'a rostit ca om de ştiinţă. Părerile sale sunt adevĕratele principiĭ care ar trebui să călăuzească pe orĭ cine în lucrările de restaurare; dar pe care le a sfărîmat în urmă prin raportul sĕŭ sub presiunea unor influenţe.

Vom căuta a analisa cu deamănunt raportul, şi pentru ca orĭ cine să judece maĭ de aprópe lucrul, să reproducem maĭ întîiŭ principiile de restaurare din scrisórea d-luĭ Révoil adresată colegului meŭ, şi discutînd apoĭ şi raportul sĕŭ, să se pótă face maĭ lesne comparaţiunea între scrisóre şi raport. Astfel, orĭ cine va vedea în care din aceste douĕ împrejurărĭ a cugetat d. Révoil fără părtinire şi neinfluenţat de nimic, după cum ar trebui să fie un om de ştiinţă şi un arbitru conştiincios.

Eată scrisórea :

„'Mĭ cereţĭ de a vĕ da óre-care deslușirĭ despre regulele pe „care le urmăm în Franţa în restaurarea monumentelor isto„rice; pentru mine este o plăcere şi o datorie a satisface ce„rerea dumitale.

„*Respectul trecutuluĭ, a suvenirilor istorieĭ arteĭ, trebue să „fie nota dominantă a lucrărilor de acéstă natură. Să nu se „modifice nimic, să nu se atingă nimic, să se comolideze „înainte de tóte*, **să se reedifice cît maĭ puţin**, şi cînd trebue „numaĭ de cît să se întărescă ceva vechiŭ cu lucrărĭ nouĭ, să „se urmeze de aprópe nu numaĭ felul cioplireĭ, aşezăreĭ mate„rialuluĭ a ciubucelor; dar chiar să se conformeze cu chipul „cioplireĭ pietrelor vechĭ : *cu un cuvînt să se copieze cu su„punere.*

„Să se întrebuinţeze aceleaşĭ materiale, să se ia de la ace„leaşĭ cariere dacă se póte — să se bage de sémă *a nu se re„ciopli sculpturile, a le denatura caracterul, chiar dacă ar „fi barbar*, prin îndreptărĭ care le ar ridica valórea lor istorică „şi le ar distruge adese orĭ armonia care există între acéstă „decoraţiune şi între construcţiunea al căreĭ aspect îl îmbo„găţesc.

„*Să nu se spoiască nicĭ odată!!* dar de asemenea *să nu se „rază nicĭ odată zidurile*, să se cureţe cu o perie vegetală, dar „nicĭ odată metalică.

„Să se respecte urmele de picturĭ, şi dacă dînsele acoperă „părţĭ ruinate să li se scótă copiele cu îngrijire.

„Cînd se impune trebuinţa de a se reclădi *o parte a monu„mentuluĭ*, atuncĭ cine-va trebue să se conformeze chipuluĭ „cum e executat lucrul şi natureĭ materialelor construcţiuneĭ „primitive.

„*Ar fi de asemenea regretabil, dacă o clădire care se com„pune din părţĭ de diferite epocĭ, să 'ĭ se schimbe acele părţĭ „pentru a stabili stilul primitiv.*

„Fie-care epocă (mĕ opresc la 1800) are caracterul sĕŭ : „este o pagină a istorieĭ locale scrisă cu litere.

„Cu ce drept să se distrugă ?

„Acestea sunt obiceiurile asupra cărora veghiază comisia „monumentelor istorice în Franţa . . . .

. . . .

„Luptă dar, iubite confrate, luptă pentru conservarea bo„găţiilor monumentale ale ţereĭ vóstre : acésta e o frumósă „misiune ce întreprindeţĭ : orĭ cît de mic ar fi sprijinul „meŭ, el vĕ este asigurat cu devotamentul cel maĭ absolut. *)

Eată principiele în materie de restaurare pe care d. Révoil îndemna cu stăruinţă a se practica în restaurarea unuĭ monument, când a fost consultat în chip desinteresat şi ne influenţat de nimenĭ.

D. Révoil venit în ţéră, 'ĭ se arătă dorinţele resultatuluĭ ; apoĭ purtat de d. Lecomte peste tot şi în urmă se duse la Sinaia pentru a'şĭ combina raportul. Dînşiĭ şi cu aĭ lor aŭ fost ca să cerceteze ; între dînşiĭ s'aŭ sfătuit şi cum ar maĭ putea cine-va crede în sinceritatea uneĭ asemenea constatărĭ. Noĭ însă vom proba şi lumea se va convinge că cu tótă frămîntarea minţeĭ lor, raportul d-luĭ Révoil nu e de cît o ţesătură de neadevĕrurĭ, întocmaĭ pentru a'şĭ ajunge scopul lor.

Raportul s'a tipărit în secret. S'aŭ luat tóte mĕsurile ca să nu 'l putem avea, ca ast-fel, fiind împărţit numaĭ deputaţilor în preziua votăreĭ creditului, să n'avem vreme a respunde. Din fericire un exemplar ne a căzut în mînă şi ne facem o datorie a lămuri şi de astă dată publicul — cercetênd cu imparţialitate punctele pe care se sileşte d. Révoil a le apăra. Vom pune raportul d-luĭ Révoil în faţa scrisoreĭ sale de maĭ sus, şi a raportuluĭ eminentuluĭ architect d. de Baudot care a fost consultat la început asupra restaurăreĭ Argeşuluĭ, ne adăogînd nimic de la noĭ, pentru ca lumea să vadă şi să judice în ce împrejurărĭ critice s'a găsit d. Révoil a lua apărarea unor lucrurĭ condamnate de ştiinţă, şi a se face pe faţă avocatul părţeĭ acuzate, aruncînd insulte şi făcînd alusiunĭ rĕŭ voitóre; pe cînd d-sa era chemat a se pronunţa cu sîngele rece şi cu seninătatea unuĭ judecător şi a unuĭ om de ştiinţă, pentru ca şi avizul sĕŭ să aibă tărie; dar se vede că d. Revoil 'şĭ a perdut cumpătul în dragostea sa nemărginită de a complace unor personagiĭ.

Să discutăm dar serios raportul punct cu punct, pentru că şi chestiunea e de mare interes, şi pentru a fi maĭ cu înlesnire înţelesĭ, să urmăm chipul întrebuinţat de d. Révoil luînd fiecare cestiune în parte.

*) G. Sterian. Restauration des monuments historique à l'étrangere et en Roumanie. Iassi 1890– pag. 13.

II

Scrisórea d-luĭ Révoil către d. Ministru de Culte [1])

De la început în scrisórea sa către d. Ministru de Culte, d. Révoil ia apărarea d-luĭ Lecomte spuind : că s'aŭ făcut criticĭ *perfide* — și acésta o spune un arbitru ; că s'a căutat a se rătăci opinia publică relativ la deosebirea ce se cade a se face între cuvintele conservare și restaurare ; apoĭ dă definiția fie căruia din aceste cuvinte.

Astfel, d-sa spune că : „a conserva un monument, însem-„néză a 'l menține în starea sa actuală, mărginindu-se la sim-„ple consolidărĭ. Acesta era programul d-lor Viollet-le-Duc și „de Baudot în privința Curțeĭ de Argeș".

Lucrul e bine fixat prin urmare de la început. D. Révoil spune că d. *de Baudot n'a înțeles de loc o restaurare ;* că d-sa voia numaĭ o conservare ; adică a 'l menține în starea actuală *mărginindu-se la simple consolidărĭ.* Vom vedea maĭ la urmă dacă într'adevĕr d. de Baudot în raportul sĕŭ spune acésta.

Apoĭ d. Révoil esplică cuvîntul restaurare.

„A restaura un monument e cu totul alt ceva : *însemnéză* „*a 'ĭ reda starea sa primitivă ;* însemnéză a 'l face propriŭ „pentru destinațiunea ce trebue să-i se dea. Programul atuncĭ „se lărgește și trebue să se înțelégă că architectul *cînd se a-„flă lipsit de documente sigure, se înconjóră maĭ întîiŭ de ce „are sub ochĭ și din ce póte găsi în monumente similare.* El „trebue să se pătrundă de idea artistuluĭ creator al opereĭ și să se înconjóre de tóte deslușirile care justifică înouirile sale.

Să vedem dacă *în restaurările făcute li s'a redat clădirilor starea lor primitivă ;* căcĭ punctul al douilea, adică destinațiunea, n'a fost nicĭ odată schimbată, și să maĭ vedem dacă d. Révoil *e consecinte acestor principiĭ* de altfel stabilite pe deplin și admise de toțĭ maeștriĭ științeĭ în materie de conservare și restaurare.

III

Despre restaurarea bisericeĭ de la Curtea de Argeș și despre construirea reședințeĭ episcopale

D. Révoil vorbește de la început de perfecțiunea executăreĭ acestor lucrărĭ. Dar, de ce nu ne spune nimic de apele care străbat prin bolțĭ din causa stăreĭ próste a învelitorilor. De ce nu ne spune nimic de infiltrarea în zid a apelor de ploĭ din causa șghiaburilor de piatră adăogate sub cuvînt de a apăra monumentul de ploĭ ; pe cînd ele din contră astădĭ sunt un mijloc maĭ mult de a 'l degrada ; căcĭ strîng apele la baza învelitorilor. Cum de nu a vĕdut d. Révoil balustrada care fuge în tóte părțile ; picturile din interior care încep a se strica de jur împrejur la partea inferióră și la bolțĭ din causa umezeleĭ ? Dar tîmpla făcută de tinichele care se desfac în tóte părțile și din care cad bucățĭ de marmură ? D-sa n'a vĕdut relele și stricăciunile pentru că nu era chemat să le vadă.

Maĭ la urmă din citirea raportuluĭ d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot care fuseseră consultațĭ la începutul restaurăreĭ, d. Révoil trage concluzia că : „în intenția eminentuluĭ architect „era maĭ cu sémă de a arăta mijlócele pentru a asigura con-„servarea monumentuluĭ prin lucrărĭ de consolidare și de pre-„servare ; dar nu de o restaurare complectă ca acea care s'a „decis în urmă și care s'a confiat d-luĭ Lecomte." Și pentru a sprijini acéstă noutate spune că d. de Baudot n'a prevĕzut : restaurea cantaruluĭ, că a dat cifre în bloc, n'a prevĕzut mobilierul, păsărelele de bronz, reparația crucilor și n'a arătat întinderea balustradeĭ ; n'a vorbit de decorația interióră, și din causa acestor neprevederĭ, d. Révoil trage concluzia că d-nu Viollet-le-Duc n'a avut intenția a face o restaurare !

Să ne dee voe d. Révoil să 'ĭ spunem că merge prea departe cu apărarea sa. D-sa ne vorbește de intenția domnilor Viollet-le-Duc și de Baudot, ca și cum acești savanțĭ architecțĭ n'ar fi știut ce scriŭ ; că raportul lor prevedea o consolidare și că numaĭ d. Lecomte în urmă a studiat o restaurare.

Apoĭ drept vorbind d. Révoil 'șĭ dă tótă ostenéla ; dar e departe de adevĕr. Noĭ am arătat pe larg în memoriul nostru apărut anul trecut [1]) și e lucru nediscutat pentru orĭ cine astădĭ, că asupra Argeșuluĭ tótă lumea nu s'a gîndit de cît la o restaurare. Atît comisia din 1874 compusă din persóne din țară, cît și d-niĭ Viollet-le-Duc și de Baudot prin raportul lor nu vorbesc de cît de acésta. Ceva maĭ mult, raportul acestor iluștri architecțĭ care aŭ fost consultațĭ și care s'aŭ pronunțat în mod conștiincios pentru că atuncĭ nu era nicĭ o luptă angajată ca astădĭ ; raportul lor trebuia să servéscă pururea ca dreptar d-luĭ A. Lecomte, care fusese trimis cu însărcinarea specială să execute numaĭ cele ce se stabilise într'însul, adică : ca un simplu executor al raportuluĭ lor.

De unde dar scóte d. Révoil noutatea că abea în urmă s'a decis și confiat restaurarea d-luĭ Lecomte ?

Apoĭ noĭ am arătat la timp că d. de Baudot nu numaĭ că n'a uitat nimic a trece în raportul sĕŭ, dar că d-sa n'a vorbit de sghéburile de piatră, de ornamentele de plumb puse pe învelitorĭ, de răzuitul sculpturilor, de gémurile colorate, de lanțurile adăogate, de înălțarea cantaruluĭ, de grilajul dimpreju-

I

[1]) *Scrisoare către Ministerul Cultelor și al Instrucțiuneĭ publice.*

Domnule Ministru

Am onóre a vĕ adresa sub acest plic diferitele rapoarte ce am redactat asupra monumentelor istorice ale Romînieĭ, și carĭ formézǎ obiectul misiuneĭ ce ațĭ bine-voit a-mĭ încredința.

Primul privesce biserica Curțeĭ de Argeș și noua Episcopie din acest oraș ; al doilea, cele douĕ bisericĭ din Iașĭ, turnul Treĭ-Ierarchilor și sala luĭ Vasile Lupu ; al treilea, biserica din Tîrgoviște ; al patrulea, pe cea din Craiova și în sfîrșit douĕ rapórte asupra Mitropolieĭ și asupra bisericeĭ Stavropoleos din Bucureștĭ, monumente asupra cărora ațĭ bine-voit a cere părerea mea.

Șirul uniform, pe care l'am urmat în aceste diferite rapórte vĕ va permite a vĕ da pe deplin séma de aprecierile mele ; ele mĭ-aŭ fost dictate numaĭ de conștiința mea, fără altă preocupare de cît aceea de a spune tot adevĕrul, căcĭ n'am perdut din vedere că, primind misiunea de încredere pe care excelența-Vóstră a bine-voit a mĭ-o da, trebue să mĕ feresc de orĭ-ce simțimînt străin datorieĭ îndeplinite în mod scrupulos.

Dacă dar daŭ dreptate erudițiuneĭ, îndemânăreĭ și probitățiĭ architectuluĭ, ale căruia lucrărĭ, cheltuelĭ și proiecte, am avut să le apreciez, acésta o fac pentru că operile sale o merită din tóte privințele și pentru că într'adevĕr este drept, că după ce a suferit critice nemeritate și perfide să priméscă dovada cea maĭ sinceră, că dînsul merită pe deplin înalta încredere ce-ĭ a acordat guvernul romîn.

In criticele ce s'aŭ făcut cu privire la restaurările și la lucrările conduse de d Lecomte de Noüy, nu s'a ținut de loc sémă de greutățile pe carĭ acest architect a trebuit să le învingă pentru a le duce la bun sfîrșit și maĭ cu sémă s'a rătăcit opiniunea publică relativ la deosebirea ce se cade a se face între cuvintele *conservare* și *restaurare.*

A conserva un monument, însemnează a-l menține în starea sa actuală adică a-l face să trécă la posteritate, în starea în care se află, mărginindu-se la simple consolidărĭ. Acésta era programul d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot, în ceea-ce privesce biserica Curți de Argeș.

A restaura un monument, însemnéză cu totul alt-ceva : însemnează a 'ĭ reda starea sa primitivă, adică a-l face propriŭ pentru destinațiunea ce trebue să i se dea. Programul atuncĭ se lărgește și trebue să înțelegem că architectul, când se află lipsit de documente sigure, se inspiră maĭ întâiŭ din ceea-ce are sub ochĭ, și de ceea-ce póte găsi în monumente similare. El trebue să se pătrundă de ideia artistuluĭ creator al opereĭ și să strîngă împrejurul sĕŭ tóte informațiunile, carĭ justifică inovările sale.

Póte se spue sincer că d. Lecomte du Nouy n'a fost în acéstă privință la înălțimea misiuneĭ sale ? Silindu-se a dovedi acésta, aŭ mers până la injuriĭ : dar acésta nu sunt probe și argumente seriόse.

[1]) Memoriŭ pentru luminarea publiculuĭ în afacerea restaurărilor de monumente istorice. Iașĭ 1890.

rul bisericeĭ, de refacerea picturilor—pentru cuvîntul că aceste înoirĭ și adăogirĭ denaturéză clădirea; pentru că ele nu sunt nicĭ lucrărĭ de consolidare, nicĭ de restaurare — căcĭ nu redă starea primitivă a monumentuluĭ; ci ele sunt vandalisme contra cărora cu drept cuvînt s'a ridicat tótă lumea nóstră pentru a înfiera cu dispreţul sĕŭ pe batjocoritorĭ.

Dar, ce probă maĭ convingătóre în sprijinul nostru póte fi alta de cît chiar raportul d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot, despre a căror sinceritate nimenĭ nu se póte îndoi, fiind făcut după cum am maĭ spus: la început, și cînd nicĭ nu se pomenea de vre un domn Lecomte.

Iată cum începe raportul d-luĭ Viollet-le-Duc:

„Lucrările de executat *pentru restaurarea complectă a „bisericeĭ episcopale de la Curtea de Argeș* pot fi divizate în „treĭ categoriĭ diferite, adică:

„1) Lucrărĭ necesare spre a pune în stare bună părţile exis-„tente ale edificiuluĭ.

„2) *Lucrările necesare restabilireĭ părţilor distruse com-„plect; dar asupra cărora nu maĭ póte fi nicĭ o bănuială.*

„3) *Lucrările relative la mobilier și la decoraţiunea inte-„rióră și exterióră.*

„Acest raport avînd de scop a restabili care *sunt părţile de „restaurat și de a indica mijlócele de întrebuinţare pentru a „obţine un bun resultat.*

„Vom examina succesiv și metodic tot ce se raportă la fie „care din aceste treĭ categoriĭ.

„Ș'apoĭ urméză studiul complect al monumentuluĭ și amă-„nuntele cum trebuia restaurat.

Iată dar, ce a înţeles d. Viollet-le-Duc să se facă. Și acum d. Révoil, pentru a apăra un om vinovat, ne spune după cum am vĕḑut maĭ sus — „*că intenţia d-luĭ Viollet-le-Duc* era de „a arăta mijlócele pentru a asigura conservarea monumen-„tuluĭ prin lucrărĭ de consolidare și de prezervare; *dar nu de „o restaurare complectă ca acea care s'a decis în urmă și „s'a confiat d-luĭ Lecomte.*

Cînd cine-va se servește de asemenea tertipurĭ, ar trebui să fie maĭ cu rezervă; dar nu după cum face d. Révoil să arunce calomniĭ asupra nóstră zicînd că am făcut criticĭ perfide. La rîndul nostru 'ĭ întórcem cuvintele și 'ĭ zicem „că a întrecut marginele celor maĭ vulgare convenienţe [1]).

E interesant să urmăm înainte raportul d-luĭ Révoil și să vedem cum scuză d-sa fie care din părţile torturate cu restaurarea monumentuluĭ.

* * *

In privinţa șghéburilor executate de piatră în locul celor de plumb după cum cerea d. de Baudot să se facă, d. Révoil spune că dînsele *nu supără de loc ordonanţa architectureĭ, că din contră biserica fiind aurită și văpsită, ar fi trebuit decorate și sghéburile de plumb.*

Acésta e părerea d-luĭ Révoil respunḑînd criticeĭ făcute.

Să vedem acum ce zicea și d. de Baudot cînd cerea a se pune șghéburĭ de plub: „e necesar a se prevedea la stréșinĭ „*un mic șghebuleţ* de plumb, cu găurĭ din distanţă în distanţă „pentru a divide apa și a o lăsa să curgă pe aceste găurĭ ar-„mate cu un scoculeţ."

Prin urmare d. de Baudot spunea curat ce să se facă: adică, un mic sghéb care să nu bată la ochĭ, care să nu aibă nicĭ o importanţă în decoraţia și întregimea lucrăreĭ, acéstă lucrare fiind necesară ca o precauţiune de luat pentru ca apele să curgă la locurĭ anumite.

Nu s'a urmat prescrierea d-luĭ de Baudot și sgéburile care s'aŭ făcut de piatră astăḑĭ, astupă bazele învelitorilor. Ele se termină din causa acéstă brusc în dosul sghéburilor; pe cînd înainte de restaurarea monumentuluĭ aveaŭ o formă graţiósă terminîndu-se în curbă pînă la marginea stréșineĭ.

Tot din causa șghéburilor de piatră care s'aŭ adăogat, micile învelitorĭ de la bazele turnurilor nu se maĭ vĕd. Bazele lor s'aŭ înălţat în detrimentul corpuluĭ turnuluĭ, stricînd astfel proporţiunea dintre bază și corpul turnurilor.

Iată la ce greșelĭ marĭ a condus acéstă nenorocită idee de a se pune șghéburĭ de piatră, în locul celor de plumb, prescrise de d. de Baudot.

Cum se împacă acéstă denaturare a monumentuluĭ cu principiul emis de la început de d. Révoil că: o restaurare însemnéză a reda monumentuluĭ forma sa primitivă.

D. Révoil avea conștiinţa că se compromite; de acea cu abilitate spune că: „nu supără ordonanţa architectureĭ"; dar se ferește de a spune dacă 'ĭ e permis unuĭ restaurator a face acésta.

Numaĭ, d. Révoil n'a vĕḑut un lucru; saŭ dacă l'a vĕḑut n'a voit să 'l spue: e că în urma sgomotelor generale și a raportuluĭ comisiuneĭ din 1879 care desaprobă cu totul adăogarea acestor sghéburĭ; d. Lecomte 'șĭ a dat sémă de greșala neertată făcută la Curtea de Argeș, și n'a maĭ repetat'o la Treĭ-Ierarchĭ. In acéstă restaurare nu numaĭ că nu s'a adăogat asemenea frize de sculpturĭ care ar fi denaturat starea primitivă a monumentuluĭ ca și la Curtea de Argeș, dar maĭ mult încă: s'a ascuns chiar șghebuleţul prescris de d. de Bau-

---

Am fi putut refusa de a da ascultare în acéstă privinţă persóneĭ care, surprinzênd buna nóstră credinţă, a dobîndit de la noĭ o scrisóre, care răspunde la fapte cu totul departe de adevĕr, și care a publicat-o fără învoirea nóstră. N'am exprimat nemulţumirea nóstră personală: am primit pe acea persónă, și am scris la dictarea sa observările sale. Veţĭ găsi în acest plic procesul-verbal (minut), pe care am pus să-l subscrie. Dar am refusat a rĕspunde la întrebările sale, surprins și supărat, că îndrăznea a cere părerea nóstră asupra cestiunilor și faptelor, ce aveam să judecăm. A cere unuĭ arbitru să arate modul săŭ de vedere într'o afacere, tocmaĭ cînd el se află în instruirea eĭ, acésta ni s'a părut într'adevĕr că întrece marginea celor maĭ vulgare convenințe.

In faţa conscinţeĭ nóstre, care înaintea greșelilor n'ar fi îngăduit din parte-ne nicĭ o dosire, nicĭ o indulgenţă, am vĕzut, am esaminat și am judecat: și suntem astă-ḑĭ în stare de a ne pronunţa în deplină cunoscinţă de causă în rapórtele, pe carĭ le supunem Excelenţe Voastreĭ.

Sunt, Domnule Ministru, cu cel maĭ adînc respect,

al escelenţeĭ Vóstre prea plecat și prea supus servitor

H. Révoil

Membru Corespondent al Institutuluĭ Francieĭ,
Architect al Guvernuluĭ francez;
In misiune la Guvernul român.

II.

Raport despre restaurarea Bisericeĭ de la Curtea-de-Argeș și despre construirea Residenţeĭ Episcopale

Domnule Ministru,

După ce am studiat cestiunile istorice privitóre la biserica dela Curtea de Argeș și după ce am esaminat cu atenţiune tóte actele relative la restaurarea acestuĭ edificiŭ, al căruĭ dosar aţĭ bine-voit a mi-l încredinţa, am comparat maĭ întâiŭ, cu ajutorul fotografielor, starea acestuĭ monument înaintea lucrărilor întreprinse, cu starea sa actuală.

In urma acestuĭ studiŭ preliminar am avut onórea să însoţesc pe Excelenţa Voastră la Argeș pentru a inspecta acest edificiŭ și a-mĭ da sémă de chipul, în care d. Lecomte du Noüy a împlinit greaua misiune ce-ĭ fusese încredinţată de guvernul romîn, care-l însărcinase cu restaurarea monumentuluĭ.

V'aţĭ putut convinge, Domnule Ministru, că am procedat în modul cel maĭ scrupulos la acéstă cercetare, pe care aţĭ bine-voit a o face cu mine și că am constatat împreună perfecta esecutare a acestor lucrărĭ. Acésta este primul punct cîștigat în desbaterile, la carĭ a dat nascere acéstă importantă restaurare.

Analisînd cu cea maĭ mare băgare de sémă raportul d-luĭ de Baudot, delegat de d. Viollet-le-Duc, în 1874, pentru a împlini în locul sĕŭ misiunea ce-ĭ fusese dată de guvernul romîn, de a semnala reparaţiunile nece-

---

[1]) Raportul d-luĭ Révoil pag. 3.

dot îngropîndu-se în grosimea coronamentuluĭ. Eată curatul adevĕr.

* * *

In privința florónelor de la cele douĕ turnulețe, d. Révoil spune că trebue să se ție sémă că : „comisiunea din țară de „la 1874 stabileşte că acéstă restituire era logică şi necesară“ ; iar de raportul d-luĭ de Baudot nicĭ nu pomeneşte.

Ea să vedem ce zice şi d. de Baudot : „se pune întreba- „rea dacă n'a fost la origină un coronament de piatră tóte „în florĭ ca la turnurile marĭ. De sigur că îndoiala e permisă ; „cu tóte acestea mi se pare că pentru a satisface condițiu- „nile de scară şi proporție, e de preferit a nu stabili corona- „mente în piatră înflorată pe muchiele turlelor care sunt deja „prea bogate prin ele însăşĭ. *După noĭ ar fi să li se modifice „în mod supărător caracterul şi armonia proporțiunilor.*“

Ce dice d. Révoil în fața unuĭ text atît de clar şi adevĕ- rat? Căcĭ, prin adăogarea florilor la turnurile micĭ, în adevĕr după cum spune d. de Baudot: se modifică în mod supărător caracterul şi armonia proporțiunilor.

Cum ? d. de Baudot desaprobă un lucru; d. Lecomte 'l face puindu-se sub apărarea academieĭ şi a comisiuneĭ din 1874 cînd vede că n'are ce respunde, şi d. Révoil cînd este che- mat a judeca, o suceşte aşa în cît nu se pronunță : ci lasă păcatul să cadă asupra comisiuneĭ din 1874, spuindu-ne : că ea stabileşte că acéstă restituire era necesară !

Cum remîne cu principiile d-luĭ Révoil în privința restau- răreĭ că : „a restaura un monument însemnéză a 'ĭ reda sta- rea primitivă“.

Cum remîne cu criticile perfide? Saŭ maĭ bine — de care parte sunt ele ?

* * *

In privința florilor de plumb puse pe învelitorĭ, d. Révoil spune că : „dacă ar fi fost vorba de o conservare, învelitórea „cu foĭ de plumb era de ajuns; dar, trebue să se ție sémă „că restabilindu-se în tótă bogăția sa ornamentația exterióră, „nu se putea lăsa învelitorile simple. Architectul a căutat în „arta bizantină inspirațiile sale.“

Dar d. Viollet-le Duc vorbeşte de învelitorĭ ; ceva maĭ mult le dă ca partea cea maĭ importantă a restaurăreĭ, şi nu pomeneşte nicăerĭ de florile de plumb, pentru cuvîntul că nu trebuiaŭ adăogate, fiind-că n'aŭ existat nicĭ odată asemenea florĭ. Ce seriositate póte avea argumentul d-luĭ Révoil: că de óre ce s'a aurit biserica, trebuia să se pue şi florĭ pe învelitorĭ ! Dar, biserica a fost aurită şi pe vremea luĭ Neagoe şi n'a maĭ avut florĭ pe învelitóre !

De asemenea, ce putem să credem cînd d. Révoil spune că architectul a căutat în arta bizantină inspirațiunile sale. In arta bizantină sunt multe lucrurĭ, apoĭ noĭ să le aducem şi să le punem pe tóte pe Curtea de Argeş ?

Dar la început d. Révoil în definiția cuvîntuluĭ restaurare spune că : „cînd architectul e lipsit de documente sigure, „se înconjóră maĭ întîiŭ de ce are sub ochĭ.“ Şi neapărat, cînd lucrurile de sub ochĭ nu 'l autoriză a face acésta, atuncĭ nu se maĭ duce la arta bizantină. Lucrul e terminat.

Am arătat pentru ce d. Viollet-le-Duc n'a prescris florĭ pe învelitorĭ; că nicĭ un document nu stabileşte a fi fost vre-o dată florĭ; că nicĭ o clădire de sub ochĭ care ne înconjóră n'are florĭ ; nicĭ chiar mănăstirea Dealuluĭ prototipul Argeşuluĭ, cu care are o asemănare isbitóre; n'are florĭ. Atuncĭ dar, de ce s'aŭ pus ? Pentru că se vor fi găsind în arta bizantină la unele clădirĭ florĭ pe învelitorĭ ?

Vedem că d. Révoil se încurcă din ce în ce ; şi era natural să se încurce pentru că a avut o chestiune ingrată de apărat.

* * *

In privința scótereĭ de pe perețĭ a picturilor vechĭ, care eraŭ istorice şi înlocuirea lor cu altele care sunt o composiție nouĕ, d. Révoil se pronunță astfel : „Óre putea dînsul să lase „la locul lor picturile, *fiind stabilit să decoreze în chip măreț „interiorul* aceste̮ĭ minunĭ a arteĭ romîne, *fațā cu bogăția ex- „teriorului* ? E evident că nu putea. Ce efect ar fi produs ele „în mijlocul picturilor nouĭ.“

Straniu raționament! Cum? în interior se afla o pictură care era în caracterul general al picturilor din regiunea nós- tră. Ele eraŭ unul din specimenele cele maĭ alese ale pictureĭ Athonite, şi pentru că pe din afară biserica Argeşuluĭ era tótă sculptată şi aurită, trebuia să se schimbe acea decora- țiune tradițională, puindu-se în locul eĭ alta de fantasie. A cuĭ e vina dacă aşa era Argeşul, dacă aşa a făcut Neagoe monumentul, şi dacă acesta era felul de a decora bisericele ?

Să ne închipuim că Argeşul n'ar fi avut sculpturĭ aurite şi văpsite pe din afară ; atuncĭ d. Révoil ne spune că pictura putea să rĕmie.

Aşa dar, cînd se restauréză o clădire dacă interiorul e maĭ strălucit de cît exteriorul se păstréză în starea sa primitivă; iar dacă nu e maĭ strălucit, atuncĭ se distruge acel interior şi se face o lucrare nouĕ, — se inventéză o decorațiune care să întrécă exteriorul.

Iată la ce teorie absurdă ajunge d. Révoil cînd vrea să fie delicat cu prietinii !

---

sare pentru conservarea bisericeĭ de la Curtea de Argeş, îndată mi-am dat întru cît-va seamă de starea actuală a acestuĭ edificiŭ, maĭ înainte de a fi fost încredințat d-luĭ Lecomte du Noüy.

Din citirea acestuĭ raport mi s'a părut că reese fórte lămurit, că intențiunea eminentuluĭ architect, care 'l-a redactat, era de a arăta mijlócele pentru asigurarea *conservăriĭ* acestuĭ monument prin lucrărĭ de consolidare şi de perservare*;* iar nu pentru o *restaurare* complectă, ca aceea hotărîtă în urmă şi încredințată d-luĭ Lecomte du Noüy.

După cum am avut onórea a vĕ spune, Domnule Ministru, şi în scrisórea care însoțeşte diferitele mele rapórte, *a conserva* şi a *restaura* un monument sunt douĕ lucrurĭ cu totul deosebite ; şi chiar în opera de simplă consolidare cine-va póte fi atras în lucrărĭ cu mult maĭ însemnate, decît prevederile sale.

In sprijinul acesteĭ aserțiunĭ aşĭ putea cita esemple bine cunoscute şi numeróse ; ast-fel sunt castelul Pierrefonds şi o mulțime de catedrale şi de bisericĭ din Franța.

Se începe într'adevĕr după un devis stabilit şi o anume stricăciune pe care o socoteştĭ de puțină însemnătate, apare fórte mare, cînd vreĭ să o facĭ să dispară.

Trebue să amintesc aci observațiunile ce mi-aŭ fost făcute de d. Lecomte du Noüy, pentru a fi adause la analisa raportuluĭ d-luĭ de Baudot.

„In acest raport : 1) Nu s'a făcut nicĭ o mențiune de *chantar* (cerdăcel).

„2) Nu s'aŭ dat de cît cifre „in bloc“ fără estimațiune amănunțită.

3) Raportul n'a avut în vedere reconstituirea mobilieruluĭ, căcĭ nu s'a făcut nicĭ o mențiune despre porumbeiĭ şi crucile readuse în bună stare şi restaurate.

4) Cestiunile împrejmuireĭ şi a grileĭ nu se găsesc tractate ; se vorbesce despre balustradă, fără însă a se spune întinderea eĭ.

5) Nu se pomenesce nimic despre decorațiunea din lăuntru.

Aceste observațiunĭ îşĭ aŭ însemnătatea lor, căcĭ ele arată şi maĭ bine că în principiŭ n'a fost vorba decît de lucrărĭ de consolidare şi de perservare ; ceea-ce, o repet, constitue *conservarea* unuĭ monument istoric, iar nu lucrărĭ de *restaurare* propriŭ zise.

Voiŭ esamina dar maĭ întîiŭ întru cît sunt întemeiate criticele adresate d-luĭ architect Lecomte du Noüy, şi mĕ voiŭ pronunța asupra fie-căreia în parte precum şi asupra lucrărilor pe carĭ ele le aŭ în vedere.

I se impută maĭ întăiŭ :

„1. Că a adaos un sghiab de piatră la acéstă biserică; raportul d-luĭ „de Baudot menționéză un sghiab de plumb, arătîndul în formă de pervaz.

„2. Că a împodobit acoperemêntul turlelor cu ornamente de plumb.

„3. Că a scos frescurile vechĭ ale acesteĭ bisericĭ, substituind în locul „lor o decorațiune în uleiŭ, pe cît de costisitoare, pe atît de fantastică „şi nepotrivită.

„4. Că a făcut un paviment în mozaic, cîtă vreme asemenea pavimente „n'aŭ esistat nicĭ o dată în bisericele din Romînia, acolo unde s'ar fi putut restaura vechia pardoseală de marmură a epoceĭ.

Dacă d-sa ar fi fost conştiincios şi ar fi dis : nu ne a plăcut Argeşul cum era pe dinăuntru, şi vrem să facem dintr'însa o biserică după gustul nostru, maĭ bogată; atuncĭ lucrul se schimbă, şi ne vom pune pe alt teren de discuţiune.

Aşa dar, întrebăm şi aci : cum împacă d-sa acéstă metamorfozare generală cu principiul că : „a restaura însemnéză a 'ĭ reda forma primitivă."

Dar şi aci d. Révoil are grija d-luĭ Lecomte, căcĭ am vědut maĭ sus că dice : „ce putea face dînsul fiind stabilit să decoreze în chip măreţ interiorul !"

Cum stabilit ? De cine ? S'a maĭ pronunţat, cine-va óre în sensul acesta ?

Să vedem ce zice d. Baudot, căcĭ d. Lecomte de dînsul era trimes : „unele din aceste picturĭ eraŭ acoperite cu scîndurĭ spre a le feri de accidente, totuşĭ după lămuririle ce ni s'aŭ „dat, a maĭ remas o bună parte din picturĭ bine conservate „pentru a socoti că va fi lesne unuĭ artist conştiincios şi abil, „să gaséscă gîndirea primitivă restaurînd părţile alterate, şi „chiar de a compune din noŭ în caracterul general părţile ce „sunt de refăcut cu totul."

Iată că şi d. de Baudot vorbeşte de picturĭ, a vědut şi d-sa biserica, şi nu i-a trecut de loc prin gînd că Neagoe ce a făcut nu a făcut bine ; că trebue ca interiorul să întrécă exteriorul.

Intr'aděvěr, un artist conştiincios ar fi trebuit să restaureze acest interior, ar fi trebuit să se atingă maĭ cu durere de inimă de aceste picturĭ istorice; dar să nu le trateze cu dispreţ, despoind monumentul de îmbrăcămintea sa care 'ĭ era proprie pentru a 'ĭ pune alta la modă.

Vedem că d. Révoil se maĭ preocupă de efectul care l'ar fi produs părţile nouĭ asupra celor maĭ vechĭ, dacă s'ar fi restaurat picturele ; căcĭ în raportul sěŭ zice : „Ce efect ar fi produs „ele în mijlocul picturilor celor nouĭ ?" La acésta e timpul să îĭ aducem aminte de scrisórea adresată colegului meŭ : „Res„pectul trecutuluĭ, a suvenirilor istorieĭ arteĭ, trebue să fie nota „dominantă a lucrărilor de acéstă natură. Să nu se modifice „nimic, să nu se atingă nimic, ... cînd se impune „trebuinţa a se reclădi *o parte a monumentuluĭ*, atuncĭ cine„va trebue să se conformeze chipuluĭ cum e executat lucrul, „şi natureĭ materialelor construcţiuneĭ primitive."

D. Révoil spune că picturile aŭ fost refăcute în diferite rîndurĭ.

Da, picturile în diferite vremurĭ aŭ fost înprospătate ; iar nu refăcute. Documentele şi examinarea lor de aprópe o mărturisesc. Acéstă atingere însă nu le-a perdut de loc din valórea lor istorică. Orĭ şi cît aŭ fost reparate, ele sunt tot de la Neagoe şi Radu, eşite din mîna neuitatuluĭ Dobromir. Numaĭ privindu-le cine-va, lesne se póte încredinţa de acésta. Composiţia lor decorativă şi armonia dulce a tonurilor căpătată cu timpul, daŭ o valóre fără preţ acestor remăşiţe istorice ale arteĭ romîne. Ele trebuiaŭ să îmbrace veşnic păreţiĭ clădireĭ care le a adăpostit aprópe patru secole — scăpînd de focurĭ, de urgia inimicilor şi de batjocurile restauratorilor.

Cu privire tot la partea istorică d. Révoil în raportul sěŭ spune că Mateiŭ Basarab a zugrăvit biserica la 1640. Nu există însă nicĭ un document de la Mateiŭ Basarab care să spue acésta, ci abia Duca Vodă la 1674, adică după 34 de anĭ, spune că Mateiŭ Basarab : „cu multă cheltuială o aŭ înoit şi cu sfinte „vase şi bucate, şi cu multă danie o aŭ împodobit." Un aşa document nu póte fi un temeiŭ sigur pentru a zice că aŭ fost refăcute, cu atît maĭ mult că din felul composiţieĭ acestor picturĭ, se vede curat că ele nu sunt din epoca luĭ Mateĭ Basarab.

Prin urmare şi după Mateĭ Basarab tot vechile picturĭ aŭ rěmas.

Din faptul că se găsesc nume de visitatorĭ sgîriete pe pereţĭ cu data de 1647, peste care apoĭ a fost vopsit din noŭ fundul cu verde, d. Révoil trage concluzia că fundul verde n'are data de cît de la finele secululuĭ al XVII-lea.

In aděvěr, dateză după epoca sgîrierilor culorile care se věd aplicate peste dînsele ; dar sub numele sgîriete era altă culóre, şi dacă curăţim pe cea de d'asupra, atuncĭ dăm de fundul vechiŭ tot de culóre ; iar nicĭ de cum de un fund cu aur după cum s'aŭ făcut picturile nouĭ.

Pentru a întemeia părerea sa că picturile nu sunt vechĭ, d. Révoil maĭ aduce de mărturie o inscripţie din biserică care zice : „archimandritul Partenie dete 1000 talerĭ pentru *a re„face* pictura bisericeĭ cu culorĭ bune şi cu aur". Aci d. Révoil face o greşală de cuvinte, care dacă n'ar fi, 'ĭ ar servi mult d-sale. Inscripţia nu zice că *„a refăcut"* ci că *„a dres"* pictura bisericeĭ. De altfel lucrul e de nediscutat că n'a făcut de cît să o drégă ; căcĭ pe la 1795 nu se făceaŭ asemenea picturĭ în ţară şi apoĭ n'ar fi zugrăvit nimenĭ biserica cu 1000 de talerĭ ; nicĭ chiar d. Lecomte.

Aşa dar şi pe timpul luĭ Parthenie nu s'a făcut de cît să se repare vechia pictură a Argeşuluĭ.

D. Révoil ne maĭ vorbeşte şi de cea din urmă atingere adusă picturilor şi zice : „cea din urmă mutilaţiune s'a făcut sub „Iosef episcopul de Argeş la 1804. El puse să se zugrăvească

„5. Că a făcut un mobilier nefolositor, costînd peste měsură de mult, „care nu este în stilul bisericeĭ, ci este *înzorzonat* şi *de un gust îndoios.*

„6. Că a ciselat din noŭ sculpturile şi a răzuit zidurile, *lucru barbar !*

„7. Că a spoit cu văpséa în uleiŭ exteriorul bisericeĭ, *lucru încă şi maĭ barbar.*

„8. In sfîrşit că a refăcut unele sculpturĭ în ciment în loc de piatră".

In ceea-ce privesce prima cestiune, adică aşezarea unuĭ sghiab de piatră în locul celuĭ de plumb, arătat de d. de Baudot, am constatat la faţa loculuĭ, că acéstă înlocuire nu strică întru nimic dispoziţiunea architecturală a edificiuluĭ : ci din contră în raport cu bogata decoraţiune zugrăvită şi aurită a ornamentelor exterióre ar fi fost de neapărată trebuinţă a decora sghiabul de plumb, a polei ornamentalele sale — resultatul ar fi fost dar acelaşĭ ; şi fiind-că piatra are maĭ mare tărie de cît metalul, socotesc că hotărîrea luată este cea maĭ bună. De altminterĭ chiar d. Viollet le Duc fiind consultat asupra acesteĭ modificăcĭ, o aprobase.

In ceea-ce privesce floricelele criticate ale turlelor, se pierde din vedere că Comisiunea pentru Biserica Curţeĭ de Argeş în raportul sěŭ din 1874, a stabilit că acéstă *restituire* era pe atît de logică pe cît de necesară. Zic *restituire* ; căcĭ architectul ne-a probat că cercetările sale la faţa loculuĭ aŭ justificat părerea Comisiuneĭ : chiar şi pentru acest fapt d. Viollet-le-Duc consultat fiind, şĭ-a dat părerea sa în mod favorabil.

A doua critică ţintesce la decorarea învelitóreĭ turlelor cu ornamente de plumb.

Evident, dacă ar fi fost vorba de o simplă conservare, plumbul în foĭ era de ajuns : dar se uită şi aicĭ restabilind în tótă bogăţia sa ornamentarea din afară, aceste învelişurĭ, n'ar fi putut sta cu ea.

Architectul a căutat în arta bizantină inspiraţiunile ; ele aŭ fost fericite; şi pentru acésta n'avem de cît să-l felicităm.

Şi aicĭ voiŭ cita ca esemplu minunata restaurare a Casteluluĭ Pierrefonds. S'ar putea crede oare, ca ilustrul nostru maestru Viollet-le-Duc să fi găsit urma crestelor şi a ornamentelor de plumb, carĭ se potrivesc atît de bine pe acoperişul acestuĭ vechiŭ castel ? Nu : el a căutat în monumentele uneĭ epocĭ şi unuĭ stil similar motivele răpitoare trase de condeiul sěŭ îndemănatec şi a căror armonie egaléză eleganţa.

La Curtea de Argeş elevul a urmat cu drept cuvênt exemplu maistruluĭ.

Intru cît privesce a treia critică adresată architectuluĭ cu privire la înlăturarea picturilor vechĭ, discuţiunea trebue pusă ast-fel : Putea să lase picturile la locul lor. fiind lucru stabilit că avea să decoreze într'un chip măreţ interiorul acesteĭ minunĭ a arteĭ romînescĭ, faţă cu bogăţia exterioruluĭ ? Evident că nu putea. Ce efect ar fi produs ele în mijlocul picturilor celor noĭ ? Nu trebue să se trécă cu vederea că, afară de patru saŭ cincĭ figurĭ, carĭ şi acelea aŭ fost îndreptate în parte, cele carĭ maĭ rĕmîneaŭ din aceste personagiĭ religióse fusese fórte neîndemănatec zugrăvite din noŭ.

Intr'aděvěr se cunosc din documente fórte autentice şi din inscripţiunĭ zugrăvite chiar pe monument deosebitele transformărĭ, prin carĭ aŭ trecut vechile picturĭ ale Bisericeĭ Curţi de Argeş. Lucrarea luĭ Dobromir Zugra-

„din noŭ figurile și subiectele unde eraŭ șterse, și porunci ca „totul să se facă cu culorĭ nouĭ.“

Și aci este o schimbare a textuluĭ inscripțiuneĭ cu intențiunea vĕdită pentru a 'șĭ apăra cauza. Iată ce zice inscripția: „zugrăvéla acesteĭ sfinte bisericĭ, pe unde căduse din strĕbaterea ploilor prin zid, de cînd aŭ fost acoperișul stricat, s'aŭ „prefăcut de isnóvă; iar pe unde era numaĭ frecată, s'aŭ spălat preînoindu-se cu vopsele peste tot, prin osârdia smerituluĭ „Kyr Iosif 1-iŭ . . . . 1804.“

Inscripția decĭ spune curat: că s'a prefăcut pe la boltĭ unde căduse din cauza ploilor, și s'a prenoit pe unde era frecată.

Iată dar că și după cea din urmă reparație tot picturile vechĭ aŭ rĕmas cu diferitele atingerĭ suferite după vremurĭ.

Prin urmare nu se vorbește nicĭ odată de a se fi făcut o pictură din noŭ la Argeș. Ceva maĭ mult, numele vizitatorilor găsițĭ pe pĕrețiĭ Argeșuluĭ arată că picturele acestea sunt cele care se găseaŭ în biserică la 1647. Atuncĭ ele aveaŭ 121 de anĭ de vechime.

Și într'adevĕr, studiind diferitele transformărĭ pe care le a suferit pictura la noĭ — și acésta numaĭ în finețea execuțiuneĭ și în bogăția draperiilor; iar nu și în compositia și dispositia decorativă; căcĭ acestea se reproduceaŭ în mod hieretic, vedem că aceste picturĭ sunt cele maĭ de valóre pe care trecutul ni le a dat. La nicĭ una din bisericile nóstre nu se vede atîta vioiciune și armonie de culorĭ de odată, draperiĭ atît de bune potrivite și înfrumusețate cu aurăriĭ, și o execuțiune atît de corectă pentru o pictură archaică. Ele aŭ o mare valóre pentru arta romînă: — buna credință și respectul pentru suvenirile strĕmoșeștĭ cerea ca ele să stea la locul lor, ca monumentul luĭ Neagoe să te farmice în tótă întregimea luĭ ca decorațiune și construcțiune, așa cum ni l'a lăsat nemuritorul domn; dar nu să 'ĭ atingem proprietatea sa, și să ne înțolim cu titlul de ctitorĭ cu penele altora, aducînd atingere istorie-neamuluĭ. Aceasta e un sacrilegiŭ.

Dacă dragostea de lucrurĭ frumóse ne a coprins să se înfrumusețeze clădirĭ nouĭ; dar nu să se înoiască cele vechĭ după gustul nostru.

Maĭ la urmă însă d. Révoil în conștiința sa pare că era mîhnit de cele ce vedea la noĭ; căcĭ dînsul spune: „Dacă ar „fi fost vorba de o simplă conservare, el de sigur că ar fi fă- „cut ca în Franța la Baptisteriul de la Poitiers, ca la St. Savin „à Villeneuve-les-Avignons etc.: ar fi șters numaĭ praful, ar „fi cercetat părțile care se ridicaŭ, și ar fi lăsat tóte zidurile „cu urmele stricăciunilor timpuluĭ și ale ómenilor.“

„Insă, să fim de bună credință, în fața programuluĭ dat de „minister architectuluĭ, să 'ĭ se impute felul sĕŭ de a lucra „într'o asemenea împrejurare; n'ar trebui din contră să se „zică că el 'șĭ a făcut datoria, scoțînd cu grijă rĕmășițile pre- „țióse ale acesteĭ sfinte iconografiĭ după ce maĭ întîiŭ le a „copiat ?

„Nu trebue să ne felicităm de asemenea că le vedem adă- „postite în salele muzeuluĭ din Bucureștĭ ?“

Așa dar, d. Révoil spune că dacă era vorba de o conservare, s'ar fi păstrat picturile; dar tot de odată se ferește de a ne spune dacă un restaurator conștiincios trebuia să scótă picturile vechĭ și să se închipuiască o pictură nouĕ. D-sa cu multă abilitate unde vede că nu merge, se dă la o parte, și cu dînsul apără și pe d. Lecomte, zicînd că în fața programuluĭ dat de minister, architectuluĭ nu 'ĭ se póte imputa nimic, din contră să îl felicităm. Eată un model de arbitru!

D. Révoil 'șĭ a dat bine sémă că invențiunea cu programul de restaurare dat de minister architectuluĭ — care maĭ întîiŭ e un neadevĕr; căcĭ ministerul nu s'a amestecat nicĭ odată în nimic, nu putea fi o scuză pentru architectul însărcinat cu restaurarea unuĭ monument, maĭ cu sémă la noĭ unde ministerul nu e de cît o persónă administrativă, și de acea caută alte argumente, dar care sunt și maĭ puțin fondate.

Astfel, d-sa spune: „dar se va zice: architectul putea prea „bine la rîndul sĕŭ să restaureze frescurile, și să 'șĭ facă tótă „decorațiunea prin mijlocul acestuĭ procedeŭ de pictură; se „uită însă că acéstă artă specială este astădĭ pe drept saŭ pe „nedrept părăsită, și că ar fi trebuit pentru acésta să for- „meze o școlă; nouĕ și mare greutate de învins pentru a a- „junge de sigur la un sfîrșit mediocru. Dacă n'ar fi fost vorba „de cît de o decorație ornamentală, lucrul ar fi fost póte cu „putință, dar pentru figurĭ nu se putea. Iata pentru ce trebue „să se aprobe hotărîrea luată de architect de a adopta de a „dreptul pictura *cu uleiu pe fundul de aur, ca cea maĭ boga- „tă, cea maĭ decorativă și cea maĭ trainică.*“

Să cercetăm de aprópe cuvintele de maĭ sus ale d-luĭ Révoil și se va vedea că d-sa are un ciudat chip de raționament. Maĭ întîiŭ spune că de i se cerea de minister, architectul ar fi putut face și într'alt fel, adică în felul adevĕrat: restaurînd frescurile cu procedeul cum eraŭ făcute; dar la acésta obiectéză că ar fi fost greŭ de executat frescurĭ; că partea ornamentală încă se putea face, dar figurile nu. Astfel d. Révoil se pronunță categoric că singura causă pentru care nu s'a făcut pictura cum era, este că nu se găsesc meșterĭ să o facă; și

vul dispăru încetul cu încetul în mare parte. Frumosul Christ, archiepiscop el însușĭ, nu a scăpat de prefacerile stîngace ale succesorilor neîndemînaticĭ aĭ luĭ Dobromir.

Prima restaurare s'a făcut la 1640 sub Mateiŭ Basarab.

Dar iată o dovadă lămurită despre aceste transformărĭ. In a doua visită făcută de mine la Museul din Bucurescĭ pentru a examina picturile depuse acolo, d-niĭ D. Sturdza și Tocilescu aŭ observat împreună cu mine că sub stratul pictureĭ (fund verde) care încadrează aceste figurĭ [1]) se zăresc grafite (nume de visitatorĭ) cu date scrise în cifre romane, de la 1647 pînă la 1677. Prefacerile și fundul verde nu s'ar sui decĭ de cît pînă la finele secoluluĭ al 17-lea saŭ pînă la începutul secoluluĭ al 18-lea. Se scie pe de altă parte că restaurările acestor picturĭ aŭ fost făcute în 1680, că maĭ tîrziŭ în 1786 archimandritul Partheniu a dat 1000 talerĭ, pentru a se preface pictura bisericeĭ cu *văpselĭ bune și cu aur (*sic !) și că în sfîrșit cea din urmă mutilațiune s'a făcut sub Iosif Episcopul de Argeș în 1804 el puse să se zugrăvéscă din noŭ figurile și subiectele unde eraŭ șterse și porunci ca totul să se facă cu *culorĭ noĭ.*

Tóte aceste deslușirĭ probéză că ceea-ce a rĕmas din aceste picturĭ, avênd o valóre reală ca artă, era într'adevĕr de puțină însemnătate. Aceea-ce merita a fi păstrat, a fost fórte nemerit adunat de architect. Dar îngrijirea și prevederile sale înțelepte nu s'aŭ oprit aci. Inainte de înlăturarea lor, înainte de dărîmare, el a făcut calcurile acestor picturĭ murale, pentru a le reproduce la locul lor de maĭ înainte cu o fidelitate scrupulósă.

Dacă ar fi fost vorba de o simplă conservare, el de sigur ar fi făcut ca în Franța la Baptisterul dela Poitiers, la St. Savin de la Villeneuve-les-Avignon, etc. ar fi șters numaĭ praful, ar fi sondat părțile carĭ se puteaŭ ridica și ar fi lăsat tóte zidurile cu urmele stricăciunilor timpuluĭ și ale ómenilor.

S'ar putea de bună credință, în fața programuluĭ dat de Minister architectuluĭ să i se impute felul sĕŭ de a lucra în o asemenea împrejurare, dar n'ar trebui din potrivă să se zică că el șĭ-a făcut datoria ridicînd cu cea maĭ mare îngrijire rĕmășițele prețióse ale acesteĭ sfinte iconografiĭ, după ce a luat precauțiune de a le calchia?

Nu trebue să ne felicităm că le vedem adăpostite în salele Muzeuluĭ din Bucureștĭ.

Ele vor rĕmînea acolo maĭ ales Christ și S-tul Gheorghe, puse spre admirarea și studiarea pictorilor de icóne, carĭ vor ținé, cu drept cuvînt, a perpetua tradițiunile pictureĭ religióse ale predecesorilor lor.

Dar se va dice, architectul putea fórte bine la rîndul sĕŭ, să restaureze aceste frescurĭ și să-șĭ facă tótă decorațiunea prin mijlocul acestuĭ procedeŭ de pictură; se uită însă că acéstă artă specială este astăzĭ pe drept saŭ pe nedrept părăsită și că ar fi trebuit pentru acésta să se formeze o școlă nouă și mare greutate de învins, pentru a ajunge de sigur la un sfîrșit mediocru. Dacă n'ar fi fost vorba de cât de o decorațiune ornamentală, lucrul póte ar fi fost cu putință, dar pentru figurĭ nu se putea, iată

[1]) Maĭ ales a S-tuluĭ George.

din acésta d-sa trage concluzia că: „trebue să se facă pic„tura cu oleiŭ pe fundul de aur, ca fiind cea maĭ bogată, „cea maĭ decorativă și cea maĭ trainică.“ Am fi crezut că concluzia în cazul cel maĭ rĕŭ să fie: că negăsindu-se meșterĭ pentru frescurĭ s'a făcut cu oleiŭ; dar nu după cum spune că acéstă din urmă ar avea o superioritate, căcĭ să știe că frescurile sunt și maĭ decorative și maĭ trainice; cît privește fundul de aur care n'a existat, ne spune că acesta e maĭ bogat. Așa dar după d-sa s'ar fi putut face și mozaic și orĭ ce la Argeș pentru că nu eraŭ meșterĭ, numaĭ pictura veche să nu rĕmîe.

Din șovăirile acestea se vede cîtă sforțare a trebuit să facă d. Révoil, pentru a apăra aceste lucrărĭ rĕŭ făcute din punctul de vedere al restaurăreĭ. D-sa evită de a spune curat dacă un restaurator conștiincios trebuia să schimbe decorația Argeșuluĭ, pentru a face alta care să fie o lucrare nouĕ. D-sa spune, lucrarea nouĕ 'ĭ a plăcut; dar cînd e vorba de a se pronunța cine e vinovat că s'a transformat monumentul, d-sa spune că în fața programuluĭ dat de minister să fim de bună credință și să nu imputăm architectuluĭ că a fost ascultător.

Ne am întins asupra acestor părțĭ a picturilor pentru ca să se vadă de ce argumente nefundate se servește d. Révoil în raportul sĕŭ; să se vadă că d. Révoil simțea o greutate în apărarea unuĭ lucru ne permis în știința restaurăriĭ; dar pe care trebuia să-l apere, chiar cu riscul de a trece peste principiile stabilite în materie de restaurare și de a lucra contra convingerilor sale.

Dar d. Révoil nu se mărginește a apăra numaĭ lucrurile de știință și artă. D-sa intră și în chestiunile cele maĭ delicate care îl privesc personal pe d. Lecomte, și 'ĭ ia apărarea spuind neadevĕrurĭ. Astfel d. Révoil atinge și afacerea întreprindereĭ pictureĭ de la Argeș și spune: „Aș fi dorit să nu fiŭ silit a rea„minti aci insinuările nedrepte și rĕŭ voitóre cărora a dat „naștere faptul *că d. Lecomte încredințase uneĭ persóne din „familia sa* o parte din acéstă decorațiune.“

Apoĭ arată că ele n'aŭ costat mult 245,915 leĭ; căcĭ, s'ar fi putut *ca numaĭ desenurile să coste aprópe acéstă sumă!*

La acésta ce putem respunde de cît că e probabil că d. Révoil n'a cunoscut chestiunea. D-sa a repetat ce 'ĭ s'a spus; dar prin felul sĕŭ de a lua apărarea spuind că s'a făcut critică rĕutăciósă vizîndu-se d. Oudinot, ne face să ne îndoim de sinceritatea sa, căcĭ spune lucrurĭ care n'aŭ fost de loc zise, nicĭ n'a fost în intenția nóstră de a spune așa ceva. Cu totul alta e acuzația nóstră, și pentru a o împrospăta în memoria publiculuĭ, extragem un pasagiŭ din memoriul nostru publicat anul trecut. Eată-l:

„Frustarea (în afacerea picturilor) e dovedită, de óre-ce chi„tanțele sunt de la persóne care n'aŭ figurat în lucrare, și „maĭ cu sémă cînd prin mărturiĭ și din scrisorĭ se probéză „că d. Lecomte s'a ocupat singur cu antrepriza picturilor: „se constată că nu numaĭ d. Oudinot nu era nimic în afacerea pictureĭ, dar cea ce e maĭ grav pentru d. Lecomte e că „d-sa era antreprenor și controlor în acelașĭ timp din partea „statuluĭ“ [1]).

Ar fi trebuit ca d. Révoil să știe acésta înainte de a pronunța asupra nóstră cuvinte pe care nu le merităm și de a acoperi cu semnătura sa grave necorectitudinĭ. Tóte acestea însă arată spiritul cu care a fost făcut raportul d-luĭ Révoil, și ne esplică de ce la început în scrisórea sa către d. ministru de culte ia precauțiunea pentru a fi crezut, spunînd că cercetările: *„îmĭ aŭ fost dictate numaĭ de conștiința mea, fără „altă preocupare de cît acea de a spune tot adevĕrul.“*

*

In privința pardoseleĭ de marmură de asemenea d. Révoil, ca și pentru picturĭ, spune că architectul s'a conformat prescripțiunilor comisiuneĭ din 1874. Astfel d-sa spune că: „un „pasagiŭ al raportuluĭ comisiuneĭ din 1874 arată architectu„luĭ că trebue să facă pentru pardoséla bisericeĭ o lucrare în „raport cu splendórea edificiuluĭ. Architectul s'a conformat „aceșteĭ prescripțiunĭ. De altminterĭ nu 'ĭ remînea acum altă „hotărîre de luat de cît de a urma acest program.“

Așa dar și aci architectul recunóște greșala și se dă după comisiunea din 1874.

Dar în privința acésta s'a pronunțat și d. de Baudot. Ceva maĭ mult, părerea sa era rațională și fondată pentru că venea de la o persónă de înaltă valóre. De ce nu a ținut compt de dînsa. Iată ce spune d. de Baudot în privința pardoseleĭ: „Par„doséla interióră a bisericeĭ a fost de marmură albă. *Tot de „odată acésta fiind cea care ar conveni maĭ bine,* suntem de „părere a o adopta pentru restaurarea pardoseleĭ.“

Iată că și aci ca peste tot s'a lăsat părerile sănătóse și adevĕrate ale d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot pentru a se schimonosi biserica cu fel de fel de înoirĭ și transformărĭ, care aŭ avut de resultat că a împins statul la cheltuelĭ, denaturînd în acelașĭ timp și monumentul.

Așa dar, maĭ repetăm că orĭ cît s'ar sili d. Révoil a încurca lucrurile, se vede de departe că n'a fost sincer în compunerea raportulul sĕŭ.

pentru ce trebue să se aprobe hotărîrea luată de architect de a adopta de-a dreptul pictura cu uleiŭ pe un fond de aur, ca cea maĭ bogată, cea maĭ decorativă și cea maĭ trainică.

Aci trebue să-șĭ găséscă firesce loc și darea de sémă despre cercetarea făcută de mine asupra noueĭ decorațiunĭ murale, restabilite de către architect. Am vĕzut și am esaminat totul cu cea maĭ fermă voință de a studia, dacă se află vre-o greșélă de gust, vre-o notă discordantă! Ațĭ fost Domnule Ministru, martorul mirăreĭ, admirațiuneĭ și adînceĭ mele satisfacțiunĭ. Trebue dar pentru respectul adevĕruluĭ, să repet în acest raport aceea ce v'am spus cu viŭ graiŭ. Ce de muncă! ce sciință reunite pentru a ajunge la compunerea uneĭ opere atît de armonioase, atât de bine înțeleasă și atît de reușită!

Așĭ fi dorit să nu fiŭ silit a reaminti aci insinuările nedrepte și rĕŭvoitóre, cărora a dat nascere faptul că d. Lecomte du Noüy încredințase uneĭ persóne din familia sa o parte din acéstă decorațiune. Dar dînsul v'a cerut, Domnule Ministru, împins de un sentiment fórte firesc de mândrie și care-l onoréză, ca să mĕ însărcinațĭ a prețui aceste lucrărĭ de pictură murală. Ațĭ primit cu greutate cererea. temêndu-vĕ ca acéstă încuviințare din partea Domnieĭ-vóstre să nu fie înțelésă ca o bănuială. Mi-ațĭ dat cu tóte acestea împuternicirea de a procede la acéstă evaluare. Iată resultatul matematic: Acéstă enormă pagină de iconografie religiósă care conține 864 figurĭ, revine maximum la 105 francĭ metrul pătrat, suprafața zugrăvită fiind de 2343 m. p.; ceea-ce dă aprópe 245,915 francĭ. Fiind dat numĕrul persónelor și al subiectelor, acésta prețuesce ceva maĭ mult de cât singure cartónele. Socotesc dar că în acéstă lucrare architectul a făcut guvernuluĭ o economie de cel puțin 80,000 leĭ. Nedreptatea imputăriĭ este evidentă; și în adevĕr, înainte de a se formula asemenea atacurĭ, ar trebui cel puțin să se informeze din isvóre bune și să-șĭ amintéscă maĭ pre sus de tóte, că asemenea lucrare artistică a fost esecutată departe de orĭ-ce centru artistic, la Curtea de Argeș.

D. Oudinot, artistul vizat în acéstă rĕutăciósă critică, era unu din artiștiĭ în sticlărie francezĭ ceĭ maĭ aleșĭ și un ast-fel de artist este maĭ destoinic în arta pictureĭ murale de cît mulțĭ alțiĭ: căcĭ trăsătura forméză principiul eĭ fundamental; moartea l'a răpit, dar trebue să ne felicităm că a luat parte la decorarea religiósă a Bisericeĭ de la Curtea de Argeș.

Și maĭ departe d. Lecomte du Noüy, n'a avut dreptate, cu tótă imputarea ce i-se aduce, că a făcut pardoseala acestuĭ edificiŭ din mozaic, în locul uneĭ pardosele de marmură?

Un pasagiŭ al raportuluĭ Comisiuneĭ din 1874 arată architectuluĭ că trebuie să facă pentru pardoseala bisericeĭ *o lucrare în raport cu splendórea edificiuluĭ.*

Architectul s'a conformat aceșteĭ prescripțiunĭ. De altminterĭ nu-ĭ rĕmînea acum altă hotărîre de luat de cît a urma acest program.

Acest mod de construcțiune era de preferit orĭ căruĭ altuia: exemplele sunt numeróse la St. Marcu din Veneția, la basilica din Parenzo în Dal-

[1]) Memoriŭ pentru luminarea publiculuĭ în afacerea restaurărilor. p. 35.

*

In privința mobilieruluĭ ca și pentru cele l'alte lucrărĭ, cel d'intîiŭ lucru care îl face d. Révoil este să apere pe d. Lecomte spuind ***că comisiunea din 1874 acopere pe architect prin programul sĕŭ.*** Așa dar în tóte lucrările greșite tot comisia de la 74 e de vină! Architectul n'a făcut de cît să asculte de ordinele sale.

Dar țara se adresase către d. Viollet-le-Duc, a căruĭ reputațiune și nume eraŭ universal recunoscute, pentru a ști ce e de făcut în privința Argeșuluĭ. Dînsul și savantul de d. de Baudot printr'un raport conștiincios ne aŭ dat sfaturĭ înțelepte. Raportul acesta era evanghelia care trebuia să călăuzéscă pe d. Lecomte în restaurarea monumentuluĭ [1]).

Atuncĭ dar pentru ce la fie care pas ni se scóte înainte raportul comisiuneĭ din 1874. Óre ar vrea și d. Révoil după cum a făcut și d. Lecomte într'o vreme, să ne facă să credem în competența și experiența acesteĭ comisiunĭ a căreĭ autoritate n'ar putea fi pusă la îndoială! [2]). Iată că atît d. Lecomte cît și d. Révoil descoperă că noĭ avém în țară restauratorĭ de valóre care întrecéŭ chiar pe d. Viollet-le-Duc și de Baudot; căcĭ raportul lor nu e nimic pe lîngă acel al comisiuneĭ din 1874!.... S'a zis că noĭ romîniĭ nu ne apreciem; dar vaĭ de vremurile cînd streinul ne ia partea!

Tot în privința mobilieruluĭ d. Révoil maĭ spune: „cît des„pre compunerea acestuĭ mobilier care a fost calificat de în„zorzonat și de un gust îndoios, nu pot să îmĭ esplic o aseme„nea apreciare de cît zicîndu-mĭ că persónele care aŭ formu„lat'o 'mĭ pare că nu cunosc principiile cele maĭ elementare „ale artelor ***persană, arabă, grécă și arménă, care se găsesc „în ornamentarea exterióră a bisericeĭ*** de la Curtea de Ar„geș, precum și ale arteĭ bizantine care și le-a asimilat, pen„tru că aceste persóne n'aŭ găsit în mobilierul acesteĭ bisericĭ „urmele motivurilor acestor diferite stilurĭ, ***din care să se ia „inspirația pentru a crea asemenea composițiĭ.***

Aci lucrul se schimbă, d. Révoil începe a se lăsa de sistemul de apărare de pănă acum, și a se pune pe terenul maĭ înalt al științeĭ Suntem fórte mulțumițĭ de a vedea pe d. Révoil la locul pe care îl merită. Dar, să ne dea voe d. Révoil a-ĭ spune un lucru, adică: că dacă am discuta numaĭ cu d. Révoil omul de știință, ne am închina la cuvintele sale, cunoscîndu'ĭ talentul și valórea sa eminentă; dar fiind-că d. Révoil s'a coborît atît de jos în alegerea probelor din raportul sĕŭ, să ne dea voe a ne îndoi de aprecierile sale în cazul de față.

Inainte însă de a analiza cuvintele d-luĭ Révoil, să arătăm și părerile d-luĭ de Baudot în privința chipuluĭ cum prescria că ar trebui să se facă mobilierul de la Argeș. Eată ce ḑicea d-sa: „Actualmente nu se găsește nicĭ o urmă de cum a fost „mobilierul bisericeĭ de la Curtea de Argeș; decĭ, trebue fă„cut un complect studiŭ, și spre a ajunge la un rezultat sa„tisfăcător ***e necesar a face cercetărĭ în România saŭ la „Constantinopole, pentru a găsi documente*** după care să se „pótă compune iconostasul, stranele, amvonul și alte părțĭ de „mobilier. In acéstă privință ***observăm că la Bucureștĭ chiar „sunt bisericĭ făcute după Curtea de Argeș și carĭ aŭ încă „objecte de mobilier de o valóre într'adevĕr artistică,*** și „prin urmare s'ar putea găsi în ele chiar documente fórte „utile."

Pentru că s'a criticat gustul, stilul și composiția mobilieruluĭ făcut din noŭ la Argeș, ***ca nefiind în genul și caracterul celor din țară aflate pe la diferitele nóstre bisericĭ*** — și din care avem un numĕr de odóre fórte frumos decorate, d. arbitru Révoil nu póte rĕspunde de cît cu atacurĭ și spune că mobilierul e fórte reușit ***pentru că e în genul ornamentațieĭ bisericeĭ.*** Că în mobilier se găsesc motivurile diferitelor stilurĭ ale artelor persană, arabă, grécă, arménă și bizantină, adică aceleașĭ care sunt și pe biserică, și prin urmare ***bine a făcut architectul că s'a dus la architectura persană, arabă, grécă etc., de își a luat inspirațiunile sale pentru aceste composițiĭ.***

Acéstă părere a d-luĭ Révoil, cu tot respectul ce merită, credem sĕ-ĭ spunem că e o mare greșélă archeologică.

Se știe că mobilierul la noĭ are diferite originĭ după contactul ce țara avea cu diferitele popóre. Maĭ cu sémă stofele și vasele prețióse se aducéŭ din afară. Veneția, Constantinopolul și Muntele Athos, eraŭ isvórele de unde ne veneaŭ chivotele în forme de bisericuțe, evangheliele, candelele, potirile și crucile lucrate cu filigran. Cîte o dată era chiar Germania care ne trimetea sfeșnicele, policandrele de Nuremburg și din Danemarca, în Țara romînéscă; iar în Moldova, ne trimeteaŭ Polonia și Rusia, carĭ tocmaĭ pe timpul cînd țĕrile nóstre eraŭ maĭ în flóre, aceste două state aveaŭ o desvoltare maĭ puternică. Aceste objecte nu eraŭ o inspirațiune a sculpturilor saŭ a elementelor constitutive ale architectureĭ clădirilor, precum nicĭ pictura bisericilor nu avea nicĭ o relațiune cu architectura lor, care se desvolta și lua diferite forme pe cînd pictura era staționară, mărginindu-se în hieratismul tradițional al Munteluĭ Athos.

mația și la alte multe edificiĭ religióse de aceiașĭ dispozițiune architecturală.

Dispozițiunea și ornamentarea pardoseleĭ Bisericeĭ de la Curtea de Argeș nu lasă nimic de dorit sub raportul arteĭ, al stiluluĭ, precum și a executăriĭ. Ea este în armonie desĕvĕrșită cu decorațiunea generală.

Intru cât privește mobilierul, se imputǎ întâiŭ: *suma ce a costat și gustul stiluluĭ și al composițiuneĭ sale.* Trebue să se noteze iarășĭ că cele două Comisiunĭ din 1874 și din 1880 acopere pe architect cu programul lor.

In ceea-ce privește costul acestuĭ mobilier, cum sunt deprins, Domnule Ministru, a esecuta în Franța lucrărĭ de orfevrerie religiósă de acest fel, declar în consciință și fără să staŭ la îndoială, că am fost uimit de cifra relativ modestă a acesteĭ cheltuelĭ, căcĭ ea este aprópe pe jumĕtate maĭ mică de cît ar fi fost, dacă tóte aceste lucrărĭ s'ar fi executat în Franța de către primi noștri frabricanțĭ de bronz.

Cît despre compunerea acestuĭ mobilier, care a fost calificat de *înzorzonat* și *de un gust îndoios*, nu pot să-mĭ esplic o asemenea apreciare de cât ḑicându-mĭ că persónele carĭ aŭ formulat'o, îmĭ par că nu cunosc principiile cele maĭ elementare ale artelor persană, arabă, greacă și armeană, carĭ se regăsesc în ornamentarea exterióră a Bisericeĭ de la Curtea de Argeș precum și ale arteĭ bizantine care și le-a asimilat; pentru că aceste persóne n'aŭ găsit în mobilierul bisericeĭ urmele motivurilor acestor diferite stilurĭ, din care trebuia să se inspire architectul pentru a crea asemenea composițiunĭ.

Ațĭ fost, Domnule Ministru, o spun iarășĭ, martorul impresiuneĭ ce mĭ'a făcut să simț vederea și esaminarea acesteĭ părțĭ atât de impunătóre din opera d-luĭ Lecomte du Noüy, care s'ar putea numĭ un adevĕrat model din punctul de vedere al greutățiĭ și al varietățiĭ nemărginite a composițiunilor, pe carĭ le-a executat. Am recunoscut în adevĕr în tot mobilierul acesta urmele motivelor celor maĭ frumóse ale arteĭ, care se numesce artă bizantină, și care este adevĕrata radiare a stilurilor orientale.

Cele două tronurĭ regale, scaunul Episcopuluĭ, jețurile, pupitrul, sfeșnicele cele marĭ, iconostasul, altarul cu cuvucliul sĕŭ, discurile, vasul pentru apa sfințită, ripidele, chivoturile, crucea altaruluĭ, cădelnițele, totul este compus pe atât de archeologic, pe cât și de ingenios. Dacă d. Lecomte ar fi putut trimite la Paris, la Esposițiunea de la 1889, lucrările acestea de orfevrărie însemnate din tóte punctele de privire, fără îndoială că ar fi meritat una din cele maĭ înalte recompense.

Se maĭ imputǎ architectuluĭ că a reciselat sculpturile și că a răzuit zidurile. Din informațiunile, pe carĭ le-am luat și din cercetarea ce am făcut, resultă că într'adevĕr s'aŭ reciselat sculpturile mâncate și roase de intemperiĭ; că s'aŭ netezit numaĭ suprafețele, carĭ se vedeaŭ că aŭ suferit din aceiașĭ causă.

Cum era să poleiască sculpturile deteriorate dacă nu le îndrepta suprafața și dungile?

[1]) Raportul d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot care se află în dosarul ministeruluĭ de culte a fost publicat de noĭ în Memoriul pentru luminarea publicului în refacerea restaurărilor.

[2]) „Monitorul Oficial" din 15 (27) Decembre 1879.

Ast-fel, pe cînd în architectură avem clădirĭ de o deosebire isbitóre, după diferitele epocĭ și locurĭ, ca Biserica Domnéscă din Argeș care n'are nicĭ o legătură ca architectură cu biserica episcopieĭ tot din Curtea de Argeș, fiind din diferite epocĭ, avem clădirĭ de felul celor ca Cozia, ca Mitropolia din Tîrgoviște; cele ca reposatul sfîntu Dumitru din Craiova, Mihaĭ Vodă, Tutana; apoĭ cele ca Horezul, Stavropoleos, și vorbesc numaĭ de cele din Muntenia fiind că e vorba de mobilierul Argeșuluĭ; căcĭ cele din Moldova aŭ cu totul altă origină ca architectură; pe cînd dar în architectură avem o varietate atît de mare, iar mobilierul avînd altă origină, ar fi o greșélă a dice că trebue să ia de la clădirĭ inspirația pentru a crea mobilierul. Dar atuncĭ ar trebui ca treptat cu restaurarea fie căreia din aceste variate clădirĭ, să facem mobilier: stil biserica Domnéscă, stil Curtea de Argeș, stil Tîrgoviște, stil Stavropoleos, stil Horez, stil Treĭ-Ierarchĭ, stil fostul sfîntul Nicolae din Iasĭ, și în fine o infinitate de stilurĭ de mobilier,— pe cînd lucrul nu e așa.

Mobilierul are stilul epoceĭ în care a fost făcut; iar nu al clădireĭ în care îl găsim. El n'are nicĭ o relațiune ca stil cu clădirea pentru cuvêntul că Domniĭ noștriĭ își împodobéŭ bisericele lor cu objecte ale véculuĭ cumpărate din diferitele localitățĭ cu carĭ eraŭ în relațiunĭ, saŭ care dominaŭ în arta orfăurăreĭ.

Eată pentru ce desaprobăm pe d. Révoil cînd spune că „totul este compus pe atît de *archiologic*, pe cît și de ingenios."

Ca mobilierul Argeșuluĭ să fi fost *archiologic*, ar fi trebuit ca inspirația să nu fie luată de la biserică,—după cum am vĕdut maĭ sus că recomandă d. Révoil; ci să fie rezultatul uneĭ cercetărĭ aprofundate a mobilieruluĭ din epoca în care a fost construită biserica. Și nu se póte objecta că nu eraŭ modele. Muntele Athos unde Neagoe a făcut diferite înfrumusețărĭ, relațiunile strînse ale țăreĭ atît înainte de Neagoe, sub Radu cel Mare, cît și în urmă, eraŭ calea adevĕrată pentru a găsi isvorul elementelor archeologice pentru compunerea mobilieruluĭ. In compoziția unuĭ mobilier pentru o lucrare de valórea Argeșuluĭ nu se procedéză prin *inspirație* de la numerósele stilurĭ ale diferitelor ornamente carĭ o împodobesc; căcĭ într'o clădire nu decorațiunea îĭ forméză stilul; ci elementul constitutiv al construcțiuneĭ — care e bizantin. Eată de ce mobilierul Argeșuluĭ după cum bine s'a zis, ***nu-ĭ de cât o lucrare fantezistă, fără caracter archeologic*** și care n'are nicĭ o legătură cu arta țăreĭ, și nu-ĭ de cît produsul uneĭ întîmplărĭ și a uneĭ alegerĭ caprițióse.

Nu facem o recriminațiune d-luĭ Révoil din greșéla de maĭ sus. Domnia-sa trecînd repede prin țară, neapărat că nu'șĭ a putut da sémă de aprópe de istoria arteĭ la Romînĭ, din care maĭ cu sémă și mobilierul face o parte grea de urmărit. Cu tóte acestea din puținele rîndurĭ pe care le citim în raportul sĕŭ, cînd este chemat a se pronunța asupra chipuluĭ cum trebue făcut mobilierul dela Iașĭ, d-sa în mod indirect desaprobă cea ce s'a făcut la Argeș, și se esprimă în modul următor: „După părerea nóstră ***lemnul sculptat împodobit cu „poleială și cu pictura iconografică*** (elemente în carĭ orfău-„răria și marmora ar putea fi întroduse tot așa de bine ca și „mozaicul) ar trebui să fie baza compozițiuneĭ iconostasuluĭ „și a mobilieruluĭ.—" Eată dar, că d. Révoil se pronunță în felul adevĕrat cînd i se cere părerea sa personală asupra unuĭ lucru, în care încă nimenĭ nu e angajat. Lemnul sculptat împodobit cu poleială și cu pictura iconografică, sunt elementele constitutive ale mobilieruluĭ nostru. De alt-fel, și d. de Baudot după cum am citat maĭ sus, în raportul sĕŭ e de aceiașĭ părere cînd spune că: „în țară sunt obiecte de mo-„bilier de o valóre într'adevĕr artistică, și prin urmare s'ar „putea găsi în ele chiar documente fórte utile."

Așa dar mobilierul de la Argeș nu e în genul mobilieruluĭ din țară, n'are caracterul *archeologic* după cum s'ar fi cerut să fie, făcêndu-se și cu dênsul ca și cu cele l'alte lucrărĭ o cheltuială costisitóre și zadarnică spre batjocura monumentuluĭ.

*

In privința criticeĭ ce s'a făcut că s'a dres sculpturile cu ciment d. Révoil rĕspunde: „***este cu totul neexact că s'a în-„trebuințat ciment în unele sculpturĭ ale bisericeĭ de la „Curtea de Argeș.***" De unde știe d-sa că nu s'a întrebuințat. Ce fel de arbitru care afirmă un lucru numaĭ după cele ce i s'a spus de ceĭ carĭ eraŭ acuzațĭ. Ce va zice d-sa cînd îl vom convinge de contrariul? Ca de obiceiŭ să venim și aci cu probe.

Cimentul întrebuințat pentru refacerea părților stricate era procurat de la Paris de d. Tabary. Eată o scrisóre a d-luĭ Lecomte de la Cannes din 6 Aprilie 1879 în care spune: „Vous me direz si'l est nécessaire de commander encore du ciment Tabary.

Eată alta tot din Cannes de la 20 Aprilie 1881 în care zice: „Je prends note de ce que vous me dittes dans votre „seconde lettre, relativement à la commande que vous avez

---

Stratul subțire de uleiŭ dat pe întrégă suprafața edificiuluĭ se impută architectuluĭ ca un *lucru barbar*! Dar nu se dă în tóte zilele cu lichide preparate pe monumentele nóstre cele maĭ rarĭ și maĭ însemnate pentru a le asigura în contra acțiuneĭ distrugătóre a umezeleĭ și a intemperiilor? Așĭ putea cita aicĭ un numĕr mare de aceste operațiunĭ facute sub conducerea celor maĭ marĭ architecțĭ.

In orĭ-ce cas stratul de uleiŭ, cu care s'a dat, s'a absorbit în piatră: resultatul preservator s'a produs și nu se maĭ zăresce nimic.

Este cu totul neesact că s'a întrebuințat ciment în unele sculpturĭ ale bisericeĭ de la Curtea de Argeș. Noile sculpturĭ aŭ fost esecutate în piatră de Câmpulung.

Acestea sunt, Domnule Ministru, criticele făcute asupra acesteĭ lucrărĭ de restaurare a arteĭ religióse a Românieĭ. Sunt silit a spune că trebue să aibă cineva o voință nestrămutată de a găsi rĕŭ tot ce este bun, pentru a formula asemenea atacurĭ în fața uneĭ lucrărĭ atât de bine reușite, și dusă la un bun sfîrșit, în mijlocul greutăților nenumĕrate și de tot felul, care ar fi făcut să se dea îndărăt artiștiĭ de talent înzestrațĭ cu puterea cea maĭ mare de acțiune și de stăruință.

Misiunea mea, Domnule Ministru, era de a vedea totul, de a esamina totul. Acésta am făcut'o în presența d-vóstră, și instrumentul care mĭ-a permis a suplini lipsa schelelor, v'a ușurat de o potrivă inspecțiunea, pe care ațĭ bine-voit a o face cu mine. Nicĭ un defect, nicĭ o neîngrijire nicăerĭ, și am esaminat totul; și sunt dece anĭ, de când s'aŭ isprăvit lucrările făcute fără a se face cea maĭ mică lucrare de întreținere. S'ar putea dice că, afară de câte-va încheeturĭ ale pardoseleĭ carĭ trebuesc umplute din noŭ cu ciment, edificiul este terminat abia de un an.

Inspecțiunea amănunțită a tuturor fragmentelor prețióse, carĭ provin din restaurarea acestuĭ edificiŭ, mĭ-a permis în acelașĭ timp sĕ mĕ asigur, că tot ce a trebuit să fie refăcut din noŭ este bine esecutat, în conformitate cu părțile cele vechĭ păstrate.

In fața edificiuluĭ se înalță *Cantharul* restituit și decorat admirabil. adevĕrat cap de operă, care din acéstă mare pagină de architectură este punctul cel maĭ strălucit și care-ĭ dă într'adevĕr sigiliul și parfumul arteĭ, orientale. Portalul este fórte bine încoronat cu un chenar răsfrînt; pórta de bronz compusă în stilul bizantin cel maĭ curat și cel maĭ ales; scara așezată perfect: fațadele laterale împodobite cu *claustrele* lor, cu sculpturile, cu arcaturile lor elegante ornate cu rosace în relief, pe carĭ sunt așezațĭ porumbeiĭ de aur cu *clopoțelele* lor restabilițĭ prin ajutorul unor urme sigure și prin ajutorul narațiuneĭ atât de interesante ale luĭ Paul de Alepo. Toată întregimea monumentuluĭ, tóte aceste amĕnunte corespund cu descripțiunea făcută în acest însemnat document.

Nu putem decât să lăudăm decorațiunea turlelor, a căror coróne de aur să vĕd pe albastrul ceruluĭ și sunt fidel copiate după vechile fragmente; podóba lor este desenata și construită cu ajutorul rĕmășițelor autentice ce se vĕd încă împrejurul bisericeĭ, și carĭ resolvă cu desăvêrșire greaua problemă pusă de textul naratoruluĭ. Tóte aceste contribue a face din monument o adevĕrată minune.

„faite du ciment Tabary dont en conséquence je ne m'occu-„perais point.“

Eată alta din Paris de la 8 Mai în care spune: „Ciment Tabary—je vais le commander d'après vos indication.“

Eată altă scrisóre de la Paris din 20 Mai în care spune: „Tabary doit expédier le ciment que je lui ai commandé d'après vos indication.“

Eată încă o scrisóre de la Paris din 27 Iunie 1881 în care spune: „Vous ai-je dit que le ciment Tabary vous a été expédié dupuis longtemps dejà?

Dar étă încă o scrisóre din Paris de la 20 Mai 1883 în care zice: „Je fais expédier à Arges un peu de ciment Tabary fin „pour enduire les parties extérieures sur lesquelles la pein-„ture s'abîme.“

Faptul însă e maï grav la Treï-ierarchï, unde d. Lecomte négă absolut, puindu-şï chiar onórea în joc pentru a se apăra că n'a dat ordin a se drege sculpturile cu ciment. La locul cuvenit vom arăta probele şi se va vedea cît de puţin preţ pune d. Lecomte pe onórea sa.

Am analizat aci numaï puntele din raportul d-luï Révoil fără a ne maï întinde asupra celor l'alte nenumĕrate acuzărï pe care s'a ferit a le atinge.

Din arătările de maï sus, cred că orï-cine s'a putut convinge, de chipul cum a căutat d. Révoil a'şï îndeplini delicata sa misiune de om de ştiinţă pentru care era chemat în ţară.

*

In fine d. Révoil, pentru a termina cu capitolul acesta, vorbeşte şi de reşedinţa Episcopală, care e în curs de esecutare.

D. Révoil şi aci găseşte că totul e bine. Că ideia de a se construi reşedinţa în dosul bisericeï e fórte nemerită, şi se felicită de ideia de a se fi construit cu cărămidă aparentă. D. Révoil maï găseşte că clopotniţa şi paraclisul puse în dos nu vor turbura în nimic marele liniï ale peisagiuluï care încadréză biserica de la Curtea de Argeş.

Inainte de a se pune pe laude d. Révoil ar fi trebuit să ştie că biserica de la Curtea de Argeş era înconjurată de jur împrejur cu clădirile monastireï. Curtea în mijlocul căreia se află biserica, forma un patrat cu galeriï pe stîlpi care comunicaŭ de la un capăt la cel alt. Clopotniţa se afla d'asupra intrăreï; iar paraclisul era încorporat în clădirile monastireï. Pe din afară zidurile clădirilor presintaŭ aspectul uneï fortăreţe cu metereze pentru apărare. Acésta era în scurt geniul monastirilor nóstre din care ne-a maï rĕmas un preţios esemplu la Horez. Chiliele fuseseră făcute chiar de Neagoe, şi Mateiŭ Basarab maï adăogase multe clădirï şi refăcuse clopotniţa. Dar, era dat ca să dispară şi aceste suvenirï istorice pentru a face loc peisagiuluï. Lumea nóstră era doritóre de a'şï vedea desvoltîndu-se architectura pămênteană; se promitea o reşedinţă în genul clădirilor car împodobesc cu atîta eleganţă şi originalitate monastirile nóstre; dar şi aci norocul nu ne-a slujit. O clădire fără caracter, cu cărămidă pe din afară, tristă ca un mormênt se ridică în dosul bisericeï. Clopotniţa stă izolată între două corpurï de clădirï ale reşedinţeï; iar paraclisul, o a doua biserică, ocupă în dos curtea găinilor. Eată pentru ce se părăsesc tradiţiile uneï arte naţionale şi pentru ce se cheltuesc miliónele ţăreï!

Reparaţia bisericeï de la Curtea de Argeş a costat 1,700,000 leï, şi după tóte calculele socotindu-se nu după cum ar fi trebuit să fie restaurată; dar valórea eï în starea de faţă să sue la 1,200,000 leï. Eată dar că numaï pentru a o repara a costat maï mult de cît însuşï valórea eï. Tot ast-fel şi cu reşedinţa episcopieï, pe cînd se credea că statul va putea scăpa cu 290,000 leï, d. Lecomte ştiu a îndemna guvernul să acorde 487,000 leï, şi odată cheltuiţï astă-ḑï maï cere încă 800,000 leï pentru terminare.

Protestările acestea nu sunt un lucru noŭ, căcï asupra acestor lucrărï în tot timpul s'a ridicat nemulţumirï justificate, fiind-că ele izbesc în ochiï tuturor prin neregularităţile ce se petrec. Mulţï aŭ protestat cu energie, dar fără nicï un rezultat. A maï tolera asemenea scandalurï e o ruşine pentru ţară.

Şi acum, după ce am analizat punct cu punct lucrarea d-luï Révoil asupra Argeşuluï, după ce am vĕḑut cum s'a achitat de misiunea sa de arbitru, orï cine îşï póte esplica de ce d. Révoil începe cu frasa: „ele îmï sunt dictate nu-„maï de conştiinţa mea, fără altă preocupare de cît acea de a „spune tot adevĕrul,“ şi termină cu următórele: „ştiŭ bine, „Domnule Ministru, că uniï citind acest raport vor ḑice că „am venit în Romînia numaï şi numaï pentru a face apolo-„gia unuï confrate francez.“

(Va urma) N. Gabrielescu.

Nu putem de cât să lăudăm mĕsurile luate de a înconjura acest edificiŭ cu o îngrădire de fer pentru a-l ocroti; tot atât de nemerită este şi ideia de a isola acest monument, lărgindu-ï ast-fel orizonul şi lăsându-l să-şï arate admirabila sa siluetă în priveliştea mărétă, din care se deprinde cu strălucirea bogăţieï sale.

Nu voiŭ adăoga nimic la ceea-ce am zis despre interior. Restaurat pe deplin din punctul de vedere al construcţiuneï, împodobit după tóte regulele arteï religióse ortodoxe, el constitue una din lucrările cele maï complete şi maï mulţumitóre, care trebue să servéscă de aci înainte ca mode pentru decorarea noilor bisericï.

Armonia culorilor, proporţiunea bine înţelésă a părţiï ornamentale în raport cu figurile; liniştea unor suprafeţe pentru a da însemnătate compoziţiunilor religióse rĕspândite printre sfintele persóne; totul este la locul sĕŭ atit ca linie cât şi ca tonalitate.

Absida cu Maica Domnuluï, de un desen şi un colorit perfect, produce un efect măreţ; tot aşea şi cupolele, în carï sunt represintaţï pe scară fórte mare Christos şi Fecióra. Decoraţiunea părţiï de jos a clădireï este de asemenea bine proporţionată şi bine compusă. Se póte óre, ca intrând cine-va in acest locaş orbitor prin bogăţia armoniósă şi prin disposiţiunea sa architecturală, să nu fie adânc mişcat şi cuprins de adâncă admiraţiune?

Nu-mï maï rĕmâne, Domnule Ministru, de cât să vĕ vorbesc despre noua Episcopie de la Curtea de Argeş.

Nu mĕ pot reţinea de a nu declara că s'a ales fórte bine locul pe care-'l ocupă; în adevĕr tocmaï pentru cea maï puţină însemnată a priveliştei, acum este ascunsă prin acéstă construcţiune, şi depărtarea sa de biserică îmï pare fórte bine calculată.

Colórea cărămideï, elementul principal al acesteï construcţiunï, forméză un contrast fórte reuşit cu tonalitatea albă şi aurie a bisericeï.

Visita acestuï palat, pe care am făcut'o cu Domnia Vóstră, Domnule Ministru, mi-a permis a vĕ atrage atenţiunea asupra aşezăriï originale a învelitóreï sale prelungite şi împodobită cu despărţiturï încheiate în chip ingenios şi cu o coloraţiune bine susţinută.

Inăuntru împărţirea, scara, tavanurile, totul este bine înţeles: şi am constatat cu Excelenţa Vóstră perfecţiunea tuturor zidăriilor care asigură acestor clădirï o trăinicie mare. Ele pot fi citate ca un model în arta de a construi cu asemenea materiale; căcï vor trece mulţï anï fără ca să fie trebuinţă a se face cea maï mică reparaţiune acestuï edificiŭ.

Paraclisul şi Clopotniţa, aşezate în planul din urmă, din spre partea munteluï, nu turbură întru nimic liniile marï ale peisagiuluï care încadréză Biserica de la Curtea de Argeş.

Acésta este, Domnule Ministru, rĕspunsul meŭ la tóte cestiunile pe carï aveam să le studiez cu privire la aceste două edificiï.

Sciŭ bine, Domnule Ministru, că uniï, citind acest raport, vor ḑice că am venit în România numaï şi numaï pentru a face apologia unuï confrate francez: puţin îmï pasă! N'am ascultat de cât de vocea consciinţeï mele forte prin îndelungata mea experienţă dobândită prin numerósele lucrărï şi ca judecător, sclav înainte de tóte al datorieï mele, mĕ simt fericit că noul şi eminentul architect de la Curtea de Argeş a uşurat atât de mult judecata mea, pentru că dînsul este scutit de orï-ce imputare şi póte declara sus şi în tótă sinceritatea că în acéstă lucrare a bine-meritat nu numaï de la Romînia, dar şi de la Franţa, patria sa, care trebue să se simtă mândră de a numĕra pe un ast-fel de artist printre architecţiï sĕï ceï maï învĕţaţï şi ceï maï îndemănaticï.

BELE-ARTE

Sub titlul „O cestiune de discutat“ lectoriĭ noştri 'şĭ amintesc póte de un articol ce am scris în *Analele Architectureĭ* la finele anuluĭ espirat.

In acel articol noĭ ne esprimam dorinţa ca să se încépă o campaniă pentru înfiinţarea uneĭ diviziĭ de arte în ministerul învĕţămîntuluĭ, astfel după cum există astădĭ pentru culte şi instrucţiune.

Incheiam rîndurile nóstre cu aceste cuvinte: „Şi acum ne întrebăm dacă acéstă propunere, asupra căreia vom avea ocasiunea a reveni, póte să găséscă susţiitorĭ. Dacă nu astădĭ saŭ mîine, peste zece-douĕ-zecĭ de anĭ!.... Avem timp de aşteptat.“

In plină criză ministerială ziarul *Bucarest* de la 17 Februarie publică un *leading* articol sub iscălitura Al. Damian, intitulat *Bele-Arte*, pe-care ne grăbim a 'l reproduce în întregul luĭ, aducênd viile nóstre mulţumirĭ autoruluĭ.

Ce aţĭ zice dacă profitînd de criza de faţă s'ar crea un minister de bele-arte?

Mĕ rog nu rîdeţĭ!

Vĕ aud pufnind: „Un minister de bele-arte într'o ţară unde singure artele urîte sînt onorate! Unde înalţiĭ demnitarĭ aĭ Statuluĭ şi chiar ceĭ maĭ înalţĭ, nu dau cîtu'şĭ de puţină atenţiune uneĭ bucăţĭ de pictură, de sculptură sau de muzică...... Un minister de bele-arte! Asta ar fi boacănă de tot!“

Prea bine, amice cititor. Aveţĭ deplină dreptate; la noĭ nimenĭ, dar absolut nimenĭ nu ia în băgare de seamă artele frumóse. Dar tocmaĭ pentru asta aş voi din tot sufletul, ca lumea să se ocupe, şi de aceia eu unul cred fórte trebuinciósă creaţiunea de care vorbesc.

Să mĕ esplic.

Cerînd un minister de frumóse-arte, am trecut marginea cuviinciósă. M'aşĭ mulţumi în destul cu înfiinţarea unor atribuţiunĭ de acest fel alăturate pe lîngă ministerul de instrucţiune, care cu chipul ăsta ar deveni ***ministerul instrucţiuneĭ publice, al cultelor*** şi ***al frumóselor-arte.***

După cum puteţĭ judeca nu prea e straşnică cererea ce fac!

* * *

In momentul de faţă, o constatăm din nou, artele frumóse nu impedică pe nimenĭ să dórmă în regatul Românieĭ. De la rege pînă la d. cel maĭ de jos cetăţén, luînd în şir pe toţĭ oameniĭ ce sînt în capul afacerilor, unul maĭ mult de cît altul nu ştiu nimic în materiă de artă. Nu e ţară pe lume, care să trăiască în halul nostru; nu e ţară unde frumóssle-arte să nu jóce un rol de frunte! Bine-voiţĭ, vĕ rog, pentru a vĕ da sémă de ăst adevĕr, şi priviţĭ silinţele fără sémăn ce şi le dă în timpul de faţă împĕratul Germanieĭ, care merge pînă acolo în cît chiar pe mumă sa, împărătésa Frederic, o preface în agent-călător artistic cu scop de a asigura succesul exposiţiuneĭ din Berlin.

In Franţa, în Italia, artele formézá jumătatea vieţiĭ naţionale.

In Englitera, ţară eminamente practică, pînă şi băcaniĭ se ocupă de artă.

In Rusia, artele ţin un loc serios în preocupările ţaruluĭ şi ale poporuluĭ.

Vĕ aud încă o dată pufnind de rîs: «Cum! Oare e cu putinţă să comparaţĭ tînăra şi mititica nóstră ţară cu aste marĭ şi bătrîne naţiunĭ? Fără nicĭ o îndoială, voiţĭ să rîdeţĭ!»

* * *

Incredinţaţi-vĕ bine că nu, nu rîd de loc. Vorbesc serios, cît se póte de serios. Facultăţile artistice nu se măsóră nicĭ după întinderea unuĭ Stat, nicĭ după vîrsta sa. Asupra unuĭ asemenea subiect se póte zice aceia ce Corneille a zis de om:

. . . . . . Aux âmes bien nées,
La valeur n'attend pas le nombre des années.

Susţin că România, din punctul de vedere artistic, este admirabil dotată; ca dovadă viă avem astă pleiadă de arhitecţĭ, pictorĭ, sculptorĭ, literaţĭ, muzicanţĭ ce s'a format, ce a eşit din pămînt de o dată între Dunăre şi Carpaţĭ.

Cea-ce e trebuincios, este de a pune ţara la diapazonul facultăţilor artiştilor noştriĭ; iată de ce impulsiunea trebue să plece de sus.

Iată cauza pentru care găsesc necesar ca frumóséle-arte să'şi aibă locul lor în atribuţiile unuĭ ministru.

Cînd unul din compartimentele unuĭ prtofoloiu ministerial va avea însemnat pe dînsul, *Bele-Arte*, fără îndoială că purtătorul portofoliuluĭ o să se ocupe o leacă........

* * *

Muzeul nostru zace în părăsire; sărac e, sărac rămîne.

Pentru tóte s'aŭ găsit parale: şi pentru fortificaţiĭ, şi pentru drumurĭ, şi pentru podurĭ, şi pentru porturĭ.... Nicĭ un gologan însă pentru frumósele arte.

Inţeleg în de ajuns că drumurile sînt maĭ trebuincióse de cît tablourile. Să mi se ierte a spune, că nu e destul ca numaĭ burta să fiă plină de mămăligă, şi spiritul are nevoiă de hrană... Pe lîngă *bun* e necesar şi *frumosul.*

Omul căruia îĭ va fi încredinţată sarcina de ministru de Bele-Arte, îşĭ va încorda tóte puterile, ca să pótă obţine pe fie-ce an o despăgubire a timpuluĭ perdut şi a pagubelor încercate de artiştiĭ noştri.

Astă-dĭ, sunt ómenĭ cu un portofoliu la sub-suóră pentru a reclama înscrierea în buget de ceea ce trebue armateĭ, de ceea ce trebue magistratureĭ, de ceea ce trebue drumurilor de fer, de ceea ce trebue funcţionarilor de tot soiul, chiar de ceea-ce trebue puşcăriaşilor ....

Artele singure sunt uitate, lipsite de apărător.

Iată ceea-ce justifică, în destul, modesta mea cerere.»

Cestiunea e pusă neted şi noĭ nu am aşteptat nicĭ zece; nicĭ două-zecĭ de anĭ.... Iată cea maĭ bună dovadă că şi în ţara nóstră sunt ómenĭ ce nutresc interes artelor.

In nenorocita lege a instrucţiuneĭ, ce era menită să înlocuiască pe cea din 1864, nicĭ nu se pomenea vre-o îmbunătăţire fiă orĭ-cît de mică; ceva maĭ mult, chiar membriĭ din consiliul general, profesorĭ aĭ învĕţămîntuluĭ artistic eraŭ alungaţĭ; lovitura ce a primit din partea Senatuluĭ ne-a maĭ înveselit inima.

Facem un călduros apel tuturor cititorilor şi 'ĭ rugăm să agite, să discute cestiunea de faţă.

Acum cincĭ-spre-zece anĭ budgetul cultelor şi instrucţiuneĭ, se ridica abia la opt milióne, astădĭ are aprópe şapte-spre-zece şi cu tóte acestea dacă punem faţă în faţă cifrele din trecut cu cele de adĭ relative la tot ce priveşte învĕţămîntul artistic, muzee, etc. multă procopsélă nu există... In 1877 Pinacotecele eraŭ înscrise cu suma de 8.274 leĭ şi adĭ aŭ căzut la 5.160. Intrebăm: unde maĭ e legea progresuluĭ? Dacă şcólele de Bele-Arte şi de Muzica li s'aŭ mărit cifrele, cauza nu e alta de cît gradaţiunile profesorilor; cît pentru adăogărĭ de cursurĭ, formărĭ de colecţiunĭ, de bibliotece..... nicĭ pomenélă!

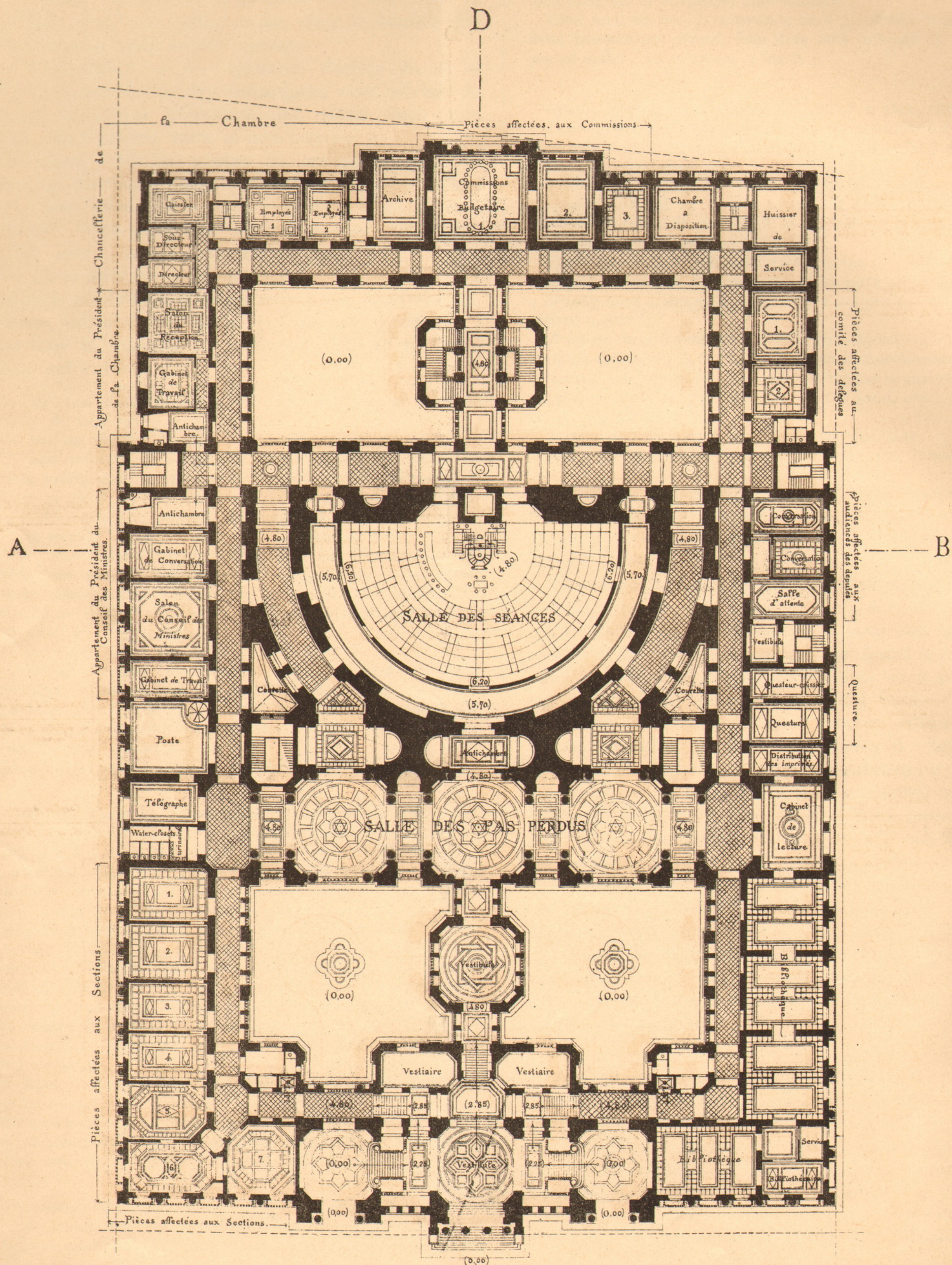
* * *

Astă-dĭ cînd ochiĭ tutulor s'aŭ deschis, graţie discuţiunilor din presă şi parlament, asupra uneĭ legĭ seriόse de instrucţiune, datoria profesorilor şcólelor artistice este să nu stea inactivĭ; dacă nu pot profita acum, fie sigurĭ domniile-lor, că vor vegeta în umbră, în întunerec, încă un sfert de veac cel puţin.

Prin proectul de budget al ministeruluĭ de Instrucţiune şi Culte pe exerciţiul 1891—92, Ministrul ce a trecut ca *ad-interim* pe la acest departament, a credut folositor să suprime din *serviciul extraordinar* (capitolul XXVI) alocaţiunea de 6,000 leĭ, ce se acordase în 1890—91, „pentru *începerea achisiţionăriĭ* şi *instalăriĭ* unuĭ muzĕŭ de reproducerĭ plastice după modelele maeştrilor anticĭ“.

Frumos de tot!

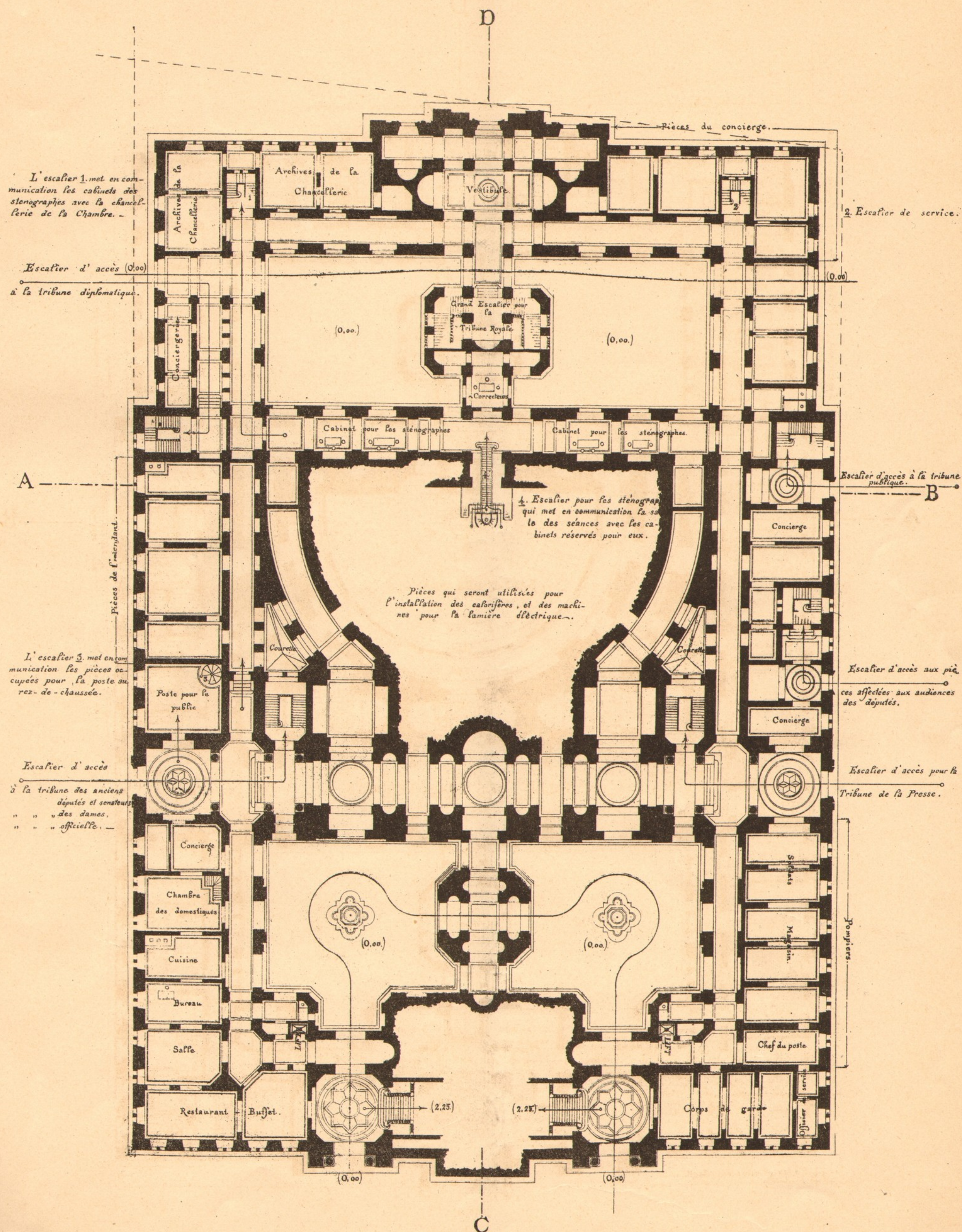
Pour la Chambre des Députés

Plan du Rez-de-Chaussée

Niveau de la Salle

POUR LA CHAMBRE DES DEPUTÉS

PLAN AU NIVEAU DE LA RUE

Échelle de 0,005

Devise Patrie et travail
Rome

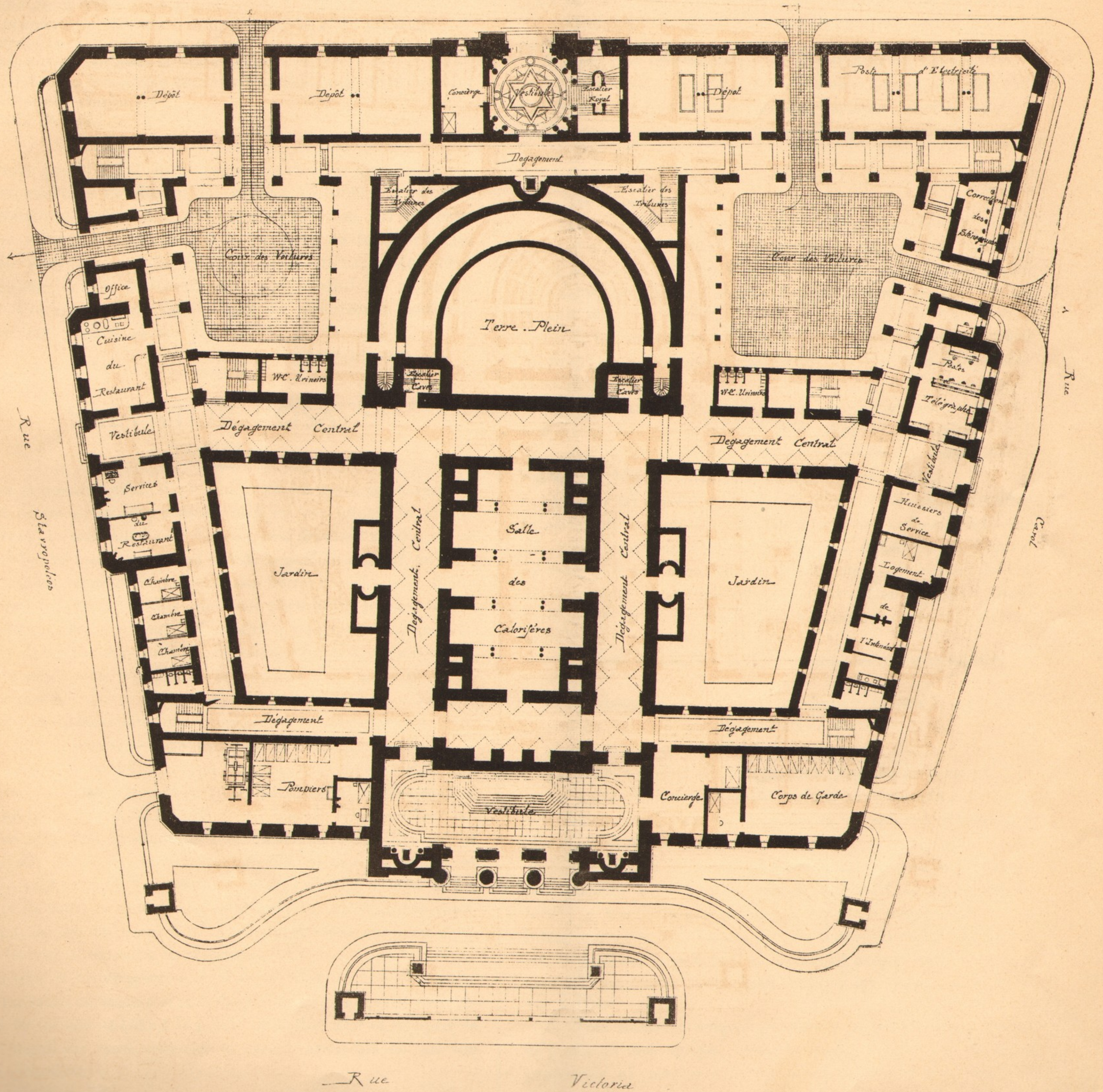
PALAIS DV SENAT

Audience des Senateurs
Vestibule
Audience des Senateurs
Commissions et Comités des Délégués
Chambres des Sections
Cour des Voitures
Dégagement
Dégagement
Cour des Voitures
Dégagement
Dégagement
Restaurant Buffet
Stenographes
Rue
Rue
Dégagement
Water-Closets
Water-Closets
Bibliotheque
Président du Sénat
Canal
Stavropoleos
Dégagement
Salle des Pas Perdus
Bureau du Senat
Questure
Dégagement
Dégagement
Chancellerie du Senat
W-C.
Dégagement
Dégagement
Cabinet de Lecture
Imprimés
Vestiaire
Vestibule
Chancellerie du Sénat
Descente de Voiture
Rue Victoria

"Salve"

PLAN DV REZ-DE-CHAVSSÉE

PALAIS DU SENAT

PLAN DU SOUS-SOL

Reamintim aci ceea ce am propus, că se póte grupa împrejurul uneĭ *administrațiĭ a artelor* alăturînd și cifrele nouluĭ exercițiŭ :

Școlele de Bele-Arte	65,218 leĭ
Școlele de arte și meseriĭ	257,978 „
Conservatoriile de muzică	154,114 „
Pinacotecele	5,160 „
Teatrele	124,399 „
Muzee de anticitățĭ	17,560 „
Grădinile publice	48,280 „

Școle de desemn (a se înființa);
Monumentele istorice (votarea legeĭ de mult adăstată)
Expozițiunĭ de frumóse-arte ;
Expozițiunĭ de arte și industriĭ ;
Intreținerea bunurilor Statuluĭ (palatele și clădirile de scolĭ);
Concertele simfonice ;
Clădirile nouĭ.

* * *

Dacă pentru azĭ maĭ avem ce-va de spus este, că ne-am convins în destul că opinia publică nu dă nicĭ o atențiune cestiunilor de artă; celor ce țin puterea să ne adresăm într'una, să le spunem că în tóte țerile artele jócă un rol însemnat, sunt incuragiate, sunt susținute. Fără protecțiunea guvernuluĭ și a parlamentuluĭ nu putem face nimic în asemenea materiă; ea trebue creată și se va crea.

STEFAN CIOCARLAN.

SALVATOR ROSA [1]

TRADUCERE

Era momentul cînd, după cum a zis un mare poet, luna se înălța pe cer și, cu tóte acestea, încă nu era nópte. In munțiĭ Calabrieĭ, în mijlocul unuia din cele maĭ frumóse peisage ce se pot vedea în Italia, acea țară atît de bogată în minunĭ, un tînĕr artist ședea rezimat de muchia uneĭ stîncĭ repeḑĭ, ce se înălța d'asupra luĭ. Mîna'ĭ stîngă ținea un portofoliŭ pe care se afla un desemn, căruia se părea că artistul îĭ trăgea cea din urmă linie, și cine-va ar fi putut băga de sémă, după îndoitura rumeneĭ și expresiveĭ sale buze, că nu era nicĭ de cum nemulțămit de creionul sĕŭ.

După ce strînse desemnul, punêndu-l în portofoliŭ, și după ce-șĭ luă mantaua, pe care o pusese pe pămînt, aruncînd'o pe umeri'ĭ carĭ, de și delicațĭ, eraŭ însă țepenĭ și musculoșĭ, se găti să plece . . . Dar o umbră ce trecu d'a curmezișul drumuluĭ, îl făcu să tresară și să 'șĭ întórcă capul înapoĭ. Nezărind însă nimic ce ar fi fost în stare să 'l nelinișteścă, se găti din noŭ să plece, dar umbra se așeză încă odată d'a curmezișul cărăreĭ, ca și cum ar fi vrut să 'l oprescă. Atuncĭ el se uĭtă cu maĭ multă băgare de sémă în giurul luĭ și descoperi, tocmaĭ d'asupra capuluĭ sĕŭ, un om îmbrăcat într'un costum pitoresc care, cu carabina la braț, îl examina cu atențiune.

Cu tóte că fu surprins, tînĕrul artist însă nu lasă să 'ĭ scape nicĭ un semn de temere și se îndreptă cu un pas hotărît spre cărarea ce trebuia să-l ducă la pólele munteluĭ. Dar el fu oprit de personagiul de care vorbirăm și care 'l apostrofă cu un ton scurt și hotărît :

— Ce facĭ aicĭ ?

— Nu suntem de cît unul în contra unuia, își zise artistul și respunse : Fac ce-mĭ place.

— Atuncĭ îmĭ place și mie să te oprestĭ, replică cel-alt atingêndu-șĭ carabina cu un aer semnificativ.

Și îndată sări de pe stîncă drept în fața tînĕruluĭ artist care îl întrebă cu îndrăznélă :

[1]) Pictor celebru din școla Neapolitană (1616—1673). *N. T.*

— Ce vreĭ cu mine ?

O scurtă conversațiune ce urmă, dovedi artistuluĭ că ar fi fost o nebunie din partea'ĭ să cerce a se împotrivi și decĭ se învoi, cu tóte că cu destulă neplăcere, ca să i se lege ochiĭ și să fie condus, fără să știe unde. După cîte-va minute de mers, eĭ ajunseră la destinație și artistul trebui să aibă tot sîngele rece și tot curagiul, cînd i se luă legătura de la ochĭ, pentru ca să nu scótă un strigăt de grózǎ : el era împresurat de o mulțime de bandițĭ cu înfățișarea fiorósă și cu mult maĭ reĭ de cît aceia pe care scriitoriĭ 'ĭ aŭ pus vre-o dată să figureze prin romanțe și prin drame.

— Cine eștĭ ? ce eștĭ ? și ce preț de rescumpărare poțĭ să-mĭ daĭ ?

Acestea fură întrebările ce i se adresară cu un ton sec.

— Sunt artist și n'am prietenĭ, respunse tînĕrul, nu nădăjduĭ dar vr'un preț de rescumpărare din parte-mĭ; dacă vĕ mulțumițĭ numaĭ cu mine, apoĭ n'ațĭ făcut de cît o afacere neînsemnată pe ḑiua de aḑĭ.

— Se póte. . . , dar cum te chiamă ?

— Salvator Rosa.

— Ce ! școlarul cel tînĕr care a cîștigat premiul și care a bătut o grămadă de bărbĭ încăruntite cu tóte armiele lor ? . . . Apoĭ, dacă-ĭ așa, nu poțĭ fi de loc neliniștit despre găsirea unuĭ preț de rescumpărare : aĭ sute de prietenĭ carĭ l'ar oferi pentru domnia ta.

— Eĭ nu 'mĭ vor da nicĭ măcar o corónă [1]). Ș'apoĭ n'am nicĭ un drept să pun temeiŭ pe generositatea lor, replică Salvator Rosa cu hotărîre.

— Nicĭ un drept ? zise tîlharul schimbînd felul vorbireĭ ; n'aĭ sporit deja gloria Italieĭ ? Aide, domnule! arată-mĭ și mie desemnurile domnieĭ-tale ; și eŭ încă sunt artist : munțiĭ cu aerul lor cel liber și curat sunt atelierul în care lucrez.

Salvator își deschise portofoliul și 'ntinse de 'naintea ochilor înmărmurițĭ aĭ companionuluĭ sĕŭ maĭ multe desemnurĭ ; dar din tóte numaĭ unul îĭ atrase maĭ cu deosebire atențiunea. El înfățișa o vilă romantică la una din ferestrele căreia, deschizêndu-se spre o grădină întinsă, ședea o tînĕră fată cu capul rezimat de mînă, al căreĭ obraz destăinuia o óre care durere tăinuită.

— Cunoștĭ dumnia-ta casa și grădina asta ? întrebă tîlharul repede.

— Da, negreșit, și aŭ un mare farmec pentru mine.

— Cine....., cine-ĭ acéstă tînĕră fată ?

Și cu întrebările i se măria și neliniștea.

Salvator, surprins de expresiunea figureĭ sale și neștiind ce putea naște din emoțiunea luĭ, refusă să rĕspundă.

Tîlharul vĕḑu ceia ce se petrecea în spiritul artistuluĭ și zise cu o voce solemnă:

— Tinere, am cunoscut odinióră grădina asta și pe tînăra fată pe care o vezĭ, și le iubiam maĭ mult de cît orĭ-ce pe lume ; a trecut timpul acela și, cu tóte acestea, amintirea iubiriĭ mele e în tot-d'a-una atît de puternică și atît de vie, încît, — dacă mĕ 'ncredințezĭ că locuitoriĭ acestĕĭ case se intereséză de dumnia-ta, — îțĭ făgăduesc, pe tot ce e maĭ sfînt, că veĭ fi liber.

— Vaĭ ! numaĭ o singură persónă e pe a căreĭ compătimire aș putea să mĕ sprijin, reluă artistul. Trufașul și bătrînul proprietar al acesteĭ vile, nu mi-ar arĕta nicĭ cea maĭ mică luare aminte, căcĭ n'am avut de moștenire bogăția. Nu știŭ dacă făgăduiala domnieĭ tale e seriósă orĭ e numaĭ o batjocură ; cu tóte acestea e 'n dumnia-ta ceva care-mĭ insuflă încredere. Maria, tinăra fată ale căreĭ trăsurĭ le veḑĭ reproduse aci cu destulă imperfecțiune, mĕ iubește ; tatăl eĭ însă e trufaș și nu va consimți la unirea nóstră ; ceva maĭ mult : i-a interzis să mĕ vază.

[1]) Un fel de monedă italiană.

Tîlharul ascultă cu luare aminte acéstă povestire și zise:

— Omul despre care zicĭ că e trufaș m'a gonit din casa luĭ și m'a făcut ceia ce mĕ vezĭ: un tîlhar dispreţuit, dar temut pretutindenĭ; cu tóte acestea, nu 'ĭ pot întórce rĕul prin rĕŭ, și cu atît maĭ mult n'ași vrea să fac pe Maria să verse măcar o singură lacrimă. Singurul preţ de rescumpărare ce 'ţĭ cer și pe care te rog să mi 'l daĭ, ca un dar, e portretul pe care 'l vezĭ. E puţin lucru și póte că are puţină valóre; dă-mĭ 'l și veĭ fi liber. Cu atît maĭ mult, eștĭ liber chiar cînd......

Salvator îĭ dede desemnul și ciudatul sĕŭ companion, scoţînd un inel din deget, îĭ ḑise:

— Inmînéză asta în ... — vréŭ să zic Marieĭ și spune-ĭ că acela care 'l purta odinióră e sănătos și în siguranţă. Să nu 'ĭ spuĭ cine ţi l'a dat, pentru că i s'ar sdrobi inima știind că sunt— ceia ce sînt. Vino, Domnule! te voiŭ conduce pînă la pólele munteluĭ; luna strălucește pe cer și ne va lumina calea.— E o fericire, iţĭ mărturisesc, că nu sînt în momentul acesta aicĭ alţĭ cîţĭ-va din tovarășiĭ meĭ, căcĭ s'ar fi putut prea bine să nu te lase să plecĭ așa de liniștit.

După un pătrar de oră eĭ ajunseră în cîmpie. Tîlharul dede o strîngere de mînă tînăruluĭ Salvator și eĭ se despărţiră.

A doua ḑi séra, Salvator se îndreptă spre vila ce adăpostia pe aceia care era scumpă inimeĭ luĭ. Cît fu ḑiuă, el se ţinu într'o depărtare înţeléptă, dar cînd înoptă și cînd numaĭ luna singură ar fi putut să 'ĭ trădeze mișcările, el se apropie cu grăbire.

Se părea că 'ĭ era ceva obicĭnuit, să sară ziḑul, judecînd după ușurinţa cu care o făcu și după aruncătura de ochiŭ cu care-șĭ alesese partea cea maĭ ușóră de sărit. După cîteva minute ajunse la o pórtă ce fusese lăsată deschisă și, negreșit, nu fără cuvênt căcĭ, intrînd în grădină, el zări o tînără fată, gingașă ca un puiŭ de căprióră ce sare pe lîngă mama sa, care se grăbi să alerge spre el. Amêndoĭ se așezară pe un scaun format de ramurile îmbrăţișate a douĭ arborĭ.

Fruntea Marieĭ Gonzonelli—așa se numia copila — era maĭ puţin posomorîtă ca de obiceiŭ, era maĭ multă veselie în înfăţișarea eĭ; cel puţin așa se gîndi Salvator care o întrebă dacă ochiĭ eĭ rîdéŭ de bucurie că avea să 'ĭ anunţe niscarĭ-va vestĭ bune.

Tînăra fată îĭ rĕspunse printr'un hohot de rîs armonios.

Artistul luă un aer grav, copila surîse, și Salvator ḑise cu totul serios:

— Nu credeam că viitorul nostru să fie atît de strălucitor, în cît să 'ţĭ producă atîta veselie.

— O să 'ţĭ spun tot, reluă Maria. Cunoștĭ pe tatăl meŭ și știĭ cît e de entusiast pentru aceia carĭ dovedesc óre care geniŭ. El zice, dar asta să nu te îngînfeze, că n'ar fi bănuit să aĭ nicĭ jumĕtate din talentul ce aĭ arătat în cel din urmă tabloŭ, care a cîștigat premiul; — și maĭ zice că......

Și se opri.

— Ce maĭ zice, dragă Marie?

— Eĭ bine, maĭ zice că dacă aĭ putea să 'mĭ facĭ portretul din memorie, așa în cît să fie mulţumit de el, atuncĭ....

Și iarășĭ se opri,

— Atuncĭ... ce?

— Atuncĭ.... veţĭ fi prietenĭ! exclamă copila care credea c'a găsit un mod ingenios ca să exprime cu delicateţe aceia ce voia să zică.

Artistul surîse, căcĭ o înţelesese.

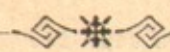
— Acum trebue să ne despărţim, urmă ea. Indată aĭ să primeștĭ o însărcinare din parte'ĭ, și n'aș vrea să bănuiască cum că te am vĕḑut.

Ea 'ĭ întinse mîna; Salvator o lipi de buzele sale, apoĭ plecă cu inima plină de bucurie și de fericire.

Trebue óre să spunem maĭ mult? Da, căcĭ cînd portretul fu gata, fie care îșĭ dede părerea că era maĭ atît de frumos ca originalul.

Mult timp în urmă, cînd renumele aduse avuţia și Salvator deveni soţul Marieĭ Gonzonelli, artistul află că unul din fraţiĭ eĭ părăsise tînĕr de tot casa părintéscă, în urma uneĭ certe cu tatăl sĕŭ, și că d'atuncĭ nu se maĭ întorsese. Salvator nu zise nimic, dar se gîndi în sine că știa despre fratele acesta maĭ mult de cît ar fi vrut să spună soţieĭ sale.

Iuliu I. Roșca.

BISERICA ROMANA DIN PARIS ȘI BISERICA SF. NICOLAE DOMNESC DIN IAȘI

Savantul profesor și deputat d. N. Ionescu, unul din luptătoriĭ ceĭ maĭ neobosiţi al monumentelor istorice, a adresat Ministerului Instrucţiuneĭ Publice și al Cultelor doue interpelărĭ privitóre la restaurarea Bisericeĭ Romîne din Paris și a Bisericeĭ sf. Niculae Domnesc din Iașĭ.

Aceste doue importante interpelărĭ aŭ fost desvoltate în ședinţa Camereĭ de la 29 Ianuarie 1891, într'un mod savant și cu o perfectă cunoștinţă a subiectuluĭ, ceea-ce a făcut că Camera, cu tot rĕspunsul meșteșugit al d-luĭ Ministru, a rĕmas sub impresiunea drepteĭ argumentaţiunĭ a domnuluĭ Ionescu.

Architecţiĭ romînĭ, se simt fericiţĭ că în Parlamentul romîn, se află un luptător așa de savant, patriot și neobosit.

Dăm în întregul [l]or, atît interpelările cît și rĕspunsul:

* * *

D. Ionescu are cuvîntul.

D. **N. Ionescu**: D-le Președinte, ași dori ca d. Ministru de culte și instrucţiune publică să pună în curent Adunarea despre planurile de restauraţiune a bisericeĭ nóstre de la Paris. Din dosarul ce mi s'a comunicat, numaĭ aceste lucrărĭ nu le-am aflat; nu știŭ în ce constă ceea-ce se numește restauraţiunea capeleĭ de la Paris; ministerul a primit comunicarea de planurile acestea, de devise; dar la dosar nu se află nimic. Fiind interesante în supremul grad planurile acestea, ca să ne facem o idee de cum se procede în Athena modernă la restauraţiunea monumentelor istorice, d. ministru cred că va bine-voi a ne da ample explicaţiunĭ relative la acéstă restauraţiune, în locul comunicărilor în scris carĭ se află la dosar. Dosarul nu conţine, ca să zic așa, de cît mișcarea comptabilităţeĭ în privinţa acésta.

Lucrul este fórte simplu, este vorba de un credit de 100.000 leĭ ce s'a acordat de Adunare pentru restaurarea Capeleĭ nóstre din Paris. Aceștĭ banĭ s'aŭ depus încă de mult, de astă tómnă, la bancheriĭ legaţiuneĭ nóstre, și cheltuelile se fac după avisul architectuluĭ dirigent și al comisiuneĭ însărcinate cu supraveghiarea lucrărilor. Prin urmare, eŭ nu am, în respectul examinăreĭ compturilor, nicĭ o observaţiune de făcut; mi se pare că lucrurile s'aŭ petrecut cu prudenţă; s'a depus acolo tótă suma, ca nu cum-va necheltuindu-se ceva dintr'însa să se trécă la economiĭ după regula obicĭnuită în finanţele nóstre.

Așa dar este asigurată la Paris suma întrégă acordată pentru terminarea restauraţiuneĭ. Am ḑis că acéstă restauraţiune ne intereséză, pentru că voim să vedem modul cum ministrul cultelor va regula și restauraţiunea monumentelor istorice din ţară. Și fiind-că ministrul cultelor și al instrucţiuneĭ—ministrul nu cel actual—ci ministrul care a chiămat un superarbitru frances care să judece, între noĭ represintanţĭ aĭ naţiuneĭ și între architectul însărcinat cu restaurările monumentelor nóstre istorice, fiind-că avem de a trata acéstă cestiune, apoĭ cred că d. ministru ne va da un *avant goût* despre modul cum are să trateze cestiunea aceea, vorbindu-ne acum de capela de la Paris.

D-lor, capela de la Paris este un monument istoric,

care ni s'a vîndut sub condiţiunea de a nu'ï schimba caracterul sĕŭ istoric.

Ministerul nostru, inspirat, nu ştiŭ eŭ de cine, a însărcinat cu dirigiarea lucrărilor acesteï restauraţiunï pe însuşi architectul care este însărcinat de guvernul frances cu supraveghiarea monumentelor istorice din departamentul Seineï. Acest domn architect, drept retribuţiune cu 6 la sută din totalul cheltuelilor, s'a însărcinat cu acéstă lucrare. Eŭ nu găsesc nicï un inconvenient la acest cumul. Guvernul frances supraveghiînd ca monumentul să nu se altereze prin acéstă restauraţiune, suntem siguri că nu va fi nicï o cértă între guvernul frances şi guvernul nostru pentru restauraţiunea care se va face. Dar ministerul Majestăţeï Sale a numit încă o comisiune pentru a supraveghia în numele guvernuluï nostru lucrările architectuluï însărcinat cu executarea restauraţiuneï. Comisiunea aceea se compune din superiorul capeleï, părintele econom Severeanu, din secretarul legaţiuneï nóstre, d. Bengescu, şi din o persónă privată, fost representant al ţéreï, d. Petru Milu, şi comisiunea acésta vizéză actele de cheltuelï; cu alte cuvinte, ea înlocueşte pe guvernul ţéreï în aceastǎ lucrare însemnată a restauraţiuneï aceleï capele.

Eŭ, neştiind nimic de planurile acesteï lucrărï, nu pot să 'mï fac o idee de ceea-ce se face cu deamănuntul ca restaurare în capelă.

Dar cred că tótă lumea este interesată a şti cum se face lucrarea, şi atît este destul pentru ca noï din Adunare să căutăm a şti cum se face acolo, pentru ca să învĕţăm a face şi noï de asemenea cu monumentele nóstre istorice. D. ministru în una din şedinţele trecute, a ḑis că şi d-sa este doritor să scótă acéstă lucrare la bun liman, şi cred, prin urmare, că şi d-sa, nu maï puţin de cît noï, se intereséză să vadă carï sunt ideile ce aŭ predomnit la restaurarea capeleï romîne din Paris.

Aştept explicaţiunile d-luï ministru, şi pînă atuncï mĕ mărginesc a supune la cunoştinţa Camereï comunicările însărcinaţilor cu supraveghiarea restaurăreï acestuï monument.

Sunt, domnilor, fórte interesat să 'mï daţï bine-voitórea d-vóstră atenţiune. Cu ocasiunea serbăreï la Paris a centenaruluï revoluţiuneï franceze, am visitat şi eŭ capela nóstră şi am fost întristat de o-dată vĕḑînd starea mizerabilă în care se găsesc cele două porţï de lemn prost, pe carï stă scris : ***église roumaine.***

Mĕ mărginesc a vĕ cita dintr'un raport adresat ministruluï de d. Racoviţă, raport care pórtă data de 17 Martie 1890.

Iată ce citim în acest raport :

„Avem onóre a vĕ trimite odată cu acésta planurile în numĕr de patru bucăţï, împreună cu avisul restaurăreï capeleï române din Paris, şi vĕ rugăm a vĕ pronunţa asupra lor cît se póte maï neîntîrḑiat, fiind-că pentru executarea lucrărilor de restauraţiune se cere o campanie de 8 lunï, şi s'ar risca a ajunge pînă în iarnă cu ele.“

Comisiunea a voit să aibă o împuternicire expresă, o recomandaţiune directă din partea guvernuluï Republiceï franceze ; nu că guvernul a voit să întîrḑie, dar prin împregiurărï s'a întîrḑiat, şi de unde de la Martie, orï Maiŭ trebuia să se ia o hotărîre, tocmaï în Septembre trecut s'a hotărît, adică atuncï când eram în tómnă.

„Tot-odată vĕ aducem la cunoştinţa d-vóstră următórele :

„Stilul faţadeï biserieï nu se póte întru nimic modifica, fiind-că el este impus de ministerul de bele-arte al statuluï francez, după vechile planurï ale aceluï edificiŭ, clasat între monumentele istorice franceze. Numaï grilagiuluï se póte da o desvoltare maï ornamentală.“

Vedeţï că tocmaï ceea-ce ceream să se schimbe nu se póte schimba, fiind un monument istoric, care de şi trecut în mînï strĕine, guvernul francez veghiază a i se păstra stilul şi a nu i se strica faţada, care dă în strada *Jean de Beauvais.*

Continuŭ cu citirea :

„Devisul, de şi se urcă la suma de leï 111.326, banï 50, însă este bine înţeles că valórea lucrărilor executate nu are să întrécă suma de leï 110.000 destinată acestuï scop.

„Părerea sub-semnaţilor este ca lucrările să se contracteze prin adjudecaţiune şi pe categorie, după cum ele sunt împărţite prin devisul estimativ ; vĕ rugăm, prin urmare, D-le ministru, a vĕ pronunţa şi asupra acesteï cestiunï.

„Din resultatul ce va eşi de la contractarea lucrărilor, obţinându-se o scădere asupra sumelor prevĕḑute în devis, se vor putea întrebuinţa economiile obţinute pentru îmbunătăţirea unora din lucrările devisuluï, precum zugrăvirea zidurilor interióre ale bisericeï cu oleï, în loc de zugrăvirea cu boele de cleiŭ, prevĕḑute astăḑï, din causă că arhitectul urma a se mărgini în lăuntrul uneï sume fixe a totaluluï lucrărilor.

«Catapetésma astăḑï existentă şi executată în peatră brută se află cu totul în disproporţiune cu dimensiunile bisericeï şi contrariŭ tutulor regulelor cerute de ritul ortodox ; cu tóte acestea, d. arhitect a fost nevoit a o menţine din lipsa fonduluï suficient, şi a prevedea în devis numaï ornamentarea şi auritul eï. Supunem acéstă împrejurare la cunoscinţa d-vóstre că dacă ministerul posedă vre-o catapetésmă de la bisericele carï s'aŭ prefăcut s'aŭ dĕrîmat, să o destineze pentru capela din Paris, urmînd a se repara cu suma prevĕḑută în devis la sĕvîrşirea aceleï actuale.“

Va să ḑică se cerea o catepatésmă de la vre-una din bisericele dĕrîmate din ţéră.

„Onorariul arhitectuluï dirigent este fixat la suma de 6% asupra totalităţeï lucrărilor, pe motive că sunt o sumă de lucrărï de detaliï, maï cu sémă pentru mobilierul fix şi mobil al bisericeï, pentru care el este obligat a întocmi tóte desemnurile obiectelor carï urméză a se lucra.

„Vĕ maï amintim, d-le ministru, cele expuse prin scrisórea din 27 Februarie 1890, şi vĕ rugăm a ne rĕspunde dacă putem face cererea către ministerul de bele-arte a Statuluï francez pentru a contribui şi el cu o sumă óre-care la restaurarea capeleï române ca monument istoric francez, în temeiul legeï conservăreï acelor monumente, de pe carï v'am comunicat o copie ale articolelor relative la participarea statuluï francez.

„Bine-voiţï asemenea, a anunţa pe d. ministru de bele-arte din Paris că aţï numit o comisiune pentru restaurarea capeleï, rugându-l a recunóşte caracterul eï oficial în executarea lucrărilor.

„Vĕ maï rugăm, a înapoia planurile îndată ce vĕ veţi pronunţa asupra lor, fiind-că d. arhitect Selmerscheim nu a avut timpul necesar a scóte copiï“.

Acéstă comunicare pórtă data de 16 (28) Martie 1890.

Este o lege din 1887 şi un regulament din 1889, carï prevĕd ca atuncï când comuna, saŭ un particular carï aŭ vre-un monument în posesiune n'ar putea să-ï facă restauraţiunea cuvenită, atuncï să contribue şi Statul.

Comisiunea nóstră a socotit că ar putea pune la contribuţiune cu ocasiunea acésta pe statul francez, pentru ca lucrarea să iasă maï frumósă, şi de aceea cerea părerea ministruluï nostru în acéstă privinţă. Ministrul însă a avut bunul simţ de n'a încuviinţat să facă acéstă mijlocire către guvernul francez. Daţi-mï voe acum, d-lor, a vĕ citi cîte-va articole din acel regulament, şi apoï mĕ voiŭ grăbi a lăsa cuvêntul d-luï ministru pentru a vĕ da maï ample explicaţiunï.

Citesc din comunicarea de la 27 Martie 1890 :

„Tot-o-dată găsim necesar a vĕ pune în vedere textul articolelor 4 şi 12 din legea din 30 Martie 1887 pentru conservarea monumentelor istorice a Republiceï francese, şi art. 8, 9 şi 10 din regulamentul din 3 Ianuarie 1889 pentru executarea aceleï legï.

„Art. 4. Imobilul clasat (ca monument istoric) nu va putea fi distrus chiar în parte, nicï fi obiectul uneï lucrărï de restauraţiune, de reparaţiune saŭ de modificare óre-care, dacă ministrul instrucţiuneï publice şi de bele-arte nu a dat consimţimîntul sĕŭ“.

„Art. 12. Lucrările, de orï-ce natură vor fi executate prin violarea articolelor precedente, vor da naştere, în profitul Statuluï, uneï acţiunï în daune interese în contra acelor carï le vor fi ordonat saŭ executat“.

„Art. 8. Clasarea unuï imobil nu implică participarea necesară a statuluï la lucrările de restaurare saŭ de reparare. In cas cînd o parte din acele cheltuielï este pusă în sarcina sa, importanţa concursuluï sĕŭ se fixéză ţinĕnd sémă de interesul edificiuluï, de starea luï actuală şi de sacrificiile consimţite de departamentul, de comuna, de stabilimentul public, saŭ de particularul proprietar al monumentuluï“.

„Art. 9. Clasarea unuï imobil şi executarea din partea statuluï a lucrărilor de restauraţiune saŭ reparaţiune nu implică şi participarea statuluï la sarcinele lucrărilor de întreţinere propriŭ zise“.

„Art. 10. Orï-ce proiecte de lucrărï, privitóre la un monument

clasat, sunt adresate și comunicate ministruluï de instrucțiune publică și de bele-arte. Dacă proectul conține o cerere de alocațiune asupra creditului afectat la monumentele istorice, el va fi însoțit de piesele, stabilind:

„1) Situația financiară a departamentuluï, a comuneï saŭ a stabilimentuluï public care solicită subvențiune;

„2) Suma sacrificiilor consimțite, fie din partea stabilimentuluï, fie din partea proprietaruluï particular, precum și suma alocațiunilor de orï-ce natură, care vor putea contribui la cheltuielï“.

Regulamentul din 1889 prevede modul cum să se păstreze monumentele istorice. Comisiunea nóstră, cum ațï vĕzut, ar fi voit să profite de óre-carï dispositiunï din acest regulament pentru ca să sporéscă suma de 100 miï leï ce i s'a dat.

D-lor, precum am avut onóre a vĕ spune, reparațiunea a fost admisă fără greutate, afară de părțile decorative, carï sunt să se adaoge după cererea guvernuluï; ministerul a rĕspuns că „neavĕnd verï-o catapetésmă disponibilă, comisiunea să caute (a adapta) pe cea de pétră, pe cît se va putea maï bine.“

Prin urmare, a rĕmas să se facă lucrările sub direcțiunea architectuluï frances. Lucrările aŭ început la Septembre, nu știŭ în ce stare sunt acum, fiind-că nu avem aci în dosar nicï o piesă după care să vedem în ce stare sunt. Aci se vede că s'a dat întêiŭ suma de 25.000 leï, iar cele-alte sumï se vede că sunt depuse la bancherul legațiuneï.

Am dori, decï, să știm în ce stă actualmente aceste lucrărï cum s'a resolvit cestiunea catapetésmeï, și dacă putem spera ca la paște să avem capela în stare de a putea primi în ḑiua învierei pe credincioșiï Românï, carï sunt destul de numeroșï acolo.

Iată ce am avut de zis în acéstă privință, și aștept rĕspunsul D-luï ministru.

D. **T. L. Maiorescu, ministru cultelor și instrucțiuneï publice**: Dacă dorește onor. interpelator să afle din dosare tot istoricul cumpărăreï și reparațiuneï saŭ restaurațiuneï bisericeï romîne din Paris, atuncï voiŭ aduce suplimentele de informațiunï și de dosare asupra acesteï cestiunï, căcï acesta, care s'a trimis aci, nu este anterior anuluï 1890.

La Martie 1888, cînd am avut onóre să vin la minister în rîndul trecut, lucrarea relativă la capela din Paris, am găsit-o întreruptă, nu se știa nicï dacă maï este o sumă disponibilă, nicï care erea hotărîrea luată de minister în privința terminăreï aceleï bisericï.

Cel d'întêiŭ care 'mi-a atras atențiunea asupra acesteï stărï de lucrurï a fost mitropolitul primat, și atuncï începînd să studiez afacerea, am găsit la banca națională o sumă disponibilă pentru restaurarea capeleï saŭ bisericeï romîne din Paris.

Am însărcinat atuncï îndată o comisiune, și acésta va explica și origina comisiuneï de astăḑï.

Eŭ eram aicï la Bucureștï și lucrurile se petreceaŭ la Paris, 'mï trebuia un organ de conducere maï departe a lucrăreï. Am însărcinat ca președinte al comisiuneï pe ministrul nostru la Paris, care atuncï era D. Alexandri, ca membri pe preotul capeleï și încă o persónă cunoscută, în care avém deplină încredere, pe D. G. Racoviță, fost deputat. S'aŭ găsit deja începute planurï pentru repararea aceleï bisericï, fostă catolică, și pentru adaptarea eï la cultul nostru ortodox. Architectul era un architect frances, atașat la serviciul monumentelor istorice al departamentuluï Seineï, și era bună acéstă alegere. Căcï biserica, despre care este vorba, este clasată între monumentele istorice francese, și trebuia să se păstreze și din acest punct de vedere al arteï vechï francese, și tot de odată să fie restaurată astfel în cît să pótă servi și de biserică a nóstră.

Dorința nóstră era atuncï, în 1888, ca să se facă cît maï curênd reparațiunea capeleï, așa în cît pentru exposițiunea cea mare de la Paris din 1889 compatrioțiï noștri carï eraŭ să se ducă acolo să aibă biserica lor în bună stare, cel puțin în starea aceea de a se putea oficia în ea serviciul divin; astfel, eŭ am îndemnat comisiunea să se ocupe imediat de lucrare; dar, din nenorocire, cel maï important membru al comisiuneï, și care nu se putea lăsa la o parte, D. V. Alexandri, care deja era într'o stare bolnăviciósă, era un adversar hotărît al reparăreï aceluï monument, ḑicênd că era rĕŭ situat în ulița aceea laterală și că este un edificiu catolic, și că va fi cu greŭ de restaurat pentu a se preface în ortodox, și că rĕŭ a făcut guvernul trecut de a cumpăra acea biserică.

Acum, D-lor deputațï, o fi făcut rĕŭ saŭ nu guvernul trecut care a cupĕrat edificiul, faptul era petrecut, biserica era cumpĕrată și se cheltuise deja o mare sumă de banï, și era fórte greŭ a se reveni; acel monument era definitiv trecut în proprietatea nóstră. Dar din acéstă atitudine a D-luï Alexandri, d-lor deputațï, s'a pierdut vara aceea în discuțiune asupra acestuï lucru.

Ce s'a făcut în 89 nu știŭ; dar la 90, cum vedețï din dosar, lucrările s'aŭ reluat, și s'a însărcinat din noŭ acea comisiune ca să activeze reparațiile.

S'a însărcinat formal acel architect al Seineï ca să termine planul și devisul; planul și devisul a fost trimis ministeruluï; nu așï fi în stare să vĕ spun de ce s'a întîrziat totușï lucrările pînă în Septembre 1890, nu eram eŭ atuncï la minister. De altminterï, ministerul nu putea face mult cu planurile trimise, trebuia să vedem maï ales devisul ca să nu depășim creditul ce 'l avem. Acésta odată constatat, s'aŭ retrimis planul și devisul comisiuneï de la Paris, în care acum figuréză d. Milo în locul d-luï Racoviță, și s'a ordonat activarea și terminarea lucrărilor. In urma anunțăreï acesteï interpelărï, m'am informat cum staŭ acolo lucrările, și rĕspunsul ce'l am este: că la Paște vor fi terminate lucrările și va începe a se face serviciul divin.

Pe cît am vĕḑut și eŭ din raport, iconostasul, catapetésma nu pare a fi la înălțimea valoreï edificiuluï. Dar să vedem o dată lucrările principale ale reparațiilor terminate, și apoï ușor se vor putea înfrumuseța părțile isolate din acest edificiŭ.

D. **președinte**: Acum vine la ordinea ḑileï tot o interpelare a d-luï N. Ionescu, adresată d-luï ministru de interne relativă la alegerile comunale din comuna Negri, județul Roman. D. ministru de interne nu este aci, prin urmare se amînă.

D **N. Ionescu**: Acéstă interpelare este adresată către d. ministru de interne, dar maï am o interpelare tot d-luï ministru al instrucțiuneï publice asupra dispositiunilor ministeriale în ceea ce privește restaurarea bisericeï din Iașï, St. Niculae Domnesc. Dacă mi se permite astăḑï să desvolt acéstă interpelare, eŭ sunt la dispositiunea d-luï ministru. Tot odată mulțumesc d-luï ministru pentru mĕsurile luate și făgăduințele date că la Paște capela din Paris va fi gata și va primi pe credincioșiï romînï. nu în localul de alăturï cel strimpt, ci în marea capelă istorică francesă, reparată și restaurată după gustul nostru.

In ceea ce privește desvoltarea interpelăreï relativă la restaurarea bisericeï S-tu Niculae Domnesc din Iașï, dacă d. ministru nu cere a fi amînată pentru altă ḑï, eŭ sunt la dispositiunea d-sale pentru a o desvolta.

D. **Ministru cultelor și instrucțiuneï publice**: Putețï să desvoltațï și acum interpelarea, dacă voițï.

D. **N. Ionescu**: d-lor deputațï, cestiunea acésta este cu totul de însemnătate interióră, de órece este relativă la restaurarea bisericeï domneștï S-tu Nicolae din Iașï, și rog pe d-niï deputațï de Iașï să bine voiască a'mï acorda atențiunea precum asemenea și pe d. primar de Iașï, pe care 'l vĕd aci.

D-lor, aci trebue să vĕ spun că comunicările carï s'aŭ făcut de minister, în cartea albăstrie de documente, sunt de mare valóre, și din aceste documente putem a ne imagina maï bine astăḑï starea bisericeï monumentale din secolul XV-lea, care se légă în mintea nóstră cu numele fondatoruluï eï, și aceleï maï strălucite și maï importante bătăliï ce a cîștigat un principe creștin verï-odată asupra oștirilor luï Mahomet II.

Acéstă biserică nu maï există în cărămida eï primitivă; arhitectul ministeruluï, fără voia expresă a ministeruluï, a dărîmat'o pînă în temelie, sub pretext că era ruinată, dar cînd a ajuns cu dărîmarea la temelie și a vĕḑut cum că acelea eraŭ ca o singură stîncă, nu maï eraŭ compuse din materiale diverse, adică mortar și piatră, ci eraŭ împetrite ca o stîncă, atuncï pe dată s'a grăbit să ridice pe acele temeliï monumentale un simulacru de soclu, și după aceea a acoperit cu scîndurï tótă lucrarea.

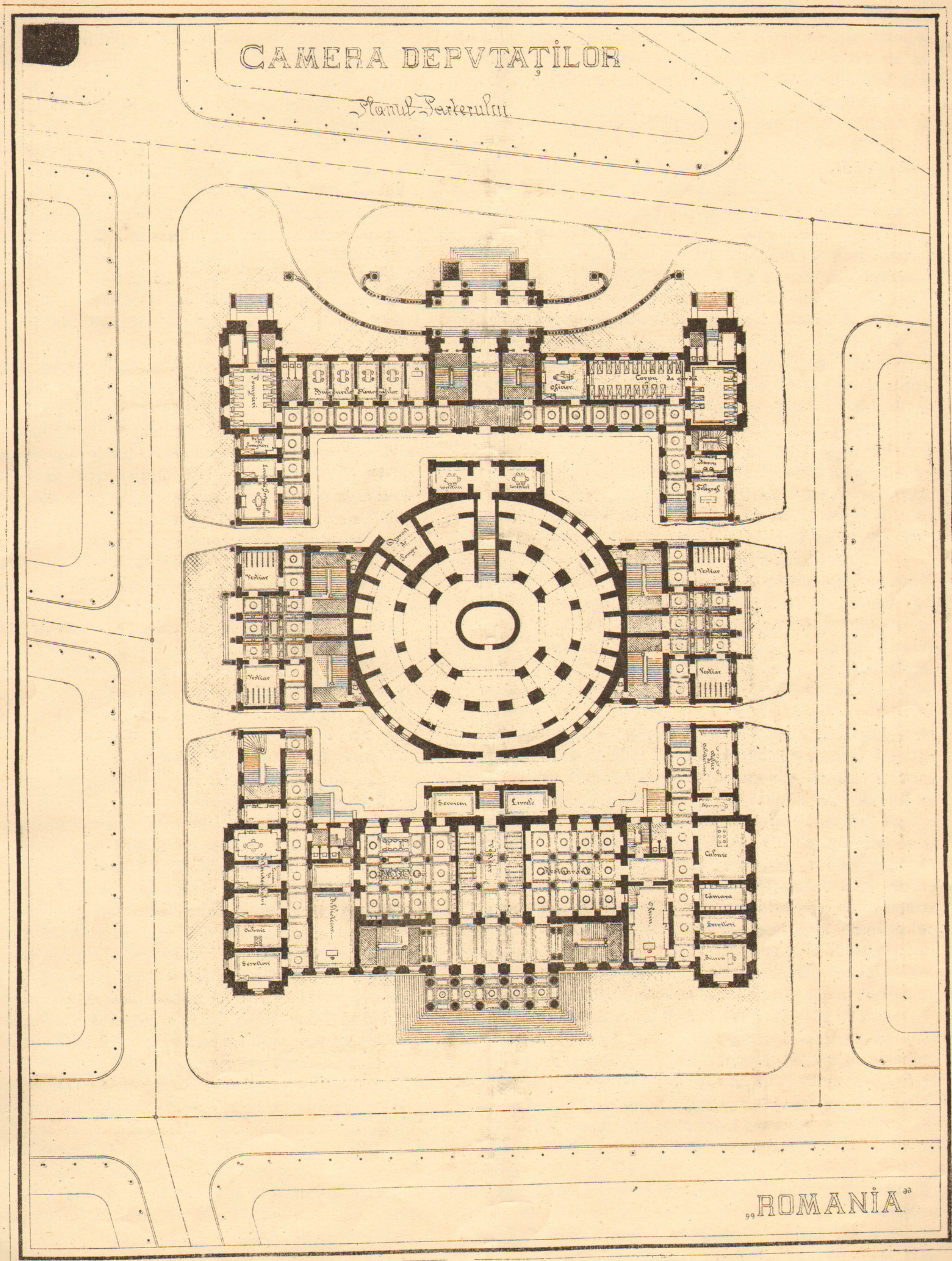
Iată în ce constă biserica monumentală clădită de Stefan cel Mare în memoria bătălieï de la Podul înalt, lîngă Vasluiŭ.

Eï bine, astăḑï acest monument formézá obiectul uneï discuțiunï, căcï noï am întrebat să ni se explice pentru ce

CAMERA DEPVTAȚILOR

Planul Etagului

ROMANIA

CAMERA DEPUTAȚILOR
Planul Parterului
„ROMANIA”

s'a dărîmat, și în comitetul delegaților am refuzat creditele predecesoruluĭ d-luĭ ministru actual pentru a continua maĭ departe restaurarea după sistema aceea ce se adoptase.

Ministerul însă a găsit un mijloc ca să eludă decisiunea comitetuluĭ de delegațĭ; a chiemat un super-arbitru din străinătate, un architect străin, ca să decidă în mod suveran—ca cum era o judecată la mijloc—și care venind a decis ca arbitru între un comitet al representațiuneĭ țěreĭ și între arhitectul ministeruluĭ. Ministrul predecesor celuĭ de acum s'a pus la spatele uneĭ comisiunĭ din care făcea parte și d. ministru actual al cultelor, în cît vedețĭ cu eŭ cînd vě denunț acésta, am interes ca să nu se scape de sub rěspundere d. ministru actual, căcĭ d-sa ne maĭ fiind un membru al aceleĭ comisiunĭ, ci ministru, 'șĭ-a asumat o maĭ mare rěspundere de cît aceea pe care o avea ca membru al comisiuneĭ. Prin urmare, rěspunderea d-sale ca ministru este maĭ importantă.

D-lor, avețĭ să găsițĭ în partea acésta a broșureĭ tóte detaliile; eŭ voiŭ spune în puține cuvinte ceea ce am de zis și mě mărginesc numaĭ la biserica S-tu Niculae din Iașĭ, care este dărîmată pînă în temelie. Nu fac proces arhitectuluĭ, nicĭ formulez acum acusațiunĭ în contra administrațiuneĭ; dar voiŭ să mě informez de starea cestiuneĭ, ca să științĭ ce soluțiune trebue să 'ĭ dațĭ.

D-lor, predecesorul d-luĭ ministru, d. Theodor Rosetti, s'a ocupat de acéstă cestiune, și în fața arhitecților romînĭ, în fața persistențeĭ intervențiuneĭ de a cere de la ministru să dea satisfacțiune opiniuneĭ publice întru cît privește monumentele nóstre istorice, d. ministru Rosetti a numit o comisiune după un regulament din 1874; o comisiune care funcționase nicĭ o-dată, o comisiune instituită în puterea unuĭ regulament pe care nu știŭ cum 'l-a exhumat d. ministru tocmaĭ pentru ocasiunea acésta. Nu pot în destul să mě mir cum d. ministru a găsit un regulament mucezit, putrezit și ni 'l-a impus cu acéstă ocasiune noě representanților națiuneĭ, carĭ reclamam pentru conservarea monumentelor nóstre naționale și restaurarea lor inteligentă și fără nicĭ un fel de preocupare de exploatare bănéscă din partea nimenuĭ.

Eĭ bine, s'a format o comisiune; comisiunea aceea a fost compusă din ilustre persóne, maĭ mulțĭ foștĭ miniștri de instrucțiune publică, asupra cărora apasă acum responsabilitatea încă de la 1874, pentru ceea-ce s'a făcut cu monumentele istorice fără verĭ un control regulat; pe ceĭ carĭ avéŭ a fi trașĭ la rěspundere, 'ĭ-a pus d. Rosetti în comisiune. A maĭ pus, este adevěrat, și pe d. Kogălnicénu și pe Primatul Romînieĭ, dar în fine toțĭ ceĭ alțĭ membriĭ aĭ comisiuneĭ eraŭ foștĭ miniștriĭ rěspunzătorĭ, pe lîngă carĭ nicĭ un om special, nicĭ un singur arhitect. D. Th. Rosetti a găsit de cuviință să intereseze în acéstă cestiune pe toțĭ ceĭ carĭ fuseseră la minister, și acéstă comisiune a lucrat așa în cît pînă astădĭ nu s'a făcut nimic, nicĭ un pas ca să dea satisfacțiune opiniuneĭ publice.

Acum nu maĭ e cestiune de reconstruire a bisericeĭ monumentale a luĭ Stefan cel Mare, Sf. Niculae din Iașĭ, așa precum era înainte de dărîmarea eĭ în zilele nóstre. Să 'mĭ permitețĭ d-lor, să sprijin zisele mele cu însășĭ documentele d-luĭ ministru.

Sf Niculae din Iașĭ nu era numaĭ biserica cea mică a luĭ Stefan cel Mare, ci era adaosă cu alte duoě altare și un turn cu clopote. Văd că s'a agitat în comisiune cestiunea să nu se construiască cu cele treĭ altare cum eraŭ, ci numaĭ bisericuța cu un singur altar, și să nu se refacă alt nimic, nicĭ turnulețele clopotelor, nicĭ cele duoě altare.

M'a surprins cînd am vězut pe însușĭ d. ministru al cultelor actual, ca membru al comisiuneĭ, că se pune de partea acelora carĭ voiesc să nu se reconstruiască biserica cum era, cum se găsea cînd s'a dărîmat, ci să se reconstruiască după opiniunea arhitectuluĭ frances adus pentru acésta. Eŭ nu pot să admit acéstă soluțiune. Nu e demn de Adunare, nu e respectuos pentru monumentele nóstre istorice ca să se adopte opiniunea arhitectuluĭ frances, d Révoil.

D. ministru a avut grija să publice într'o broșură a parte opiniunea d-luĭ Révoil. Să încep dar cu acésta. Pagina 29:

„*Raportul despre biserica Sf. Niculae din Iașĭ.*“ Nu se póte dobêndi maĭ bună idee de cît din recitirea uneĭ părțĭ din raportul acestuĭ arhitect frances în cît privește reconstrucțiunea. Incep de la conclusiune. La pagina 30, d. Révoil zice:

Tóte aceste documente reunite justifică pe deplin pe arhitect.

Acésta e preocupațiunea constantă a d-luĭ Révoil, să justifice pe arhitectul care a dărîmat, și zice:

„El a dărîmat după ce a copiat acest edificiŭ în tóte amănuntele sale, și numaĭ constrîns și silit de pericolul ce constatase, a procedat la acéstă dărîmare.“

Este aicĭ o perfectă neexactitate, pentru că în biserica acéstă și în cele treĭ altare ale eĭ se servea cînd s'a luat měsura de a i se face reparațiune. Dacă se servea în cele treĭ altare, dacă orașul întreg se ducea la biserică, să vină cine-va și să spună că era ruinósă, după ce a ținut'o cîtă-va vreme expusă și nu s'a stricat, este o afirmațiune atît de cutezătóre, în cît numaĭ un străin, care abia a fost ca în plimbare în orașul Iașĭ, póte să o facă.

Citesc maĭ departe:

„Acésta fiind stabilit, vom studia proiectele de reconstrucțiune supuse la apreciarea nóstră.

„Intr'adevěr sunt duoě proiecte:

„Primul constă în a readuce în starea sa primitivă edificiul clădit de Stefan cel Mare, liberînd acéstă curiósă biserică de anexele carĭ aŭ fost construite înaintea fațadeĭ sale într'o epocă cu mult maĭ în urmă.

„Al doilea proiect constă de asemenea în reconstruirea aceste bisericĭ, dar anexîndu'ĭ un fel de a doua biserică cu duoě obsidiole pentru a păstra duoě altare, carĭ în construcțiunea dărîmată se aflaŭ în firide făcute în zid.

„Maĭ întêiŭ ne vom ocupa de al doilea studiŭ, pentru a discuta oportunitatea sa.

„După informațiunele pe carĭ le am adunat, este în contra rituluĭ ortodox....“

Audițĭ? D. architect catolic se arată ortodox, susținênd cel de al doilea proiect.

Permitețĭ'mĭ aicĭ o parentesă. Vețĭ vedea ce temeritate are acest străin! Pe cînd Primatul țěreĭ opinéză că e fórte ortodox ca o biserică să aibă treĭ altare, arhitectul interesat în opiniunea sa susține contrariul.

O așa cutezare a gîndireĭ nicĭ nu'mĭ-o pot închipui cum 'ĭ veni. D-sa nu vine în numele arteĭ saŭ al istorieĭ spre a ne vorbi, ci ne vorbește în numele ortodoxieĭ. D. Révoil să ne facă predică ortodoxă față cu opiniunea contrară a primatuluĭ Romînieĭ! Eŭ d-lor, recus pe un asemenea arbitru, care afișéză o așa mare suficiență în privința ortodoxismuluĭ, asupra căruia nicĭ era competinte, și nicĭ avea calitatea să se pronunțe, fiindcă noĭ nu 'l-am chiămat ca să ne arate părerile d-sale în privința ortodoxismuluĭ; 'l-am chiemat ca să judice pe compatriotul sěŭ, care prin lucrările sale a provocat indignarea nóstră.

Urmez cu citirea:

„După informațiunile, zice d. Révoil, pe carĭ le-am adunat este în contra rituluĭ ortodox romîn de a stabili maĭ multe altare într'o biserică ortodoxă, și dacă se află duoě altare suplementare în biserica S-tu Niculae din Iașĭ causa este că într'o epocă ele aŭ trebuit să servéscă cultuluĭ rus și cultuluĭ grec.“

Nu věd pe d. primar de Iașĭ la locul sěŭ, și 'mĭ pare rěŭ că sunt silit să 'l denunț opiniuneĭ publice că s'a arătat indiferent cînd se trata de vechia mitropolie a Iașilor.

Orĭ-care ar fi insuficiența mea de a trata o asemenea materie, și cutezare de a ataca pe d. Révoil înaintea d-vóstre, 'mĭ pare însă că din diferință pentru d. ministru al cultelor, care e în joc, pentru guvernul M. Sale care a chemat pe acest arbitru, primarul din Iașĭ nu trebuia să lipséscă de la postul sěŭ de aicĭ. Mulțumesc însă deputaților ieșenĭ pe care îĭ věd la locul lor ascultîndu-mě cu atențiune.

Continuă citirea;

„Cu tóte folósele excelente ce architectul a știut să tragă din acest program în proectul al douilea, cu tóte dispositiunile ingeniόse de a potrivi constrcțiunile cele nouĭ cu cele restabilite din vechiul edificiŭ, nu ne putem reține de a sfătui ca să se înlăture acest studiŭ pentru a se adopta acela care reproduce exact, în starea sa primitivă, opera luĭ Ștefan cel Mare. Să ne fie permis de asemenea a adăoga că acest al douilea proect ar costa fórte mult, și că în fața trebuințelor considerabile ale serviciuluĭ monumentelor istorice în Romînia, acéstă sumă relativ mare ar putea găsi maĭ bună întrebuințare.“

Va să zică, d. architect arbitru aduce înainte diverse consi-

derațiunĭ, rațiunĭ de economie, rațiunĭ de ortodoxiă, și maĭ la vale zice :

„Reedificînd întocmaĭ biserica luĭ Ștefan cel Mare, singură demnă de a fi păstrată posterităţeĭ, ca o aducere aminte de Domnia Sa, guvernul romîn, care a restaurat Curtea de Argeș și Treĭ-Ierarchĭ, va perpetua astfel cele treĭ tipurĭ principale ale arteĭ religiόse în Romînia.

Așa dar, acest raport este făcut în Iașĭ cu data de 20 Iulie 1890, și prin el se recomandă guvernuluĭ M. Sale ca să facă numaĭ o parte din clădirile care s'aŭ dărîmat în Iașĭ, și care formaŭ vechia Mitropolie a Moldoveĭ, după ce acéstа s'a strĕmutat de la Sucéva în Iașĭ, în biserica aceea se oficia, precum am zis, în cîte trele altare, și nu avea nimic de ruinos, nimic de reparat, căcĭ reparațiunea ce se admisese — eŭ 'mĭ-am făcut o datorie de a o cere, — numaĭ pentru turnișorul bisericuţeĭ luĭ Ștefan care se desvelise cu ocasiunea uneĭ furtune, și 'mĭ-am atras urgia asupra mea cînd am vĕḑut că acela care venea de la Curtea de Argeș, a dărîmat o biserică pe care nimenĭ nu o vedea că era ruinόsă, maĭ vîrtos în cele două altare și în turnul clopetelor.

Dar nu v'am spus, d-lor, că architectul strĕin, care părtinește pe architectul dirigent, este în contradicțiune cu comisiunea din care face parte și d. Mihail Kogălniceanu.

Să 'mĭ dațĭ voe acum să vĕ citesc ceva și din documentele publicate de minister asupra lucrărilor comisiuneĭ.

Comisiunea onorifică înființată la 12 Maiŭ 1890, zice la pagina 239 a cărțeĭ albastre, la documentul 133.

Comisiunea onorifică a monumentelor publice, proces-verbal No. 3. Despre restaurarea bisericeĭ sf. Niculae din Iașĭ și despre consultarea unuĭ architect asupra restaurăreĭ, etc.

Vedețĭ că s'a întins consultarea acestuĭ architect și asupra lucrărilor ce eraŭ de făcut, nu numaĭ asupra acelora care eraŭ deja făcute.

Iată ce citim aci :

Membriĭ presențĭ :

I. P. S. S. Mitropolitul primat, ministrul Th. Rosetti, d-niĭ : M. Kogălniceanu, D. Sturdza, T. Maiorescu, V. A. Urechiă, Gr. G. Tocilescu.

— Se citește și se aprobă procesul-verbal al ședințeĭ precedente.

D. **V. A. Urechiă** ridică o cestiune prealabilă. D-sa nu înțelege rolul care s'a dat comisiuneĭ. Regulamentul după care ea lucréză nu s'a executat pînă acum ; comisiunea nu are prin acest regulament o basă stabilă pentru activitatea sa. D-sa ar dori ca d. ministru să cerceteze legea propusă în Senat, să o modifice întru cît va crede de trebuință, dar să dea concursul și sprijinul sĕŭ ca o lege să se facă în scopul ca comisiunea să aibă un caracter de statornicie și să exercite un permanent control asupra buneĭ păstrărĭ și a uneĭ raționale restaurărĭ a monumentelor.

Acésta era opiniunea d-luĭ Urechiă.

D. Urechiă este senator, este raportorul Senatuluĭ asupra proectuluĭ de lege asupra instrucțiuneĭ publice care este acum în discuțiunea Senatuluĭ.

Domnia-sa a vorbit ḑilele trecut și îmĭ pare rĕŭ că nu am discursul d-sale, căcĭ așĭ fi citit și recitit ad-literam dintr'însul frasa aceea unde zice că în ministerul cultelor și instrucțiuneĭ publice totul se face după regulamente și prin regulamente, și tot-d'odată vine și arată că regulamentul pe care d. Th. Rosetti 'l-a pus în aplicare în 1890 era un regulament învechit, ca să nu zic îmbĕtrînit, era un regulament căḑut în desuetudine și pentru o ocasiune de a se forma o comisiune ad-hoc, pentru a aduce o soluțiune specială în acéstă cestiune, s'a pus acest regulament în aplicare.

Eĭ bine, unul din miniștri, și d. Urechiă a fost ministru, vine și zice : numaĭ regulamentul acesta de la 1874 nu putețĭ să 'l punețĭ în lucrare.

Acum, d-lor, să 'mĭ permită ilustrul nostru coleg d. Mihail Kogălniceanu să citesc opiniunea sa, căcĭ este corectă și patriotică :

D. **M. Kogălniceanu** zice că facerea uneĭ legĭ este o cestiune de discutat ; ce este însă de făcut pînă la facerea legeĭ ? Ce să se facă cu restaurările începute ? Interesul este ca aceste lucrărĭ să nu se încurce, ci să se pună pe o bună cale continuarea lor, și chiar să se lămuréscă cestiunea curentuluĭ ridicat în contra restaurărilor făcute și a celor în cursde executare.

După d. Kogălniceanu vine d. Sturdza :

D. **D. Sturdza**. Necesitatea este să se facă o înțelegere asupra lucrărilor spre a se ști cum ele trebue să continue. La cestiunea ridicată de d. Urechiă, d-sa respunde că comisiunea n'a funcționat pentru că nu a avut mijlόcele trebuinciόse pentru a putea lucra. Ar fi pόte bine ca să se facă legea de care vorbește d. Urechiă, dar de o cam dată sunt lucrărĭ urgente asupra cărora comisiunea trebue să 'șĭ dea părerea, spre a nu le împedica în mersul lor.

Vine apoĭ d. Rosetti :

D. **ministru Rosetti**. Eraŭ lucrărĭ începute și asupra lor s'aŭ ridicat critice ; nicĭ ministerul nu luase o hotărîre, nicĭ direcțiunea lucrărilor nu știa pe ce cale să apuce pentru continuarea lor. Trebuia să céră credite. In acéstă situațiune era necesitate ca comisiunea să se institue îndată și să aviseze asupra lucrărilor urgente. Cestiunea legeĭ pόte fi cercetată independent de cestiunile care sunt puse în deliberarea comisiuneĭ.

In fine se ia următόrea decisiune de comisiune :

Decisiune. Comisiunea decide ca într'una din ședințele viitόre să ia în desbatere proectul de lege presintat de d. Urechiă la Senat pentru o comisiune a monumentelor istorice și a 'șĭ da avisul.

Iată și opiniunea Primatuluĭ Romînieĭ.

I. P. S. S. Mitropolitul Primat zice că architectul a presintat planurĭ pentru două soluțiunĭ : reconstruirea numaĭ a bisericeĭ celeĭ vechĭ făcută de Ștefan-cel-Mare cu un singur altar și reconstruirea cu treĭ altare, după cum era păstrată pînă în timpul nostru. I. P. S. S. propune ca să se adopte acéstă din urmă soluțiune, reconstruindu-se biserica cu treĭ altare, căcĭ de și adaosul de zidire în care aŭ fost construite două altare este posterior, totușĭ poporul crede că biserica a fost construită cu treĭ altare chiar de Ștefan-cel-Mare.

In contra opiniuneĭ Primatuluĭ se rostește în modul următor d. Gr. Tocilescu.

D. **Gr. G. Tocilescu** zice că, de și decisiunea a fost luată în ședința precedentă, la care d-sa n'a putut fi de față, că turnul de la Treĭ-Ierarchĭ să se păstreze acolo unde este, totușĭ observă că acest turn făcea înainte parte din tόte zidurile care compuneaŭ mănăstirea din jurul bisericeĭ, și că i se pare că acum remînênd isolat va fi într'o urîtă posițiune față cu cele alte două zidirĭ, cu biserica și cu sala gotică.

Asupra restaurăreĭ bisericeĭ s-tu. Niculae, d-sa întrébă dacă restaurăm orĭ dacă reclădim monumentul ? Dacă e vorba de a restaura, atuncĭ trebuia să reamintim pe cele maĭ gloriόse, și d-sa crede că la sf. Niculae trebue restaurată numaĭ biserica luĭ Ștefan-cel-Mare. Adaosul făcut de Antonie Roset, n'are nicĭ o însemnătate, nicĭ valόre ; și apoĭ chiar acest domn n'a făcut acest adaos pentru a așeza într'însul două altare, ci 'șĭ-a făcut loc numaĭ pentru îngroparea familieĭ. Pe urmă, numaĭ maĭ tîrziŭ, saŭ adăogat cele treĭ altare, după cum se vede acéstа în mod neîndoios din planul acestĕĭ părțĭ a zidireĭ. Intrebarea este ce trebue să se restaureze, biserica luĭ Ștefan saŭ a luĭ Antonie Roset ? d-sa crede că trebue să se restaureze numaĭ biserica cea veche a luĭ Ștefan. De altfel, biserica astăḑĭ este cu totul ruinată, acum trebue să o clădim din noŭ, și datoria e să reînviem numaĭ biserica luĭ Ștefan.

De acéstă opiniune a fost și d. Maiorescu, membru al comisiuneĭ.

D. **Maiorescu** se unește pe deplin cu cele spuse de d. Tocilescu în privința clopotnițeĭ. In privința bisericeĭ sf. Niculae, d-sa zice că după restaurare acéstă biserică are să funcționeze. In acest cas se impun όre-care întrebărĭ : se va face όre serviciul divin la cele treĭ altare în cele treĭ limbĭ ortodoxe : romînește, grecește și slavonește ? va pune statul pe lîngă preotul romînesc un preot grecesc și unul slav ? Acésta nu este cu putință. Atuncĭ dar la cele treĭ altare vor sluji treĭ preoțĭ romînĭ și în limba romînă. D-sa nu vede care ar fi necesitatea, căcĭ în Iașĭ sunt alte marĭ și frumόse bisericĭ : este Mitropolia, biserica Treĭ-Ierarchĭ, și pe lîngă acestea ar fi bine ca sf. Niculae să reamintéscă pe Ștefan-Vodă. Nu vede necesitatea de a se maĭ face o biserică afară de aceea care reamintește pe cel maĭ mare domn al Moldoveĭ. D-sa e decĭ de părere a se reconstrui numaĭ biserica vechiă a luĭ Ștefan.

La aceste păreri, Primatul Romîniei respunde precum urméză :

I. P. S. S. **Mitropolitul Primat** nu crede că guvernul are de gînd a face ca la cele treĭ altare să se slujéscă în treĭ limbĭ. Observă însă că pe o sfîntă masă nu se póte sluji de cît o singură leturghie pe ḑi. La cele treĭ altare s'ar sluji deci treĭ leturghiĭ, tóte treĭ romînesce, dar una maĭ de diminéţă şi cele alte pe rînd maĭ tîrziŭ, aşa că credincioşiĭ ar putea veni la biserică la care din aceste leturghiĭ le ar permite ocupaţiunile lor.

D-lor, nu mĕ întind maĭ departe.

Vedeţĭ aci pe de o parte pe d. Kogălniceanu cu majoritatea comisiuneĭ şi cu primatul, ómenĭ care apără ortodoxismul, iar pe altă parte pe d. Révoil, care se înalţă în mare preot al ortodoxismuluĭ ca să supună comisiunea la opiniunea sa, care mi se pare cel puţin suspectă în privinţa ortodoxismuluĭ.

Nu cred că d-sa a vrut printr'acésta să treacă maĭ ortodox de cît noĭ în ortodoxismul oriental.

Cred că este destul să mĕ opresc aci, fiind-că am obosit, şi că d. ministru ne va spune ce are de gînd să facă, şi dacă stărue ca ministru, stărue în opiniunea ce a emis ca membru al comisiuneĭ; căcĭ dacă s'ar întîmpla să îmbrăţişeze ortodoxismul d-luĭ architect Révoil, apoĭ noĭ vom protesta, intemeindu-ne pe opiniunea Primatuluĭ Romînieĭ; dar noĭ n'am ridicat cestiunea de ortodoxie criticînd sistema de restaurare a monumentelor nóstre naţionale; nu este aci disputǎ de ortodoxie; ortodoxia romînéscă n'a fost de nimenĭ atacată pînă acum, şi nicĭ noĭ vom suleva-o în ce se atinge de restaurarea monumentelor religióse.

Cît pentru vechimea construcţiunilor de la sf. Niculae din Iaşĭ, voiŭ avea onóre să vĕ spun, întemeiat pe cronicele Moldoveĭ, că Petru Rareş, copilul luĭ Stefan-cel-Mare, a restaurat tóte bisericele luĭ Stefan-cel-Mare, în acel timp reparările şi restaurările eraŭ negreşit maĭ lesne de făcut; căcĭ peste monumente nu trecuse vijelia secolelor, nu trecuse nicĭ chiar un secol.

Reparînd decĭ Petru Rareş tóte bisericele tatăluĭ sĕŭ şi punîndu-le în bună stare, remĕsese şi acéstă biserică cu turnul clopotelor cu tot reparată.

Cînd domnitorul Antonie Roset a făcut acolo cripta sa de familie, construcţiunile eraŭ transformate în Mitropolia Moldoveĭ şi a Suceaveĭ. Acésta ne o spun curat cronicele Moldoveĭ şi documentele istorice.

Petru Rareş trăĭ pînă în mijlocul secoluluĭ al XVI-lea, adică în toiul invasiuneĭ otomane cînd ea era în apogeul eĭ, pe timpul luĭ Soleiman Magnificul. In acel timp putem zice s'aŭ făcut tóte restaurările bisericelor tatăluĭ sĕŭ.

In secolul următor Antonie Roset a reservat acolo un loc unde să se depună osemintele domnitorilor. Eĭ bine, dacă aşa se va fi făcut, apoĭ ar fi un sacrilegiŭ de a se lăsa fără adăpost osemintele domnitorilor Moldoveĭ ce aŭ urmat după dînsul.

După ce Suceava, situată în nordul Moldoveĭ, nu a maĭ fost în stare să apere ţéra de năvălirile otomanilor, s'a simţit necesitate de a se strămuta capitala la Iaşĭ.

Atuncĭ pe lîngă bisericuţa luĭ Ştefan, făcîndu-se adaosele carĭ aŭ trăit pînă în zilele nóstre, împreună cu turnul clopotelor, a fost instalată acolo cît-va timp Mitropolia Moldoveĭ şi Suceaveĭ.

Iată scumpele amintirĭ ce se légă de strămutarea capitaleĭ Moldoveĭ Suceava în Iaşĭ.

Apoĭ clopotniţa se spune că a fost de mult timp acolo, fiind-că se spune că de acolo urlaŭ muesiniĭ islamuluĭ. Eĭ bine, suntem datorĭ să le reconstituim cum le-am găsit, căcĭ aceste construcţiunĭ, în totimea lor, represintă pentru noĭ furtunele secolelor trecute.

Aci este maĭ mult şi de cît conservarea unuĭ stil de arhitectură, este păstrarea amintirilor glorióse ale apărăreĭ patrieĭ; iată pentru ce ḑic că itoria şi pietatea nóstră ne fac o datorie sfîntă de a reconstitui Sfîntul Nicolae domnesc din Iaşĭ cum 'l-aŭ vĕzut ochiĭ noştri, iar nu după cum place pretinşilor ortodoxĭ şi noilor restauratorĭ dărîmătorĭ.

Cer dar ca d. ministru să explice categoric ce are de gînd să facă cu Sf. Niculae, vechia Mitropolie din Iaşĭ? Are să se ţină de programa d-luĭ Révoil, arhitect străin chiemat a justifica pe architectul Lecomte, căruia 'ĭ place a reconstrui numaĭ bisericuţa care era în mijlocul construcţiunilor celor două altare? Acéstă întrebare ne intereséză pe toţĭ. Mîine are să vină creditul pentru restaurărĭ; noĭ deja în comitetul delegaţilor am zis că nu putem lucra pînă ce Camera nu va lua cunoştinţă de documentele publicate de d. ministru. Nu vrem prin surprindere să se trateze o cestiune ca acésta, şi acésta din partea ştiitorilor şi a neştiitorilor, artiştilor şi neartiştilor. Astăḑĭ cer numaĭ ca interpelarea mea să aibă un rĕspuns categoric de la d. ministru, ca să ne putem pronunţa asupra creditului ce ni se cere.

Vĕ mulţumesc, d-lor, că m'aţĭ ascultat, şi maĭ mult vĕ sunt recunoscĕtor că m'aţĭ lăsat să vĕ încălzesc de sfînta indignare ce am avut cînd am vĕzut că un străin, venind în calitate de architect super-arbitru, a trecut din sfera misiuneĭ sale şi s'a instituit singur judecător în materie de rit ortodox.

D. **T. Maiorescu, ministru de culte şi instrucţiune publică**: Inainte de a rĕspunde într'un mod categoric, cum cere d. interpelator, sunt dator să fac o reservă în privinţa a două cestiunĭ relative la două persóne străine de acéstă Cameră, pe carĭ le-a criticat d. interpelator în modul ce 'l aţĭ auzit.

Persónele fiind absente şi ţinênd în lucrarea lor de atribuţiunea acestuĭ minister, sunt chiemat să iaŭ apărarea lor. Cestiunea întrégă însă, cu tóte documentele — şi sunt multe de zis în acéstă privinţă — va veni în desbaterea d-vóstre cu ocasiunea creditului pentru continuarea şi terminarea lucrărilor de restaurare; fără votarea acestor credite nu se póte lucra maĭ departe.

Pentru ce s'a făcut pînă acum este, în partea artistică esenţială, rĕspunḑĕtor d. Lecomte du Nouy, şi asupra lucrărilor d-sale vĕ este presentată în acte o judecată a d-luĭ Révoil. La criticile aduse de onor. d. interpelator asupra acestor douĭ eminenţĭ artiştĭ, despre carĭ vom avea să discutăm maĭ cu deamĕnuntul cu ocasia creditului, 'mĭ permit astăḑĭ a spune numaĭ că, după convingerea nóstră, după convingerea mea, d. Lecomte du Nouy e un om care merită recunoştinţa nostră pentru zelul extraordinar, pentru capacitatea artistică excepţională ce a dovedit'o în lucrările săvîrşite de d-sa în ţara nóstră.

Iar d. Révoil n'a fost, cum pretinde d. interpelator, adus ca un super-arbitru între Cameră şi între nu ştiŭ cine, între Cameră şi guvern, saŭ între Cameră şi d. Lecomte; acésta e inexact. Acéstă necuviinţă parlamentară n'ar fi putut trece prin capul vre-unuĭ ministru să o facă. Ce ar însemna un super-arbitru între Cameră şi d. Lecomte?

D. **N. Ionescu**: Aşa a fost pusă cestiunea în comisiunea d-vóstre.

D. **T. Maiorescu, ministru cultelor**: Nu este exact. Exact este din contră acésta; asupra meritelor artistice, al moduluĭ de reparare al d-luĭ Lecomte, s'a născut o mişcare de opiniune publică, în deosebĭ între multĭ architecţĭ romînĭ, şi uniĭ din aceştĭ architecţĭ, protivnicĭ pe faţă aĭ d-luĭ Lecomte, saŭ provocat la judecata d-luĭ Révoil, ca la o autoritate recunoscută în Francia în materie de reconstruirĭ, o autoritate dar, care era invocată aci în ţară de adversarĭ aĭ d-luĭ Lecomte pentru a sprijini acusarea lor contra d-luĭ Lecomte şi a îndemna pe ministru să schimbe direcţiunea acestor restaurărĭ. Acésta e incontestabil. Ministrul Rosetti, faţă cu acéstă, de altmintrelea fórte folositóre atenţiune a maĭ multor cercurĭ asupra acestor restauraţiunĭ, a numit, maĭ întêiŭ, comisiunea monumentelor istorice, prevĕzută într'un regulament de la 1874. De ce a desmormêntat, cum zice d. interpelator, acel regulament de la 1874? Fiind-că de abia acum s'a deşteptat opiniunea publică asupra aceşteĭ cestiunĭ; şi acésta a îndemnat pe d. ministru, fórte constituţional, de a ţine sémă de dênsa şi de a pune imediat în lucrare ceea-ce găsea gata. Era în Senat un proiect de lege depus din iniţiativă parlamentară pentru a se face o lege în privinţa restaurăreĭ monumentelor; dar pînă ce acest proiect de lege să trécă prin Senat şi Cameră, trebuia aplicat regulamentuluĭ în vigóre. Ast-fel s'aŭ numit un şir de bărbaţĭ, pe care d. Ministru 'ĭ socotea competinţĭ într'o asemenea materie, membri aĭ comisiuneĭ monumentelor istorice. Căcĭ pînă atuncĭ d. Lecomte du Nouy, astăḑĭ aşa de atacat, el care a dorit de sigur (n'ar fi fost de cît pentru acoperirea proprieĭ sale responsabilităţĭ) să aibă avisul şi autoritatea ómenilor competinţĭ de la noĭ în ţară, pînă atuncĭ ḑic, d-sa fusese lăsat de administraţiunea centrală, în cele maĭ multe casurĭ în a sa exclusivă, personală hotărîre, în privinţa tutulor cestiunilor artistice ridicate după începerea restaurăreĭ monastireĭ de la Curtea-de-Argeş. S'a numit decĭ, în fine,

La aceste păreri, Primatul Romîniei respunde precum urméză :

I. P. S. S. **Mitropolitul Primat** nu crede că guvernul are de gînd a face ca la cele treï altare să se slujéscă în treï limbï. Observă însă că pe o sfîntă masă nu se póte sluji de cît o singură leturghie pe ḑi. La cele treï altare s'ar sluji deci treï leturghiï, tóte treï romînește, dar una maï de diminéță și cele alte pe rînd maï tîrziŭ. așa că credincioșiï ar putea veni la biserică la care din aceste leturghiï le ar permite ocupațiunile lor.

D-lor, nu mě întind maï departe.

Vedețï aci pe de o parte pe d. Kogălniceanu cu majoritatea comisiuneï și cu primatul, ómenï care apără ortodoxismul, iar pe altă parte pe d. Révoil, care se înalță în mare preot al ortodoxismuluï ca să supună comisiunea la opiniunea sa, care mi se pare cel puțin suspectă în privința ortodoxismuluï.

Nu cred că d-sa a vrut printr'acésta să treacă maï ortodox de cît noï în ortodoxismul oriental.

Cred că este destul să mě opresc aci, fiind-că am obosit, și că d. ministru ne va spune ce are de gînd să facă, și dacă stărue ca ministru, stărue în opiniunea ce a emis ca membru al comisiuneï; căcï dacă s'ar întîmpla să îmbrățișeze ortodoxismul d-luï architect Révoil, apoï noï vom protesta, întemeindu-ne pe opiniunea Primatuluï Romîniei; dar noï n'am ridicat cestiunea de ortodoxie criticînd sistema de restaurare a monumentelor nóstre naționale; nu este aci dispută de ortodoxie; ortodoxia romînéscă n'a fost de nimenï atacată pînă acum, și nicï noï vom suleva-o în ce se atinge de restaurarea monumentelor religióse.

Cît pentru vechimea construcțiunilor de la sf. Niculae din Iașï, voiŭ avea onóre să vě spun, întemeiat pe cronicele Moldoveï, că Petru Rareș, copilul luï Stefan-cel-Mare, a restaurat tóte bisericele luï Stefan-cel-Mare, în acel timp reparările și restaurările eraŭ negreșit maï lesne de făcut; căcï peste monumente nu trecuse vijelia secolelor, nu trecuse nicï chiar un secol.

Reparînd decï Petru Rareș tóte bisericele tatăluï sěŭ și punîndu-le în bună stare, remésese și acéstă biserică cu turnul clopotelor cu tot reparată.

Cînd domnitorul Antonie Roset a făcut acolo cripta sa de familie, construcțiunile eraŭ transformate în Mitropolia Moldoveï și a Suceaveï. Acésta ne o spun curat cronicele Moldoveï și documentele istorice.

Petru Rareș trăi pînă în mijlocul secoluluï al XVI-lea, adică în toiul invasiuneï otomane cînd ea era în apogeul eï, pe timpul luï Soleiman Magnificul. In acel timp putem zice s'aŭ făcut tóte restaurările bisericelor tatăluï sěŭ.

In secolul următor Antonie Roset a reservat acolo un loc unde să se depună osemintele domnitorilor. Eï bine, dacă așa se va fi făcut, apoï ar fi un sacrilegiŭ de a se lăsa fără adăpost osemintele domnitorilor Moldoveï ce aŭ urmat după dînsul.

După ce Suceava, situată în nordul Moldoveï, nu a maï fost în stare să apere țéra de năvălirile otomanilor, s'a simțit necesitate de a se strămuta capitala la Iașï.

Atuncï pe lîngă bisericuța luï Ștefan, făcîndu-se adaosele carï aŭ trăit pînă în zilele nóstre, împreună cu turnul clopotelor, a fost instalată acolo cît-va timp Mitropolia Moldoveï și Suceaveï.

Iată scumpele amintirï ce se légă de strămutarea capitaleï Moldoveï Suceava în Iașï.

Apoï clopotnița se spune că a fost de mult timp acolo, fiind-că se spune că de acolo urlaŭ muesiniï islamuluï. Eï bine, suntem datorï să le reconstituim cum le-am găsit, căcï aceste construcțiunï, în totimea lor, represintă pentru noï furtunele secolelor trecute.

Aci este maï mult și de cît conservarea unuï stil de arhitectură, este păstrarea amintirilor glorióse ale apărăreï patrieï; iată pentru ce ḑic că itoria și pietatea nóstră ne fac o datorie sfîntă de a reconstitui Sfîntul Nicolae domnesc din Iașï cum 'l-aŭ vězut ochiï noștri, iar nu după cum place pretinșilor ortodoxï și noilor restauratorï dărîmătorï.

Cer dar ca d. ministru să explice categoric ce are de gînd să facă cu Sf. Niculae, vechia Mitropolie din Iașï? Are să se țină de programa d-luï Révoil, arhitect străin chiemat a justifica pe architectul Lecomte, căruia 'ï place a reconstrui numaï bisericuța care era în mijlocul construcțiunilor celor două altare? Acéstă întrebare ne intereséză pe toțï. Mîine are să vină creditul pentru restaurărï; noï deja în comitetul delegaților am zis că nu putem lucra pînă ce Camera nu va lua cunoștință de documentele publicate de d. ministru. Nu vrem prin surprindere să se trateze o cestiune ca acésta, și acésta din partea știinților și a neștiitorilor, artiștilor și neartiștilor. Astăḑi cer numaï ca interpelarea mea să aibă un rěspuns categoric de la d. ministru, ca să ne putem pronunța asupra creditului ce ni se cere.

Vě mulțumesc, d-lor, că m'ațï ascultat, și maï mult vě sunt recunoscětor că m'ațï lăsat să vě încălzesc de sfînta indignare ce am avut cînd am vězut că un străin, venind în calitate de architect super-arbitru, a trecut din sfera misiuneï sale și s'a instituit singur judecător în materie de rit ortodox

D. **T. Maiorescu, ministru de culte și instrucțiune publică**: Inainte de a rěspunde într'un mod categoric, cum cere d. interpelator, sunt dator să fac o reservă în privința a două cestiunï relative la două persóne străine de acéstă Cameră, pe carï le-a criticat d. interpelator în modul ce 'l ațï auzit.

Persónele fiind absente și ținînd în lucrarea lor de atribuțiunea acestuï minister, sunt chiemat să iaŭ apărarea lor. Cestiunea întrégă însă, cu tóte documentele — și sunt multe de zis în acéstă privintă — va veni în desbaterea d-vóstre cu ocasiunea creditului pentru continuarea și terminarea lucrărilor de restaurare; fără votarea acestor credite nu se póte lucra maï departe.

Pentru ce s'a făcut pînă acum este, în partea artistică esențială, rěspunḑĕtor d. Lecomte du Nouy, și asupra lucrărilor d-sale vě este presentată în acte o judecată a d-luï Révoil. La criticile aduse de onor. d. interpelator asupra acestor douï eminențï artiștï, despre carï vom avea să discutăm maï cu deamĕnuntul cu ocasia creditului, 'mï permit astăḑi a spune numaï că, după convingerea nóstră, după convingerea mea, d. Lecomte du Nouy e un om care merită recunoștința nostră pentru zelul extraordinar, pentru capacitatea artistică excepțională ce a dovedit'o în lucrările săvîrșite de d-sa în țara nóstră.

Iar d. Révoil n'a fost, cum pretinde d. interpelator, adus ca un super-arbitru între Cameră și între nu știŭ cine, între Cameră și guvern, saŭ între Cameră și d. Lecomte; acésta e inexat. Acéstă necuviință parlamentară n'ar fi putut trece prin capul vre-unuï ministru să o facă. Ce ar însemna un super-arbitru între Cameră și d. Lecomte?

D. **N. Ionescu**: Așa a fost pusă cestiunea în comisiunea d-vóstre.

D. **T. Maiorescu, ministru cultelor**: Nu este exact. Exact este din contră acésta; asupra meritelor artistice, al moduluï de reparare al d-luï Lecomte, s'a născut o mișcare de opiniune publică, în deosebï între mulțï architecțï romînï, și uniï din acești architecțï, protivnicï pe față aï d-luï Lecomte, saŭ provocat la judecata d-luï Révoil, ca la o autoritate recunoscută în Francia în materie de reconstruirï, o autoritate dar, care era invocată aci în țară de adversarï aï d-luï Lecomte pentru a sprijini acusarea lor contra d-luï Lecomte și a îndemna pe ministru să schimbe direcțiunea acestor restaurărï. Acésta e incontestabil. Ministrul Rosetti, față cu acéstă, de altmintrelea fórte folositóre atențiune a maï multor cercurï asupra acestor restaurațiunï, a numit, maï întéiŭ, comisiunea monumentelor istorice, prevězută într'un regulament de la 1874. De ce a desmormêntat, cum zice d. interpelator, acel regulament de la 1874? Fiind-că de abia acum s'a deșteptat opiniunea publică asupra acesteï cestiunï; și acésta a îndemnat pe d. ministru, fórte constituțional, de a ține sémă de dênsa și de a pune imediat în lucrare ceea-ce găsea gata. Era în Senat un proiect de lege depus din inițiativă parlamentară pentru a se face o lege în privința restaurăreï monumentelor; dar pînă ce acest proiect de lege să trécă prin Senat și Cameră, trebuia aplicat regulamentuluï în vigóre. Ast-fel s'aŭ numit un șir de bărbațï, pe care d. Ministru 'ï socotea competințï într'o asemenea materie, membri aï comisiuneï monumentelor istorice. Căcï pînă atuncï d. Lecomte du Nouy, astăḑi așa de atacat, el care a dorit de sigur (n'ar fi fost de cît pentru acoperirea proprieï sale responsabilitățï) să aibă avisul și autoritatea ómenilor competințï de la noï în țară, pînă atuncï ḑic, d-sa fusese lăsat de administrațiunea centrală, în cele maï multe casurï în a sa exclusivă, personală hotărîre, în privința tutulor cestiunilor artistice ridicate după începerea restaurăreï monastireï de la Curtea-de-Argeș. S'a numit decï, în fine,

acum o comisiune. Nu sciŭ care a fost gîndul predecesoruluĭ meŭ cînd a ales, precum avea dreptul să o facă, anume pe aceĭ membri. Faptul este că îndată ce vreĭ să alegĭ la noĭ în ţéră o ast-fel de comisiune trebue să te lovescĭ de maĭ mulţĭ miniştri. Cu regimul nostru parlamentar cine n'a fost ministru ? Onor. d. interpelator a fost ministru, eŭ am fost şi sunt ministru, d-niĭ: Kogălniceanu, Sturdza, Urechiă aŭ fost miniştri ; ne găsim dar firesce faţă cu maĭ mulţĭ foştĭ miniştri...

D. N. Ionescu : Dar nicĭ unul architect.

D. ministru al cultelor : Aşa e, nicĭ un architect. E evident însă că d. ministru de atuncĭ a înţeles că acéstă comisiune să represinte cunoscinţele istorice şi arheologice relative la ţéra nóstră, póte şi ceva apreciărĭ de estetică generală, căcĭ numaĭ aşa 'mĭ explic de ce am fost şi eŭ numit în acea comisiune ; de altmintrelea, eŭ nu maĭ fac parte din comisiune. O-dată aceste lămurirĭ date pentru membrii comisiuneĭ ast-fel compuse, comisiunea, conform regulamentuluĭ, are dreptul şi datoria de a chiăma în mijlocul eĭ orĭ-ce architect saŭ alt artist pentru a'şi procura tóte lămuririle ce le crede necesare

D. ministru evitase de a se adresa la un architect în chiar compunerea comisiuneĭ, a nu provoca gelosia de meserie ; dar comisiunea a propus a se consulta unul pentru a ca să o lumineze ; aşa dar, nu a fost vorba de super-arbitru între Cameră şi d. Lecomte.

Comisiunea, conform regulamentuluĭ, 'şĭ-a dis: Iată o cestiune de specialitate architectonică ; iată architecţĭ romînĭ carĭ se plîng ccomte ; şi iată tocmaĭ dintre aceştia, carĭ se plîng, uniĭ carĭ se provócă anume la judecata d-luĭ Révoil D. Lecomte are pentru sine recomandarea de la început a celuĭ maĭ ilustru architect-restaurator din Europa. d. Viollet le Duç ; ceĭ ce combat pe d. Lecomte, învocat'aŭ autoritatea d-luĭ Révoil, o autoritate recunoscută în Francia în asemenea materie ? Nu vi se pare că a fost fórte cu minte din partea comisiuneĭ să chieme tocmaĭ pe d. Révoil ca să o lumineze cu părerea sa asupra punctuluĭ în discuţiune ? Aşa a venit D. Révoil ; era o misiune artistică încredinţată luĭ după solicitarea tutulor membrilor din comisiunea monumentelor istorice.

Aşa fiind, să mĕ scuze d. interpelator, sunt dator, faţă cu un eminent artist strĕin pe care noĭ 'l-am rugat să vină aci ca să ne lumineze într'o cestiune artistică, suntem datorĭ să 'ĭ arătăm tótă consideraţiunea personală ce o merită un om care 'şĭ spune consciinţios şi franc părerea luĭ. Ar fi trist exemplu ce am da dacă am întîmpina părerea cerută de noĭ unuĭ artist străin prin cuvinte neplăcute şi nemeritate ia adresa luĭ.

Trec acum la întrebarea pusă. Onorabilul interpelator a citit din procesele-verbale publicate o părere a mea individuală, ca membru al comisiuneĭ istorice, în privinţa reconstruireĭ bisericeĭ sf. Niculae. Acolo era o întrégă discuţiune, cum aţĭ audit. Biserica sf Niculae să fie restaurată în stilul vechiŭ, ca aducere aminte a luĭ Ştefan-cel-Mare, saŭ să fie restaurată cu adaosele făcute, nu de Ştefan-cel-Mare, ci de alţiĭ, adică cu acele 3 altare ? Inţelegeţi bine că este o controversă asupra căreia este liber fie-care din d-vóstre, şi era liber fie-cared în membriĭ comisiuneĭ istorice să aibă părerea sa, şi este fórte firéscă părerea şi pentru şi contra celor 3 altare. Dacă vrem să restaurăm biserica luĭ Ştefan-cel-Mare, să restaurăm biserica cum era în vremea luĭ Ştefan-cel-Mare, nu adaosele posteriore ; iar dacă vrem să se restaureze cu cele 3 altare, cum n'a fost făcută de Ştefan-cel-mare, ci de alţiĭ, ne putem intemeia pe faptul că aşa aŭ cunoscut'o şi aŭ preţuit'o contimporaniĭ noştri în Iaşi.

Fórte bine, d. Kogălniceanu era de acéstă părere, adică pentru 3 altare ; Mitropolitul era tot de acéstă părere ; d. Tocilescu era de părere să se reconstruiască istoricesc, adică din vremea luĭ Ştefan-cel-Mare ; d. Sturdza, d-sa este fórte ortodox şi evlavios, şi cunoscător al istorieĭ.

S'a iscat, prin urmare, sînul comisiuneĭ, o controversă ; dar s'a format o majoritate pentru reconstruirea cu 3 altare şi o minoritate care era pentru forma vechiă istorică ; şi atuncĭ a fost întrebat şi d. Révoil ce crede şi el în acéstă privinţă.

D. Révoil este pentru reconstruirea în forma primitivă de la Ştefan-cel-Mare.

Acum ce voesce să scie d. interpelator ? Cum voiŭ lucra eŭ, ca ministru ? Adică dacă părerea mea, care trebue să o daŭ individual ca membru al comisiuneĭ istorice o voiŭ aplica acum ca ministru în contra păreriĭ majorităţeĭ comisiuneĭ ?

Acésta nu voiŭ face ; am eşit din comisiunea istorică, sunt ministru şi am să lucrez, conform regulamentuluĭ, cu avisul comisiuneĭ, şi n'am să fiŭ aşa de simplu ca să 'mĭ atrag rĕspunderea în materie de artă, după gîndul meŭ personal, cînd pot să arunc acéstă rĕspundere asupra uneĭ comisiunĭ compusă de bărbaţĭ competinţĭ ca ceĭ carĭ o formézǎ.

Voiŭ executa părerea definitivă a comisiuneĭ istorice luată cu majoritate ; acésta este datoria mea şi, şi predénţa mea. (Aplause).

D. N. Ionescu : d-le Preşedinte, nu comisiunea a chiemat pe d. Révoil ; ea nu avea calitatea să'l chieme, căcĭ ea era numaĭ consultativă ; pe d. Révoil 'l-a chiemat ministrul care este rĕspunzător, şi nu admit eŭ ca un ministru să facă un act care să fie în contradicţiune cu sentimentul representaţiuneĭ naţionale.

Rĕspunsul d-luĭ ministru actual eŭ 'l pot califica aci corect şi chiar prudent fiind-că un ministru nu este acolo ca să pună în lucrare ideile sale, ci trebue să lucreze după legea care'ĭ-o face representaţiunea naţională.

Cît pentru regulament, este altă cestiune. Regulamentul acela din 1874 era uitat, cădut în desuetudine şi Camera acésta nu 'l cunósce nicĭ trebue să'l cunóscă, şi dacă s'ar fi întîmplat ca comisiunea, în majoritate, să fie de opiniunea minorităţeĭ, adică pentru reconstruirea bisericuţeĭ luĭ Ştefan-cel-Mare, totuşĭ representaţiunea naţională era în drept să'şĭ spună cuvêntul sĕŭ. Un ministru constituţional este delegaţiunea permanentă a majorităţeĭ Adunăreĭ, şi când ministrul va găsi o majoritate care să admită opinunea d-luĭ Révoil, atuncĭ ministrul va dice că este expresiunea aceleĭ majorităţĭ.

Acum, d-le preşedinte, fiind-că d ministru a gîndit să'mĭ dea o lecţiune de convenienţă parlamentară, supunându-mĭ că acea ilustră persónă, eminentul architect frances, nu trebuia să fie adus aci în discuţiune, apoĭ eŭ stric dacă acea ilustră persónă figuréză în aceste douĕ cărţĭ pe carĭ le am citat ? Iată o carte unde este raportul d-luĭ Révoil ; iată o altă carte unde este raportul d-luĭ Lecomte de Nouy. Apoĭ d. Révoil dice că ar fi maĭ nemerit să se facă o biserică mică din punctul de vedere al economieĭ şi al ortodoxieĭ. Dacă d. Révoil se intereséză de financele nóstre şi'şĭ dă o părere care nu ne convine; nu suntem noĭ în rolul nostru cînd dicem că se amăgesce ?

Şi este óre cuviincios ca un om, cît de eminent artist ar fi el, să iasă din sfera sa, care se circumscrie într'o cestiune de artă şi de cunoscinţă istorică, să vină a ne face lecţiunĭ de economie şi de ortodoxie, cînd era chiemat cu totul pentru alt-ceva ?

Şi nu este óre destul atît pentru ca un representant al naţiuneĭ să fie în drept a pune la locul sĕŭ pe un asemenea personagiŭ ?

Dar, d-lor este lucru curios, se chiamă tot-d'a-una strĕinĭ ca să ne inspecteze ceea ce se face la noĭ de guvern, maĭ vîrtos pentru reparările şi restaurările bisericelor luĭ Ştefan-cel-mare. Să nu fim în stare de a avea o opiniune a nóstră ?

Eŭ cred că atît în privinţa constructiunilor celor nouĭ, cît şi pentru conservarea celor vechĭ, nu avem nevoe a chiema controlul special al străinilor ; însă despre acéstă sistemă voiŭ căuta ocasiunea de a vĕ putea vorbi maĭ pe larg. Acum atît se cuvine să spun, că architectul, al căruĭ lăudător s'a făcut eminentul profesor din Paris, s'a fălit tot-d'a-una că se bucură de o protecţiune înaltă, şi nu este de mirare că a găsit sprijinul unuĭ architect compatriot.

Ce fel, d-lor ? Cînd avem să punem în exploatare pădurile aducem un inspector némţ ! Cînd avem să resolvim o cestiune de fortificaţiunĭ aducem un ofiţer némţ ! Cînd este vorba despre restaurarea uneĭ bisericĭ naţionale aducem un architect frances ! Acésta este o umilire pentru noĭ. Pentru acésta óre ne-am declarat noĭ independenţĭ, şi pentru acésta avem noĭ atîţĭ architecţĭ romînĭ învăţaţĭ, ca să recurgem tot la străinĭ ? Şi credeţĭ d-vóstre că acésta este natural şi logic ? Eŭ găsesc că este tot ce pote să fie maĭ necorect. Şi dacă nu se va ridica aci o voce ca să protesteze contra aceste sisteme, atuncĭ s'ar găsi vocĭ carĭ ar zice că Romînia independentă a picat în mîna unuĭ minister ce nu scie să'şĭ exercite autoritatea sa, ceea ce nu este. Miniştriĭ aŭ chiemat pe acel strĕin pentru ca să închidă gura acrhitecţilor romînĭ şi să controleze lucrările unuĭ alt strĕin. Apoĭ, d-lor nu sciţĭ că acum cînd s'a făcut concursul pentru edificiŭ Cameréĭ un arhitect romîn a reuşit înaintea strĕinilor ? Şi d. ministru

predecesor al d-vóstră în comisiunea monumentelor nu a pus un singur architect romîn. Atuncĭ ce este acéstă încredere órbă în strĕinĭ ? Eŭ protestez din tótă forța convicțiunilor mele, ḑic că guvernul nu este corect în acéstă cestiune.

Iată, d-lor, ce aveam de ḑis ; 'mĭ-am făcut datoria și'mĭ o voiŭ face pînă în fine ; ațĭ vĕḑut cum se procede în Francia în privința monumentelor istorice ; ațĭ vĕḑut că o capelă neînsemnată de la o monastire desființată noĭ nu putem să o transformăm după gustul nostru, și aci la noĭ trebue să vină un strĕin se ne dea lecțiune de ortodoxism și să ne arate cum să reconstruim biserica luĭ Ștefan-cel-Mare ! d-le ministru, cred că lecțiunea d-vóstră nu a fost la locul sĕŭ și nu o primesc, pentru că aci suntem chiemațĭ ca noĭ și pentru aĭ noștri să lucrăm, și criticele architecților noștri sunt destul de justificate ; ațĭ ḑis că architecțiĭ noștri ar fi făcut apel la ceĭ strĕinĭ ; acésta nu este exact ; un singur architect a făcut apel la dênșiĭ, d. Sterian ; dar țară cînd a avut recurs, la începutul restaurăreĭ celuĭ maĭ însemnat monument istoric al nostru, la cel maĭ eminent architect frances din secolul nostru, ar fi fost de tótă cuviința se rĕmînem credincioșĭ consiliilor luĭ înțelepte pe cît și consciinciόse.

Iată faptul ; și pe d-vóstră, d-le președinte, vĕ rog să mĕ scuzațĭ dacă m'am animat pentru a rĕspunde la insinuările d-luĭ ministru, că așĭ fi lipsit la buna cuviință aducînd aci în discuțiune nisce înalte persóne. Nu le am adus eŭ, d-le ministru, ci d-vóstră, și dacă le ațĭ adus nu pretindețĭ să ne impunețĭ noĕ representațiuneĭ naționale ceea ce ațĭ căutat să impunețĭ fără succes architecților romînĭ. Eŭ sunt de părerea arhitecților noștrĭ și voiŭ dovedi că la eĭ se găsește sciință, gust și cunoștințe ; voiesc ca d-vóstră să vĕ consultațĭ cu architecțiĭ romînĭ, și vețĭ vedea că și eĭ sunt eșițĭ de la bune școle. Cînd vedețĭ că ceĭ strĕinĭ es din atribuțiunile lor, putețĭ fi încredințațĭ că alte interese aŭ fost în joc.

S'a ḑis că s'a făcut o cestiune de bune relațiunĭ între Romînia și guvernul frances ; s'a ḑis : un frances este maltratat și trebue, prin urmare, rĕsbunat ; eŭ nu admit acésta ; nu s'a criticat francesul Lecomte, ci architectul care fără control legal al administrațiuneĭ executive a abusat de încrederea tutulor ; iată ce am criticat ; de aeea vĕ rog să nu luațĭ în nume de rĕŭ ceea-ce am ḑis la adresa aceleĭ eminente persóne, căcĭ dacă n'ar fi vorbit de lucrurĭ ortodoxe și istorice naționale în carĭ nu are competință, eŭ n'așĭ fi luat cuvêntul ca să critic rolul sĕŭ.

D. T. Maiorescu ministru cultelor și instrucțiuneĭ publice : d-lor deputațĭ, d. N. Ionescu, interpelatorele, a ḑis nisce cuvinte carĭ sunt dator să le relevez, Eraŭ cam aceste : „*Intemeiat pe o înaltă protecțiune*, d. Lecomte du Nouy a „sfidat opinia publică deșteptată prin arehitecțĭ romînĭ"

D. Lecomte nu a sfidat pe nimenĭ, ci a lucrat după consciința sa de artist. In ceea ce privește însă înalta protecțiune dacă aceste cuvinte se refer la ministrul, care a adus pe acel domn architect și la miniștriĭ carĭ s'aŭ succedat cred că sunt exacte, că se bucură de protecțiunea și încrederea lor, și sper, sunt chiar convins, că se va bucura și pe viitor, căcĭ merită a se bucura de protecțiunea orĭ-căruĭ ministru consciințios. Dacă însă cuvintele d-luĭ Ionescu aŭ acest înțeles, n'am nimic de ḑis ; dar dacă d-sa va vrea să le dea un alt înțeles maĭ departe, că adică vre-o maĭ înaltă protecție ar autoriza pe d. Lecomte de a se pune în conflict cu vre-un corp constituit, saŭ cu vre-o autoritate în Statul nostru, le resping ca ***absolut neexacte.***

In ceea-ce privește cel-alt cas, dacă ministrul trebue să se țină de avisul comisiuneĭ istorice, este un adaus de făcut ; va trebui să se țină în definitiv de decisiunea Cameréĭ, căcĭ cestia va trebui să vi se presinte cu ocasia desbatereĭ asupra creditulUĭ cerut pentru tóte restaurările începute, între carĭ și biserica sf. Niculae din Iașĭ.

Dacă acéstă biserică se va restaura după vremea vechiă a luĭ Ștefan-cel-Mare, va costa mult maĭ puțin restaurarea ; dacă se va reconstrui cu treĭ altare, va costa mult maĭ mult. Și de cîte orĭ este vorba de cheltuială, se înțelege că cestiunea are să vină de la sine înaintea Camereĭ, ca să fie supusă apreciăreĭ d-vóstre, și atuncĭ vețĭ decide. Și să înțelege de la sine că nu se va găsi nicĭ un ministru care să facă contrariul. Prin urmare dacă vețĭ decide ca să se reconstruiască acel monument ca pe timpul luĭ Ștefan-cel-Mare, așa se face ; dacă vețĭ decide să se construiască cu treĭ altare, ministerul, de sigur, nu'șĭ va permite să facă alt-fel de cum va decide Camera.

Și asupra acestuĭ punct constituțional trebue să rĕmânețĭ cu toțiĭ liniștițĭ.

DIRECȚIUNEA DRUMULUI DE FER VARȘOVIA VIENA

CONCURS INTERNAȚIONAL

Pentru construcțiunea uneĭ nouĭ clădirĭ afectată serviciuluĭ de plecarea călătorilor din stația Varșovia

Pentru întocmirea proectelor acestĕĭ clădirĭ, direcțiunea drumuluĭ de fer Varșovia-Viena, a deschis un concurs internațional.

Clădirea va costa 500.000 ruble.

Proectul se cere a fi complect, cu detaliurĭ și devise amănunțite.

Termenul de predarea proectelor este ḑiua de 8 (20) Maiŭ 1891 ora 12 din zi.

Premiurile ce se acordă proectelor sunt ;

Un premiŭ I de 3.000 ruble,
Un premiŭ II de 2.000 ruble,
Un premiŭ III de 1.000 ruble.

Dacă premiul întîiŭ va fi făcut de manieră a putea fi executat cu óre-care micĭ modificărĭ, autorul va primi un supliment de premiŭ de 1000 ruble, cu obligația de a introduce acele modificărĭ, într'o lună după judecare.

Deosebit se va maĭ da cîte 500 ruble, proectele clasate imediat după cele treĭ d'intîiŭ, ca primă de încuragiare.

Proectele premiate devin proprietatea administrațiĭ.

Juriul se va compune din 9 persóne alese de Consiliul de Administrație, din care specialiștiĭ vor fi în majoritate.

Decisia juriuluĭ va fi publicată înainte de 8 (20) Iulie 1891, și în timp de o lună, cel maĭ tîrziŭ, premiurile vor fi plătite la casa direcțiuneĭ.

* * *

Direcțiunea *Analelor Architectureĭ*, puindu-se în relațiune cu direcțiunea drumuluĭ de fer Varșovia-Viena, este în mĕsură a da tóte deslușirile architecților ce ar dori să ia parte la acest concurs, — precum program, planurĭ de situație, condițiĭ speciale, etc.

Consultarea acestor documente, se póte face în biroul direcțiĭ, strada Pitar-Moșiu 20.

Indemnăm cu tot dinadinsul pe architecțiĭ romînĭ a lua parte la acest important concurs, care este fórte bine organisat.

COMITETUL PERMANENT DE IALOMIȚA

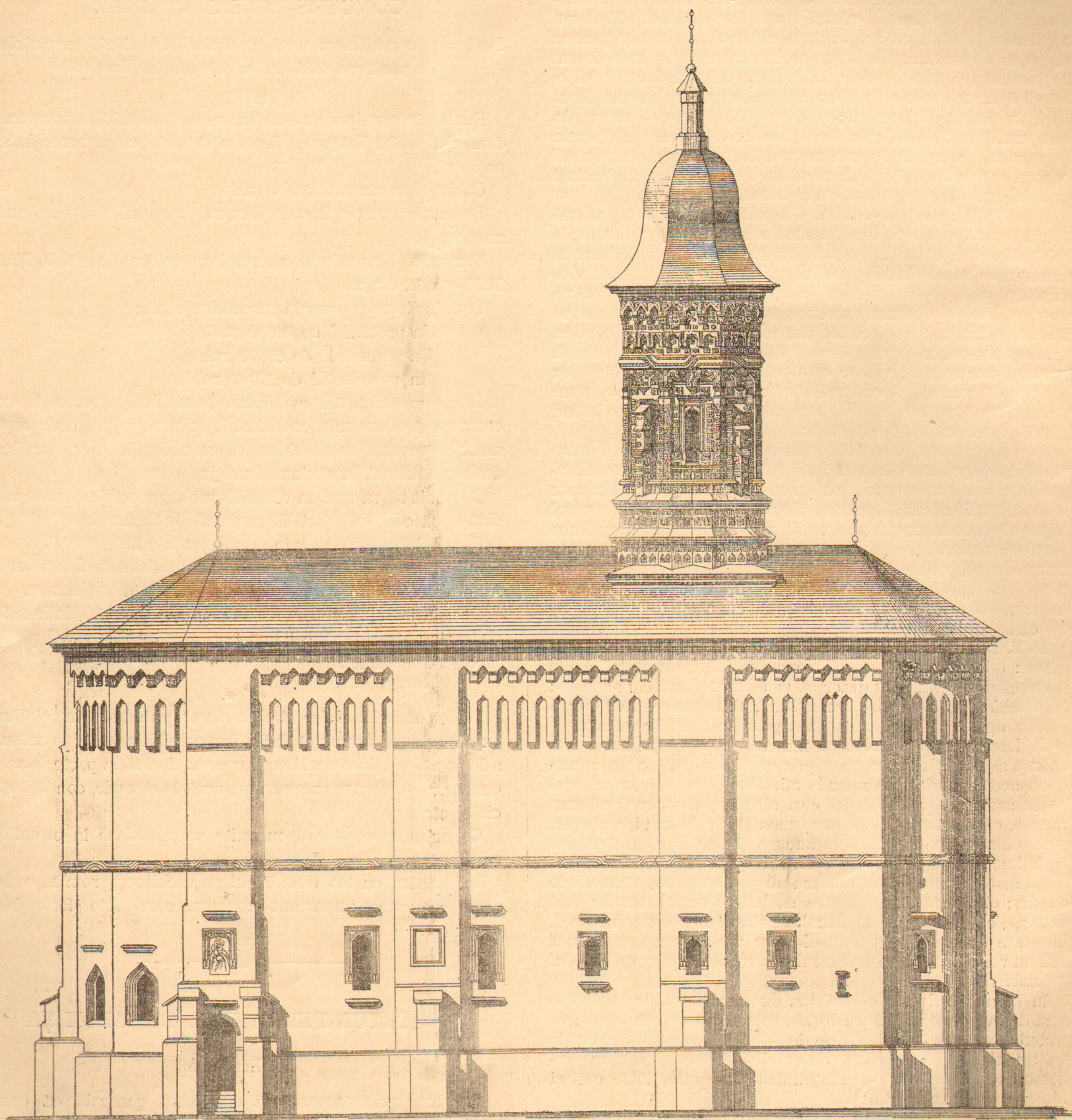
Publicațiune

Se aduce printr'aceasta la cunoștința generală că comitetul permanent a fixat ḑiua de 1 Aprilie viitor a. c. pînă cînd D-niĭ Architecțĭ concurențĭ urméză să intocméscă și să depună la comitet planurile și devisele relative la construirea Palatuluĭ administrativ și judecătoresc din acest oraș.

Cu această ocasiune se esplică că se admit a concura și alțĭ D-nĭ Architecțĭ afară de ceĭ ce saŭ înscris pînă astă-ḑĭ.

Orĭ-ce informațiĭ se vor cere comitetuluĭ.

Biserica Dragomirna
(BUCOVINA)

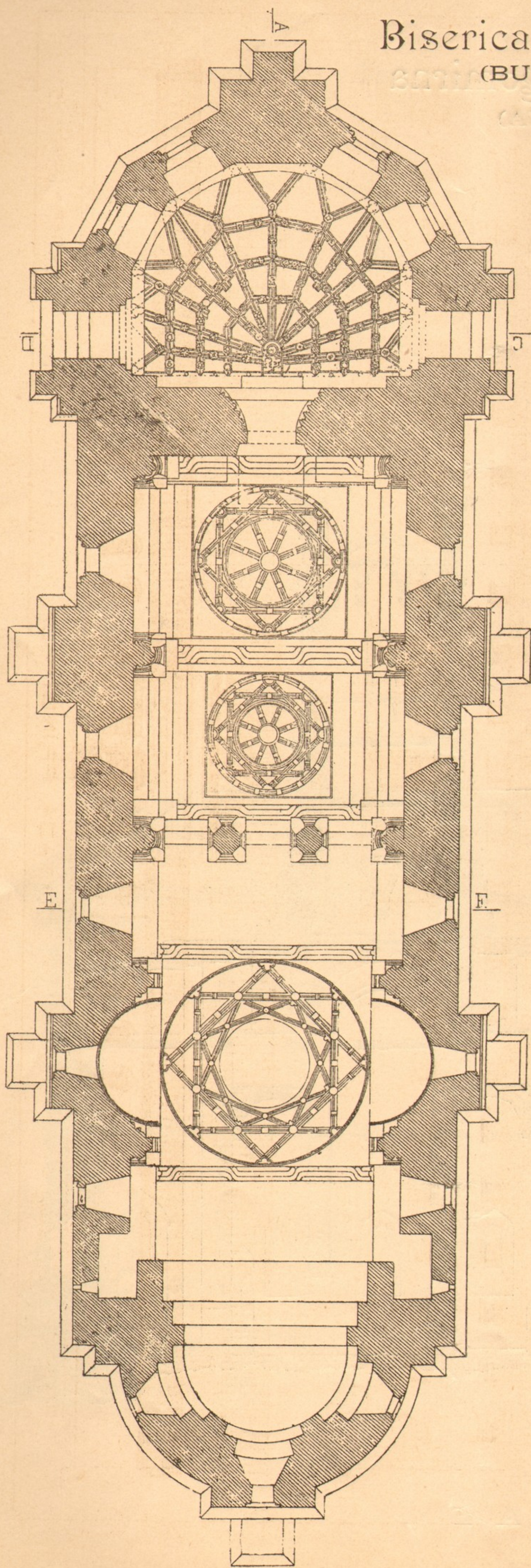
FATADA LATERALA

Biserica Dragomirna
(BUCOVINA)

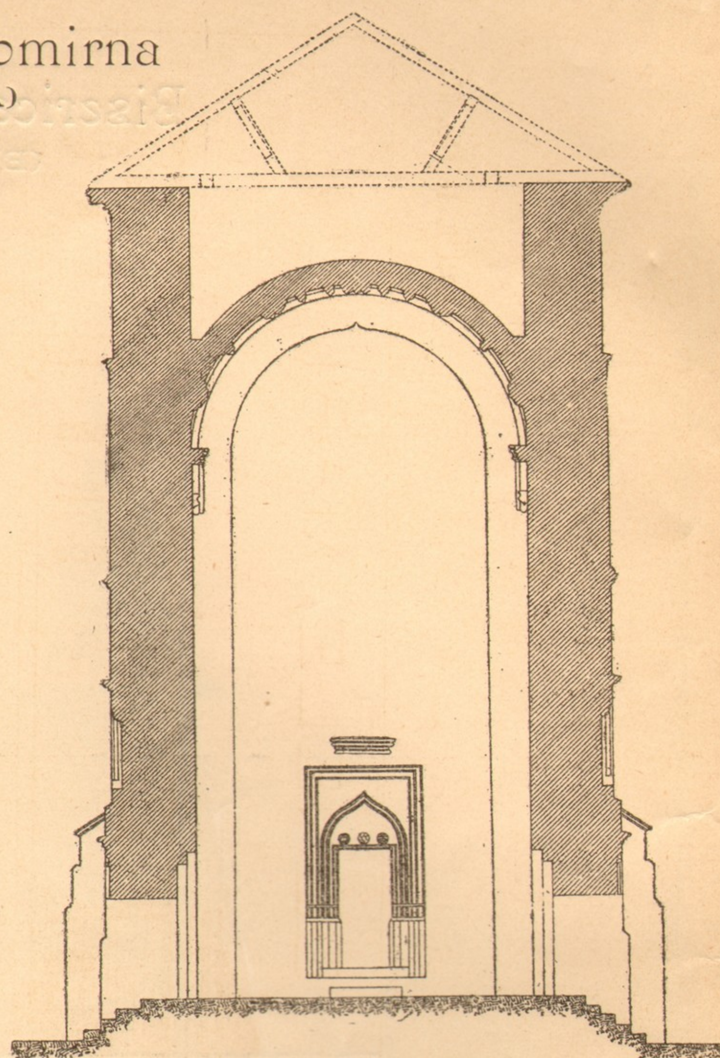

SECTIA A B

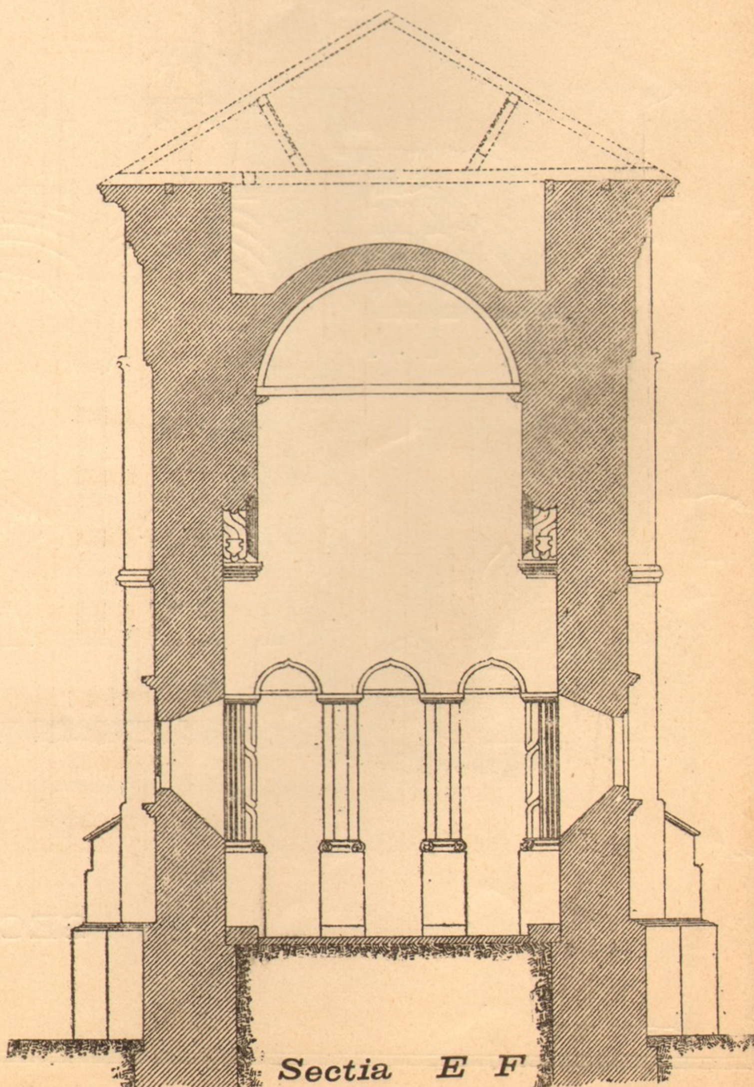
Biserica Dragomirna
(BUCOVINA)

Plan general

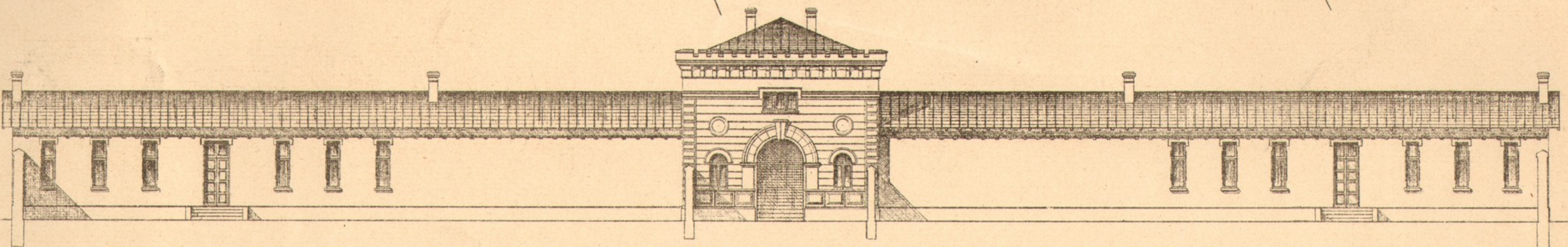

Sectia C D

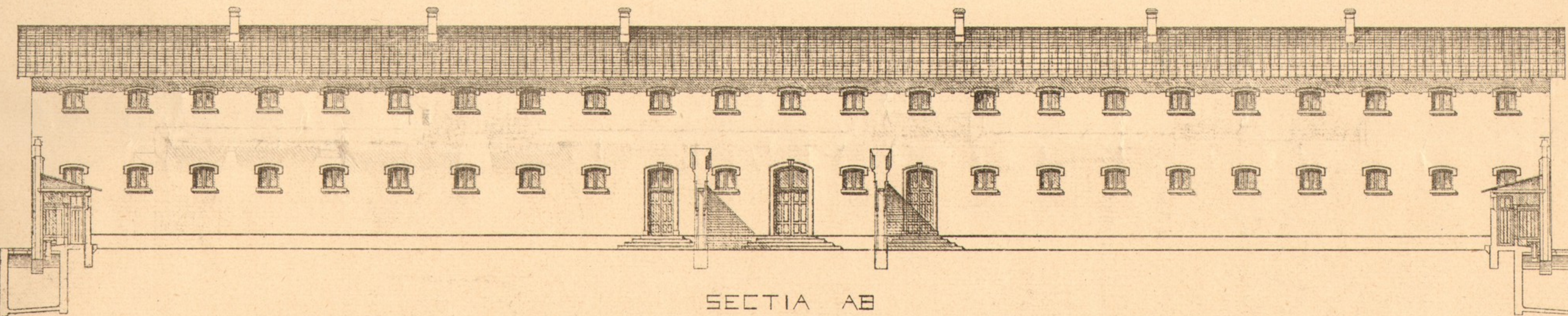

Sectia E F

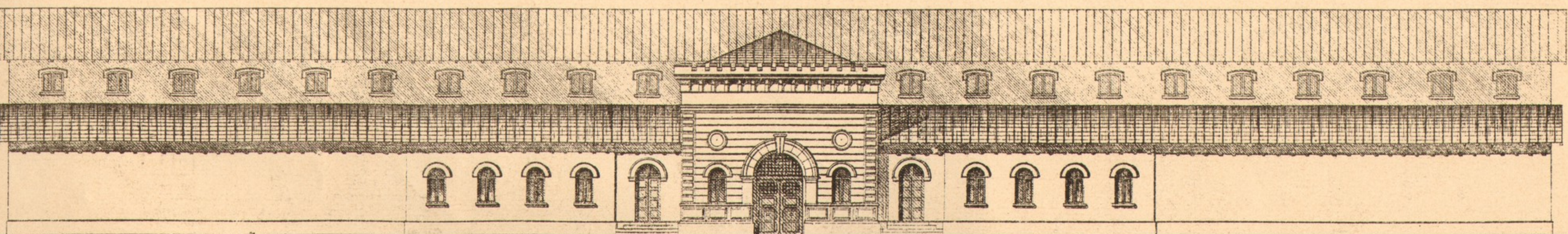
PENITENCIARU OCNELE MARI

SECTIA CD

SECTIA AB

FATADA PRINCIPALA

ARCHITECT

SCARA 0.01 pe Metru